

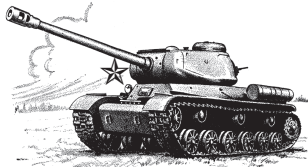

Camal Zeynaloğlu

CƏSUR KƏŞFİYYATÇI, İGİD PARTİZAN

*Azərbaycanlı kəşfiyyatçı
Xanlar Babanlıının
əziz xatirəsinə*

**UniPrint-S
Bakı-2016**

Az2

2016

Məsləhətçi: Əlikram Tağıyev,

fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Redaktor: Həqiqət Kərimova,

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

Camal Zeynalovlu: “Cəsur kəşfiyyatçı, igid partizan” (Azərbaycan dilində) Bakı, “UniPrint - S” nəşriyyatı - 2016, - 252 səh.

Kitab Böyük Vətən müharibəsi illərində Ukrayna torpağında gizli partizan hərəkətində fəal iştirak edən, misli görünməmiş qəhrəmanlıqlar göstərmiş, alman faşistlərinə qan uddurmuş istedadlı aktyor, cəsur kəşfiyyatçı, igid partizan **Xanlar Salman oğlu Babanlı**nın həyat və keçdiyi döyüş yollarından bəhs edir.

Böyük Vətən müharibəsində Ukraynada partizan dəstəsində faşizmə qarşı görülən təxribat işləri haqqındakı sənədlər Dnepropetrovsk şəhərinin dövlət arxivlərində saxlanılır.

4702600012
Z _____ Sifarişlə
0-2016

© Camal Zeynalovlu-2016
“UniPrint-S”-2016

ISBN: 978 -99 -52 - 440 -03-9

“Gənclər bilməlidir ki, 1941-45-ci illər müharibəsində - dünya tarixində ən dəhşətli müharibədə Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq göstərən generalları, zabitləri, sırayiləri olub. Onlar öz qəhrəmanlığı ilə xalqımızın hörmətini qaldırıblar, Azərbaycan xalqını tanıdıblar. Bunların hamısı gənc nəslimiz üçün örnekdir və örnək olmalıdır.”

Heydər Əliyev

AZƏRBAYCAN BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ

1941-1945-ci illər İkinci Dünya müharibəsinin bəşəriyyətə vurduğu yaralar hələ də sağalmamış, yaddaşlardan silinməmişdir. İllər keçsə də, bu ölüm-dirim müharibəsi unudulmayacaq. Keçmiş SSRİ-nin elə bir ucqar məkanı olmamışdır ki, bu vahiməli və dəhşətli müharibə həmin yerlərə aclıq, səfalət, müsibət, ölüm və göz yaşları gətirməsin. O dövrdə Vətən anlayışı milliyyətindən,

dilindən, yaşadığı yerindən asılı olmayaraq hər bir insan üçün əziz və müqəddəs idi. Bir sözlə, İkinci Dünya müharibəsi tarixdə xüsusi iz qoymuşdur.

Müharibə başlamazdan əvvəl Avropada törədilən hadisələr və bunun müqabilində SSRİ dövlətinin atdığı addımlar barədə yəqin ki, çoxlarının məlumatı var. Belə ki, Hitler Almaniyası heç bir müqavimətə rast gəlmədən Avropanın bir neçə ölkəsini zəbt etdikdən sonra 1938-ci ildə qəflətən Çexoslovakiyanı ələ keçirdi. Qarşıdakı təhlükəni dərk edən SSRİ dövləti 1939-cu ilin avqust ayında Adolf Hitlerlə "Hücum etməmək Paktı"nı imzaladı. Belə bir paktın etibarlı sayılması üçün potensial düşmən olan SSRİ-yə üstəlik 4,5 faizlə 200 min alman markası həcmində kredit vəsaiti də verildi. Həmin vəsaitə Almaniya avadanlıqlar, maşınlar və dəzgahlar alındı. SSRİ ilə Almaniya arasında müqavilənin imzalanmasından 7 gün sonra - 1939-cu il sentyabrın 1-də Hitler ordusu Polşaya hücum etdi.

Sentyabr ayının 17-də Sovetlər İttifaqı ukraynalıları və belorusları müdafiə bəhanəsi ilə Polşanın şimalına qoşun yeritdi və ölkənin şərq hissəsini tutdu (indiki Qərbi Ukrayna və Qərbi Belarus). Elə həmin il SSRİ və Latviya, Litva və Estoniya arasında əldə edilmiş razılığa əsasən bu ölkələrə sovet ordusunun azsaylı kontingenti yeridildi. 1940-cı ildə bu ölkələr öz parlamentlərinin qərarı ilə SSRİ-nin tərkibinə qatıldılar. Az sonra Sovetlər İttifaqı sovet-rumın razılaşması əsasında Bessarabiyanı tutdu və bu ərazi Moldova SSR elan olundu.

1941-ci il iyunun 22-də gecə saat 4-də Hitler Almaniyası xəbərdarlıqsız 190 diviziya, çoxsaylı hərbi texnika və təyyarələrlə SSRİ-yə hücum keçdi. Hücum zamanı Qırmızı Ordunun dislokasiyası Almaniya ilə SSRİ arasındakı Pakt nəzərə alındığından, əsasən Qərb sərhədlərində yerləşdirilmişdi. Bu səbəbdən müharibənin ilk illərdə Hitlerə SSRİ üzərində üstünlük qazandırdı. Beləliklə, İkinci Dünya müharibəsi başlandı.

SSRİ-də yaşayan bütün millətlərin nümayəndələri Vətəni qorumaq üçün müdafiəyə qalxdılar. "Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə üçün!" şüarı ilə hər kəs səfərbərliyə çağırıldı.

İkinci dünya müharibəsinin başlanması ilə əlaqədar olaraq baş komandan Stalinin 1941-ci ilin 18 oktyabr tarixli əmrinə əsasən azərbaycanlılardan ibarət 77-ci dağatıcı diviziyası, 223-cü milli atıcı, 396-cı milli atıcı, 402-ci və 416-cı milli atıcı diviziyaları yaradıldı və onlar Zaqafqaziya hərbi dairəsində yerləşdirilmiş 44-cü, 45-ci və 46-cı orduların tərkibinə daxil edildilər.

Azərbaycanlılardan ibarət 416-cı, 402-ci, 396-cı, 223-cü, 77-ci və s. milli diviziyalar Simferopolun, Odessanın və digər şəhərlərin, 77-ci diviziya Polşa və Çexoslovakiyanın, 223-cü diviziya Yuqoslaviyanın azad olunmasında fəal iştirak etmiş, 416-cı diviziya Qafqazdan Berlinə qədər böyük döyüş yolu keçmiş, Berlinin süquta yetirilməsində xüsusi fəallıq göstərmişdir.

Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, müttəfiq respublikalardan təkcə Azərbaycandan ön cəbhəyə 600 min insan səfərbər olunmuşdur. Onlardan

300 min nəfəri döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuş, 300 min nəfəri isə geri qayıtmışdır.

Azərbaycan hərbi əməliyyat meydanına çevrilməsə də müharibənin əvvəlindən axırınadək onda fəal iştirak etdi. Azərbaycanın bütün maddi və mənəvi sərvətləri, insan qüvvəsi faşizmə qarşı müharibəyə cəlb edildi.

Müharibənin ilk günlərində Azərbaycanda 4 mindən çox oğlan və qız faşizmə qarşı vuruşmaq üçün könüllü surətdə cəbhəyə getməkdən ötrü hərbi komissarlıqlara müraciət etdi. Avqust ayına qədər təxminən 123 min nəfər xalq qoşunu dəstələrinə yazıldı.

1941-ci ilin sonunda xalq qoşunu dəstələrində 187 min nəfər döyüşçü vardı. Onlardan 30 min nəfərdən çoxu qadınlar idi.

1941-1945-ci illərdə Azərbaycanda Sovet Ordusu sıralarına 640 min nəfərədək səfərbər edilib cəbhəyə göndərildi. Onlar da sabiq SSRİ məkanında yaşayan digər xalqların nümayəndələri ilə çiyin-çiyinə faşizmə qarşı savaşa iştirak etdilər.

Müharibənin ən ağır illərində azərbaycanlı əsgər və zabitlər od, alov püskürən cəbhələrdə, o cümlədən Moskva, Leningrad, Kiyev, Stalinqrad, Ukrayna, Belarusiya, Pribaltika respublikaları uğrunda döyüşlərdə cəsarətlə vuruşmuş, faşist ordu hissələrinə mətanətlə müqavimət göstərmiş, onların hərbi texnikasını və canlı qüvvəsini məhv etmiş, işğal edilmiş yaşayış məntəqələrinin azad edilməsində, Berlinin süqutunda fəal iştirak etmiş, bu yolda çoxları ölümləri ilə ölümsüzlüyə, əbədiyyətə qovuşmuşlar.

Azərbaycan əsgərləri 1941-ci ilin payızında Leningrad

şəhərinin müdafiəsi uğrunda döyüşlərdə ön cəbhədə dayanmış, bütün ölkə vətəndaşları ilə çiyin-çiyinə faşist ordusuna cəsarətlə müqavimət göstərmiş, əhalinin təhlükəsizliyini qorumuşlar. Təyyarəçi Hüseynbala Əliyev Leninqradı düşmənin hava hücumundan qoruyarkən 17 ölümcül yara alsa da, təyyarəsini yerə endirə bilmişdi. Göstərdiyi şücaətə görə ölümündən sonra o, döyüş ordeninə layiq görüldü. Moskva, Leninqrad və Stalinqrad ətrafında döyüşlərdə azərbaycanlılar düşmənin çoxsaylı canlı qüvvə və güclü hərbi texnikası ilə üz-üzə dayanmış, faşist ordusuna qarşı irimiqyaslı və dağıdıcı hərbi əməliyyatlar keçirmişdilər.

Moskva uğrunda döyüşlərin ən ağır günlərindən biri olan 8 dekabr 1941-ci ildə paytaxtın şimalında yerləşən Novqorod vilayətinin Pustinka kəndi yaxınlığında döyüşlərdə İsrafil Məmmədov komandir olduğu dəstənin 20 nəfər döyüşçüsü ilə 400 nəfərdən çox düşmən qüvvəsinin 9-10 saat ərzində aramsız hücumlarını dəf edərək mövqelərini daha da möhkəmləndirmişdi. Bu döyüşdə İsrafil Məmmədov özü 70-dən çox faşist məhv etdiyi üçün ona dekabrın 11-də Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adı verildi. İsrafil Məmmədov bu yüksək ada layiq görülmüş ilk azərbaycanlı idi.

1941-ci ilin noyabrında Moskvanın müdafiəsinə göndərilən Bakı zenit artilleriyası alayı düşmənin 40-a qədər təyyarəsinin yarıdan çoxunu məhv etmiş, qalanlarını isə Moskva səmasına çatmadan geriye dönməyə məcbur etmişdi. Moskva uğrunda döyüşlərdə 1000 nəfərdən çox Azərbaycan vətəndaşı iştirak etmiş və

"Moskvanın müdafiəsinə görə" medalı ilə təltif edilmişdir. Bunların arasında tank alayı komandiri Həzi Aslanov, polkovnik Yaqub Quliyev, mayor Muxtar Suleymanov, kapitan İsrafil İsmayılov, mayor Əhəd Şəmsizadə, leytenant Müseyib Allahverdiyev, leytenant Məmmədrəsul Paşayev, kiçik leytenant Pərviz Tağızadə, serjant Camal Sədrəddinov, pulemyotçu İdris Vəliyev, sırayı Rəhim Kərimov, snayper Ziba Qəniyeva, tibb bacısı Aliyə Rüstəmbəyova və digərləri olmuşdur.

Stalinqradın müdafiəsində Baloğlan Abbasovun snayperlər dəstəsi və Həzi Aslanovun tank alayı xüsusi fəallıq göstərmiş və düşməyə ağır zərbələr endirmişdilər. Döyüşlərdə böyük qəhrəmanlıq göstərdiklərinə görə hər iki azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülmüşdülər. Həzi Aslanov Brezna çayını keçərək Pleseni şəhərinin və 508 yaşayış məntəqəsinin azad edilməsində xüsusi xidmətlərinə görə ikinci dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdü.

Azərbaycanlı əsgər və zabitlər 1942-ci ildə Şimali Qafqazın və 1943-cü ildə Ukraynanın azad edilməsi uğrunda döyüşlərdə fəal iştirak etmiş və nasist ordusunun darmadağın edilməsində sovet silahlı qüvvələrinə yaxından köməklik göstərmişdilər.

Şimali Qafqaz uğrunda döyüşdə Qafur Məmmədov və İdris Süleymanov göstərdikləri igidliyə görə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülmüşdülər. Ukraynanın azad edilməsində böyük xidmətlərinə görə M.Məhərrəmov, M.Ələkbərova, Ə.Məmmədova və F.Səfərova Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adı verilmişdi.

Azərbaycan xalqı döyüş cəbhələrində, səngərlərdə, arxa cəbhədə fədakar əməyi ilə düşmən üzərində qələbə naminə misilsiz rəşadətlər göstərmişlər. Yüksək keyfiyyətli Bakı benzini, sürtkü yağları, silahlar, döyüş sursatı, mərmə və ərzaqla dolu eşelonlar gecə-gündüz, arası kəsilməyən axınla cəbhəyə yollanırdı. Analarımız öz əlləri ilə yundan toxuduqları isti corabları, quru meyvələri və təsəlli məktublarını cəbhəyə göndərirdi. Azərbaycan neftçiləri müharibənin 4 ili ərzində ölkəyə 75 milyon ton neft vermişlər.

Böyük alim, akademik Yusif Məmmədəliyev SSRİ Müdafiə Nazirliyini yüksək keyfiyyətli avia benzin ilə təmin edən komponent kəşf etmişdi. Dövlət Y.Məmmədəliyevin apardığı tədqiqatları layiqincə qiymətləndirərək 1944-cü ildə onu Lenin ordeni, 1946-cı ildə Stalin mükafatı ilə təltif etmişdir.

Müharibə illərində Bakı zavodlarında 130 adda hərbi sursat, o cümlədən Səttarxan adına zavodda tanklar, Keşlə Maşınqayırma zavodunda isə qırıcı təyyarələr istehsal olunurdu.

İkinci Dünya müharibəsində böyük sərkərdə, marşal, 4 dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, 14 orden və 16 medal sahibi Georgi Konstantinoviç Jukov Azərbaycan xalqının xidmətlərindən bəhs edərək xatirələrində yazmışdır: "...Bakı neftçiləri cəbhəyə və ölkəyə Vətənimizin müdafiəsinə, düşmən üzərində qələbəyə kifayət qədər yüksək keyfiyyətli yanacaq vermişdir".

Azərbaycandan Böyük Vətən müharibəsində iştirak edən on minlərlə döyüşçü faşistlərlə vuruşlarda rəşadət və qəhrəmanlıq nümunələri göstərdiklərinə görə SSRİ-nin

yüksək adları, rütbələri, orden və medalları ilə təltif edilmişlər.

İki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həzi Aslanovun, Sovet İttifaqı Qəhrəmanları - Mehdi Hüseynzadənin, İsrafil Məmmədovun, Qafur Məmmədovun, Gəray Əsədovun, Ziya Bünyadovun, Məmiş Abdullayevin, Səməd Abdullayevin, Rixard Zorgenin, Müseyib Allahverdiyevin, İsmayıl Bayramovun, Əvəz Verdiyevin, Aslan Vəzirovun, Mirzə Vəliyevin, Abbas Quliyevin, Adil Quliyevin, Mehdi Quliyevin, Məhərrəm Dadaşovun, Qəzənfər Əkbərovun, Məstan Əliyevin, Şəmsulla Əliyevin, Cəmil Əhmədovun, Səlahəddin Kazımovun, Məlik Məhərrəmovun, Mərdan Musayevin, Bəkir Mustafayevin, Əli Rzayevin, Nəcəfqulu Rəfiyevin, Fariz Səfərovun, Məmməd Məhərrəmovun, Kərim Kərimovun, təyyarəçi Hüseyn Əliyevin, general Heybət Heybətovun, süvari generalı Yaqub Quliyevin, Səkinə Bayramovanın xatirələri hər bir azərbaycanlı üçün əzizdir.

1941-1945-ci illərdəki ölüm-dirim döyüşlərində qəhrəmanlıq göstərən Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına 128 nəfərdən 43 nəfəri milli tərkibə görə azərbaycanlı layiq görülmüşdür.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı 60 milyondan çox adam həlak olmuşdu. Ondan 27 milyonu SSRİ-nin, 13,6 milyonu Almaniyanın, 6 milyonu Polşanın, 5 milyonu Çinin, 2,5 milyonu Yaponiyanın, 1,7 milyonu Yuqoslaviyanın, 600 mini Fransanın, 370 mini İngiltərənin, 300 mini ABŞ-ın və s. payına düşmüşdür.

BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ AZƏRBAYCANLILARIN PARTİZAN HƏRƏKATINDA İŞTİRAKI

Azərbaycanın oğul və qızları faşistlərin Buhenvald, Mauthauzen, Daxau, Zaksenhauzen, Ravensburyuk və b. ölüm düşərgələrində Avropa ölkələrinin antifaşistləri ilə birlikdə hitlerçilərə qarşı mübarizə aparmış və azərbaycanlı adına layiq fəaliyyət göstərmişdilər.

1942-1944-cü illərdə azərbaycanlı hərbi əsirlər Polşanın Edlin, Almanıyanın Noyhammer-Ştranse, Fransanın Rodez, İtaliyanın Udine, Triyestin Opçina, Çexoslovakiyanın Brno və Bistritsa rayonlarında gizli antifaşist təşkilatları yarada bilmişdilər.

Təkcə Fransanın cənubunda gedən partizan hərəkatında 1000 nəfərdən çox, Yuqoslaviyadakı partizanların zərbə briqadasında 600 nəfərdən çox azərbaycanlı vuruşmuşdu.

1943-cü ilin yayında Kırmda fəaliyyət göstərən partizan dəstələri içərisində Azərbaycan partizan dəstəsi də var idi. Sonrakı illərdə Belarusiya torpaqlarında və Baltikyanı Respublikalarda da azərbaycanlı partizanlar düşməne qarşı mübarizədə geniş miqyasda iştirak etmişlər.

Azərbaycanlılardan Ukrayna torpaqlarında faşistlərə qarşı mübarizədə 5000 nəfərə qədər, Belarusiya torpaqlarında isə 1000 nəfərə qədər döyüşçü partizan dəstələrində fəal iştirak etmişlər.

Azərbaycanlı döyüşçülər partizan dəstələri tərkibində Avropanın bir neçə ölkəsində faşistə qarşı müqavimət hərəkatında fəal iştirak etmişlər.

Müharibə dövründə 3 mindən çox azərbaycanlı Qərbi Avropa ölkələrində, xüsusən Fransada müqavimət hərəkətində iştirak etmişdilər. Onlardan Fransa müqavimət hərəkətində vuruşan Əhmədiyyə Cəbrayılovun adı yaddaşlarda daha çox qalmışdır. O, “Armed Mişel” (Xarqo) adı ilə müqavimət hərəkətində fəal iştirakına görə Fransanın 5 ordeni və ən yüksək fəxri adı - “Fransanın Milli Qəhrəmanı”, şəxsi igidliyinə görə paradda əsgərə generaldan qabaqda getmək hüququ verən hərbi medalı ilə təltif olunmuşdu.

1943-cü ildə faşistlərin Almanıyanın Stranse əsir düşərgəsindən İtaliyaya, Triyestə və Yuqoslaviyaya köçürdüyü sovet hərbi əsirləri içərisində xeyli azərbaycanlı var idi. Onlar gizli antifaşist təşkilatı yaratmışdılar. Təşkilatın rəhbərliyinə Mehdi Hüseynzadə, Mirdamət Seyidov, Cavad Həkimli və başqaları daxil olmuşdular. Onların çoxu 1944-cü ilin fevralında əsirlikdən qaçaraq partizanalara qoşulmuş, İ.Qradnik adına İtalyan - Yuqoslav partizan diviziyası tərkibində əlahiddə rota təşkil etmişdilər.

Mehdi Hüseynzadə Yuqoslaviya Xalq Azadlıq Ordusunun 11-ci korpusu qərargahı yanında Haribaldi adına xüsusi kəşfiyyat - təxribat qrupuna rəhbərlik etmiş fəvqəladə qəhrəmanlıqlar göstərmişdir. Həmin qrupa M.Hüseynzadə ilə yanaşı, Mirdamət Seyidov, Ənvər Məmmədov, Tağı Əliyev və digər soydaşlarımız daxil idi. Faşistlərə qarşı döyüşlərdə fərqlənən 50-yə qədər Azərbaycan övladı Yuqoslaviyanın orden və medalları ilə təltif olunmuşdur.

1942-ci ilin yazında Polşadakı hərbi əsir düşərgələrindən birində azərbaycanlıların gizli antifaşist təşkilatı yaradılmışdı. Ona zabit H.Qiyasbəyov və M.Məmmədov

başçılıq edirdilər. Bu təşkilatın köməyi ilə bir qrup əsir düşərgədən qaçaraq Polşa partizanlarına qoşulmuşdu.

Fransanın Rodez şəhərindəki əsir düşərgəsində xeyli azərbaycanlı vardı. Onların çoxu gizli antifaşist təşkilatının üzvi idi. Burada üsyan hazırlanması xəbəri xain tərəfindən düşərgə rəhbərliyinə çatdırılmasına, onun qarşısını almaq üçün böyük tədbir görülməsinə baxmayaraq, gizli təşkilatın üzvlərindən həkim Əmirov son dəqiqədə fürsətdən istifadə edərək 29 nəfər əsirlə birlikdə meşəyə qaçıb fransız partizanlarına qoşulmuşdu.

Faşistlər xalqımızın qəhrəman oğulları Mirzəxan Məmmədov, Qulu Quliyev, Vəli Vəliyev, Mirzəli Məmmədli, Paşa Cəfərxanlı, Feyzulla Qurbanov, İsmayıl Heydərov, Həsən Əliyev, Qurban Məmmədov, Məmməd Axundov, Abbas Hüseynov və bir çox başqalarını həbs edib, böyük əzab və işgəncədən sonra ölüm cəzasına məhkum etmişdilər.

1944-cü il avqustun 17-də Rodez şəhəri fransız və azərbaycanlı partizanlar tərəfindən faşistlərdən azad edilmişdi. Bu əməliyyatda azərbaycanlılara gizli antifaşist təşkilatın üzvü Hüseynrza Məmmədov başçılıq edirdi. Rodez zəhmətkeşləri qəhrəmancasına həlak olmuş azərbaycanlı vətənpərvərlərin xatirəsini əziz tutaraq, onları böyük matəm mərasimi ilə Rodez qəbiristanlığında dəfn etdilər. Matəm mitinqində çıxış edən polkovnik Rişard fransız vətənpərvərlərinin sovet xalqına qarşı məhəbbətlə dolu olan fikir və duyğularını bu sözlərlə ifadə etmişdi: "Fransa, azərbaycanlı hərbi əsgərlərin igidliyini unutmayacaqdır. Övladlarımız, nəvə və nəticələrimiz də biləcəklər ki, uzaq Azərbaycandan olan dostlarımız da Fransanın faşizmdən azad edilməsi yolunda canlarını əsirgəməmişlər". Qardaşlıq məzari üzərinə qoyulan baş daşına Azərbaycan xalqının qəhrəman oğullarının şanlı adları həkk edildi.

Ukraynada partizan hərəkətində xüsusi xidmətləri olan qorxmaz partizan və cəsur kəşfiyyatçılardan biri də Azərbaycanın qəhrəman övladı **Babanlı Xanlar Salman oğlu** olub.

Babanlı Xanlar Salman oğlu – 1918-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Sonralar ailəsi ilə birlikdə Tərtər rayonuna köçmüşdür.

1932-ci ildə atası Salman vəfat etdikdən sonra Xanlar

Tərtər uşaq evində tərbiyə almış, sonra isə təhsilini artırmaq üçün Qusar Aqrotexnikumuna göndərilmişdir. Burada o, pioner dostlarıyla birlikdə bir neçə tamaşa hazırlayır və uğurla aktyorluq edir. Xanların istedadını görən Qusar Qızıl Ordu polkunun bədii özfəaliyyət dərnəyinin rejissoru Xanlara Azərbaycan Teatr Texnikumuna daxil olmasını məsləhət görür. Xanlar imtahanları müvəffəqiyyətlə verərək Texnikuma qəbul olur və dörd il aktyorluq sənətini mənimsəyir.

Xanlar 1936-cı ildə Naxçıvan Dövlət Dram Teatrına təyinat alır və tez bir zamanda orada öz istedadı ilə seçilir.

O, 1937-ci ildə Bakıya qayıdaraq Azərbaycan Dövlət Estradasında bədii söz ustası kimi fəaliyyət göstərməyə başlayır.

1940-cı ildə Azərbaycan Dövlət Estradasının gənc aktyoru Xanlar Babanlı hərbi xidmətə yola düşür. 1941-ci ildən 1944-cü ilə kimi Ukraynada partizan dəstəsi yaradan Xanlar öz silah dostlarıyla birlikdə alman faşistlərinə qarşı amansızcasına mübarizə aparır. Partizan dəstəsinə rəhbərlik edən Xanlar Babanlı 12 nəfər azərbaycanlı ilə böyük qəhrəmanlıqlar göstərir və qələbə gününə yaxınlaşması üçün son damla qanlarına qədər düşməyə qarşı döyüşürlər.

1944-cü ildə Xanlar Babanlı 26 yaşında canını Vətən uğrunda fəda etmişdir. Onun məzarı Ukraynanın Xerson vilayətinin Visakopolskiy rayonunun Zaqradovka kəndindədir.

Xanlar Babanlı
aktyor - rolda

İSTEDADLI ARTİST, İGİD PARTİZAN, CƏSUR KƏŞFİYYATÇI

Babanlı Xanlar Salman oğlu 1918 - ci ildə Şuşa şəhərində anadan olub. Sonralar ailəsi ilə birlikdə Tərtər rayonuna köçmüşdür.

1932 - ci ildə Xanların atası Salman kişi vəfat etmiş, az sonra isə anası dünyasını dəyişmişdir. Balaca Xanları uşaq evinə verirlər. O, Tərtər uşaq evində tərbiyə almışdır. Daha sonra balaca Xanların təhsilə olan hədsiz marağını görən uşaq evinin tərbiyəçiləri onu Qusar rayonunda yerləşən Aqrotexnikumuna göndərmişdilər. Burada o, pioner dostları ilə birlikdə bir neçə tamaşa hazırlayır. Tamaşa zamanı Xanların aktyorluq istedadını görən Qusar Qızıl Ordu polkunun bədii özfəaliyyət dərəcəsinin rejissoru Xanlara Azərbaycan Teatr Texnikumuna daxil olmasını məsləhət görür. Rejissorun məsləhətinə əməl edən Xanlar imtahanları uğurla verib Teatr Texnikumuna daxil olur və dörd il aktyorluq sənətini mənimsəyir.

Texnikumu bitirən Xanlar 1936 - cı ildə Naxçıvan Dövlət Dram Teatrına təyinat alır. 1936 - 37 - ci il teatr mövsümündə gənc aktyor bir neçə rolda çıxış etdi. Onlardan seçilən Cəfər Cabbarlının «1905 - ci ildə» pyesində Aram obrazı olmuşdur. Bir il sonra, 1937 - ci ildə o, Bakıya qayıdır və Azərbaycan Dövlət estradasında

bədii söz ustası kimi fəaliyyət göstərməyə başlayır. Bakının teatr afişələrində Xanların adına tez - tez rast gəlinir. Onun rejissorluğu ilə ADU - nun tələbə teatrı V.Şkvarkinin «Özgə uşağı» əsərinin tamaşasını hazırlayır. Sonra Azərbaycan sənaye politexnikumunun türk birliyi Süleyman Rüstəmin «Yanğın» əsərini göstərir. Həmin pyesin də rejissorluğu X. Babanlıya tapşırılır. Gənclərin qüvvəsi ilə yaranan tamaşa baxanların xoşuna gəlir.

Azərbaycan Dövlət estradasında işləyərkən X. Babanlı Elmira Axundova, Cahan Talışinskaya kimi sevilən aktyorlarla birgə konsertlər verir. Günlər ötdükcə gənc aktyorun səriştəsi artır, onu tanıyırlar.

Nəhayət, Xanlar Babanlının ayrıca konsertini təşkil edirlər. Sonra o, Azərbaycan Dram Teatrında işləmək üçün Süleyman Rüstəmə belə bir ərizəylə müraciət edir: "Sizdən artıq dərəcədə xahiş edirəm ki, mənim gəncliyimi, talantımı, gələcəyimi nəzərə alıb, məni çoxdan bəri arzusunda olduğum sevimli ana teatrıma qəbul edəsiniz. Ümidvaram ki, mənim bu xahişimi qəbul edib, gələcəkdə ölkənin məndən tələb etdiyi sovet aktyor talantımı doğrultmağa imkan verəcəksiniz." Həmin ərizədən sonra X.Babanlı doğma teatra aktyor kimi iş qəbul olunur.

1939-cu ildə Azərbaycan Dövlət estradasının gənc aktyoru Xanlar Babanlı hərbi xidmətə yola düşür.

1941-ci ildən 1944 -cü ilədək Ukraynada partizan dəstəsi yaradan Xanlar silahdaşları ilə birlikdə alman faşistlərinə qarşı amansızcasına mübarizə aparmışdır.

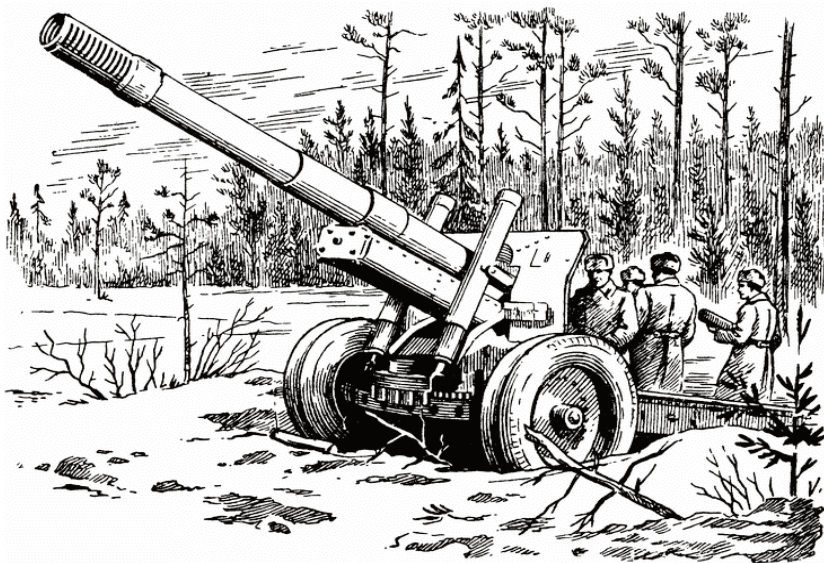
Xanlar Babanlının cəbhədən son məktubu 1941-ci il

sentyabrında gəldi. Sonra bir müddət ondan məktub gəlmədi. Və bir dəfə Babanlının ailəsinə onun itkin düşməsi barədə bir məktub gəldi. Amma onlar ümidlərini üzməmişdilər. İnanırdılar ki, nə vaxtsa Xanlardan xəbər çıxacaq. İllər keçsə də, Xanlardan səs-soraq çıxmadı...

Amma 1959-cu ilin yanvarında Xanlar özü gəlməsə də, bir gün onun xəbəri gəldi. Ukraynada yaşayan Domna Samsonovna adlı bir qadından Xanlargilin ailəsinə bir məktub gəldi...

Xanlar erkən yaşında ailə qurur. Belə ki, o, hərbi xidmətə gedəndə artıq onun iki övladı vardı.

Cəsur kəşfiyyatçı, igid partizan

Xanlar Babanlı - alman zabiti formasında

1941 - ci ilin sentyabrında Xanlar Lübenin cənubunda gedən şiddətli döyüşlər zamanı ağır yaralanır və huşunu itirir. O, gözlərini açanda özünü almanların səhra hospitalında görür. Almanların hərbi əsirlər xəstəxanasında onu müalicə edirlər. Müalicə başa çatandan sonra onların «üzərində işləyərək» sovet ordusuna qarşı hazırlayırlar. Xanlar öyrənir ki, onları təlim keçmək adı ilə Almaniyaya aparacaqlar. Orada isə əsirləri ağır, alçaldıcı işlər gözləyirdi. Odur ki, götür - qoy edib «qərar»ını verir. Alman ordusunda qulluq etməyə razı olur. Xanlar yalnız bu yolla silah əldə edə bilər, ya da qaça bilərdi. Bundan sonrakı fəaliyyətini isə o, yaxşı anlayırdı: düşməndən hər vasitə ilə intiqam almaq.

Xanların Alman dilini bilməsi ona çox kömək etdi. Alman zabitlərini inandırır, razılıqlarını aldı. Bundan sonra onu yalnız bir məsələ düşündürürdü: necə qaçmaq?

Belə bir imkan 1942 - ci ilin dekabrında Krasnodar altında ilk göyüşdə yaranan çaxnaşma zamanı baş verdi. Xanlar çaxnaşmadan istifadə edərək cəbhə xəttini keçməyə cəhd göstərdi, lakin hitlerçilərlə üz-üzə gəldi. Bir müddət o, Taman yaxınlığında gizləndi. Nəhayət, özüm-üzünkülərə tərəf keçməyin mümkün olmadığını özündə yəqin edən Xanlar sonradan alman komendantının yanına gələrək hissədən ayrı düşdüyünü elan etdi. Alman zabiti ona inandı və kağız verdi: **«Qafqaz yefreytoru Babanlı**

Slavyansk istiqamətində hərəkət edir və hissəyə təcili qayıtmaq haqqında əmr almışdır. Xüsusi qeyd: yolüstü nəqliyyatla».

Bu arayış Xanlara imkan verdi ki, axtarış və gizli əməliyyatlarını sərbəst həyata keçirsin. O, Tamanda faşist düşərgələrindən qaçan sovet hərbi əsirlərinə rast gəldi. Onların arasında köhnə tanış - Gəncə filarmoniyasının solisti Nadir Teymur oğlu Teymurzadə də var idi. Xanlar qərara aldı ki, konsert briqadası yaratsınlar və bu ad altında da hərəkət etsinlər. Xanlar ona verilmiş arayışa seçdiyi daha 8 nəfərin adını əlavə etdi. Xanlar bu arayışın köməkliyi ilə Kerçi, Kırım yarmadasını keçərək Nikolayevə gəlib çatdılar. Burada komendantlığın leytenantı onlara belə bir sənəd satdı: **«Kunstqruppa (konsert briqadası) yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolayevsk və Kirovograd vilayətlərinə qastrol səfərinə çıxır».**

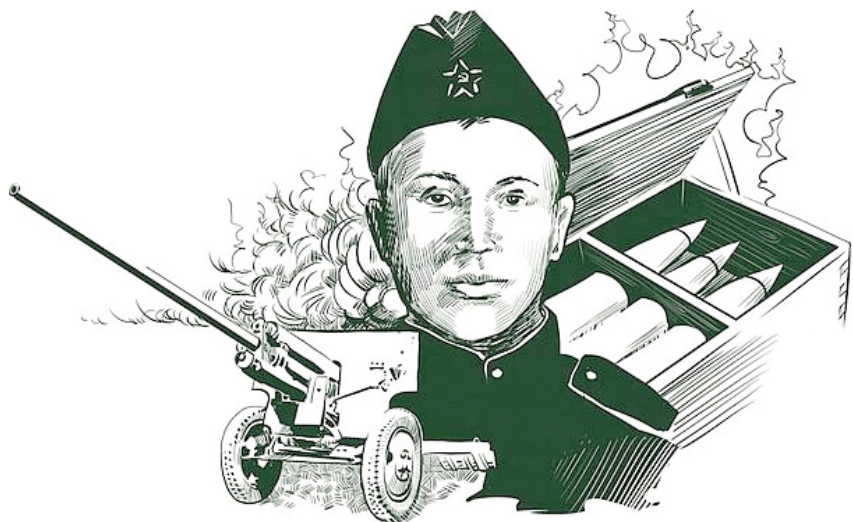
Xanların dəstəsi tədricən alman paltarı, silah, at, araba əldə etdi. Xanlar böyük məharətlə rezindən möhür və ştamp düzəltməyi öyrəndi. Tezliklə dəstənin konsert fəaliyyəti başqa işlə əvəz olundu. Xanlar Babanlının «artistləri» əhali arasında vərəqələr yayır, almanlara qarşı təxribat işləri aparır, işğalçıları və yerli polisləri «ovlayırdılar».

Alman paltarı geymiş azərbaycanlılar günü - gündən fəaliyyət dairələrini genişləndirməyə başladılar. Onlar düşməne daha sarsıdıcı zərbə vurmağı planlaşdırdılar.

Belə ki, «Qafqaz varyetesi»nin üzvləri yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında almanların ərzaq və hərbi sursat anbarlarını partladır, düşmənin yüksək rütbəli zabitlərini aradan götürür, lazım olan məxfi sənədləri əldə edirdilər. Tezliklə Xanlar Krivoy Roqda gizli iş aparan partizan dəstəsilə əlaqə yarada bildi. Bu zaman Krivoy Roqda Domna Samsonovna böyük gizli qrup yaratmışdı. Çox keçmədən Krivoy Roq vətənpərvərləri azərbaycanlı «musiqiçilərin»in timsalında döyüş köməyi aldılar. Xanlar Babanlının rus adı «Kostya» idi.

Xanlar Babanlıının hazırladığı saxta sənədlərlə yüzlərlə əsir Almaniyaya sürgün olunmaqdan xilas edildi. Onlar tərəfindən hazırlanmış ərzaq kartoçkalari ilə yerli sakinləri və mərkəzin gizli tapşırıqlarını yerinə yetirən cəsur partizanlar ərzaqla təmin olunurdular. Sənədlər və ərzaq kartoçkalari Xanlar tərəfindən elə məharətlə hazırlanırdı ki, almanların ekspertləri belə onun saxta olduğunu ayırd edə bilmirdilər.

Xanların dəstəsi bir neçə hərbi sursat aparan qatarı da partladaraq düşməne sarsıdıcı zərbə vurmuşdu. Onlar düşmənin strateji əhəmiyyətli körpülərini partladır, onların əsas hissələrlə əlaqə yaranmasının qarşısını alırdılar. Ardı - arası kəsilməyən dağıdıcı partlayışlar almanların yuxusunu ərşə çəkmişdi. Bu partlayışlardan gizli partizan hərəkəti də çaş qalmışdı. Sonradan Krivoy Roq gizli partizan hərəkəti Xanların «musiqiçiləri»nin özfəaliyyətindən xəbər tutdular və ona bir mərkəzdən idarə olunma tapşırığı verildi.

Bundan sonra Xanların dəstəsi «Qafqaz varyetesi» adı ilə almanların qarşısında müxtəlif proqramlarla çıxış edir, alman əsgər və zabitlərini əyləndirirdilər. Hər dəfə də bu «keyf» almanlara baha başa gəlirdi. Çünki konsertdən az sonra həmin bina göyə sovrulurdu.

Anatoli Tutukın **“Onlar başqa cür edə bilməzdilər”** adlı sənədli povestindən kiçik bir parçanı təqdim edirəm: “...Döyüşlər Krivoy Roqun yaxınlığında getdiyindən, “artistlər” “qastrolu” yarıda kəsməli oldular. Babanlı qayıtdığı gün də Domna Samsonovna ilə görüşüb, Nikolayevə səfərinin nəticələrini ona danışdı. 1943-cü il

oktyabrın 19-da Domna Samsonovnanın evində gizli təşkilat fəallarının müşavirəsi keçirildi. Yığıncaqda doqquz nəfər iştirak edirdi. Şəhər əhalisinin qərbə göndərilməsini pozan tədbirləri müzakirə edib, plan tutdular: faşist təbliğatını ifşa etmək, hitlerizmin əleyhinə vərəqələr çap etmək, əgər işğalçılar krivoyroqluları zorla Almaniyaya göndərsələr, mühafizə dəstələrini aradan götürüb, adamları azad etmək.

Babanlı şəhər əhalisi nümayəndələri ilə birgə iclas keçirib, orada özünün çıxış etməyini təklif edəndə, xüsusilə qızğın mübahisə başlandı. Həhayət, risk etmək

qərarına gəldilər. Dağılışanda Domna Samsonovna Teymurzadəyə pıçıldadı:

- Mühafizə haqqında fikirləş. Başınla cavabdehsən...

Payızda qaranlıq tez düşür. Ehtiyat tədbirlərinə əməl edərək, iclasın iştirakçıları tək-tək Poçtovaya küçəsindəki 11 nömrəli evin zirzəmisinə topladılar. Ev sahibi İvan Vasilyeviç Statyukov binanı qabaqcadan sahmana salmışdı: onu tozdan və hörümçək torlarından təmizləmiş, döşəməyə su çiləmiş, yonulmamış taxtalardan bir neçə oturacaq düzəltdirmişdi...

Təyin olunmuş vaxta bir-iki dəqiqə qalmış, mülki paltar geymiş Xanlar Babanlı gəldi. O, evin yanında dayanıb ətrafa göz gəzdirdikdən sonra zirzəmiyə endi. Zirzəmi qaranlıq idi, ancaq papiroslar közərirdi. İclasa gələnələr nə isə gülməli əhvalat danışdılar. Xanlar öz nitqini çoxdan hazırladığına baxmayaraq, birdən həyəcanlandı və nədən başlayacağını bir anlığa unutdu. O, boğazına tıxanan qəhəri udub, titrək səslə dedi:

- Yoldaşlar!

Sonra cib dəsmalını çıxarıb dodaqlarını sildi və təmkinlə sözüünə davam elədi:

- Sovet torpağı qəhvəyi taunla mübarizəyə qalxıb! Sən kim olursan ol, rus ya ukraynalı, belorus ya gürcü, azərbaycanlı ya özbək – hamımızın bir qayğısı var: ümumi düşmənimiz olan alman-faşist işğalçıları ilə mübarizə!

- Doğrudur! – Yerlərdən razılıq səsləri eşidildi.

- Bu gün Hitler ordusu iki il bundan qabaqkı ordu deyil. İndi o, cədvəl üzrə döyüşür. Artıq onun bir ayağı

şikəstdir!

- İkincisini də sındırmaq lazımdır! – Kim isə yerindən qışqırdı.

O tezliklə nəinki ikinci ayağını da itirəcək, onun qollarını dibindən üzəcəklər. Onun başı bədənindən ayrılacaq! Lakin, yoldaşlar, düşmən hələ güclü, amansız və hiyləgərdir. O, hələ bizim xalqımızın başına çox bəlalar gətirəcək. Sayıq olmalı və heç bir provakasiyaya uymamalı, harda işləməyinizdən asılı olmayaraq, düşməne ziyan vurun, təxribatçılıq edin, maşınları sökün, telefon xətlərini qırın və xalqa həqiqəti deyin. Sovet hökumətinin guya işğal olunmuş ərazidə yaşaynlardan qisas alacağı şayiəsini yayan faşist təbliğatını ifşa edin. Bu, yalandır! Sovet hökuməti vətən xainlərinə, satqınlara və hitler-çilərin əlaltılarına cəza verir. Məgər onları bağışlamaq olarmı?!

- Yox! – Oturanlar bir səslə onun sözünə qüvvət verdilər.

- Qərbə getməyin və başqalarını da qoymayın! Zirzəmilərdə, evlərin altında gizlənin, bunun üçün gizli xəndəklər qazın, yeraltı qazmalar düzəldin... Qulaq asın, görün bulvar qəzetçiyi “**Dzvyn**” nə yazır. – O, cibindən qəzet çıxarıb fənərlə işıqlandırdı və oxudu: - “...Bunu yalnız bolşeviklərin qayıtmasını gözləyənlər və qızıl əsgər olmaq istəyənlər başa düşmürlər. Ancaq belə şəxslər qərbə getməkdən boyun qaçıracqlar. Lakin qərbə getməkdən boyun qaçıрмаq bolşevik hakimiyyətini açıq-açığına qəbul etmək deməkdir.” Diqqət yetirin: “bolşevik hakimiyyətini açıq-açığına qəbul etmək...” Bəs hansı hakimiyyəti qəbul etməliyik? Hitler hakimiyyətinimi?

- Doğrudur!

- Bir az sonra isə onlar öz maskalarını yırtırlar: “...Lakin alman rəhbərlərinin bolşeviklər üçün “hazır” qızıl əsgər saxladığını düşünmək, çətin ki, mümkün olsun. Ona görə də sabah, əllərində silah, bolşeviklər tərəfinə keçməsinlər deyə, belə elementləri bu gün aradan götürmək əlverişlidir...”

- Onlar bizim bir yerimizi öpərlər... – kiminsə dedi ki bu sözə hamı güldü.

İclas bir saatdan çox davam elədi. Teymurzadə protokolda yazdı: “Babanlı bütün kişiləri və qadınları almanlara qarşı silahlanmağa çağırırdı. O bütün iştirakçılar arasında vəzifələri bölüşdürdü və bütün mümkün yollarla silah tapmaq üçün göstərişlər verdi. Qadınlar da bu işdə fəal iştirak etməyə söz verdilər...”

Almanlar Krivoy Roq partizan dəstəsinin izinə düşərək, onun qərargahına yol tapdılar. Bunu hiss edən Xanlar dəstəsi ilə birlikdə Odessa, Nikolayev və başqa şəhərlərə «qastrol» səfərinə çıxdı.

Bir dəfə Dnepropetrovskda zabitlər evində «Qafqaz varyetesi» Şərq konserti verirdi. Konsertin şirin yerində artistlər binanı yerlə yeksan edib, aradan salamat çıxıb bildilər. Bu dəhşətli partlayış nəticəsində bir alman generalı və 680 zabit həlak oldu. İki aydan çox idi ki, şəhərdəki təxribatları, hücumları, partlayışları hərəkətdə olan fəal partizanların adına çıxırdılar. Lakin ağıllarına belə gətirmirdilər ki, bütün bunlar Xanların əməlləridir. Bundan sonra Xanların dəstəsi bu şəhərdə almanlar tərəfindən şübhə altına alındılar. Bunu hiss edən Xanlar şəhəri tərk etməli olur.

Xanların dəstəsi araba ilə şəhəri tərk edəndə, bu vaxt

səmada bir təyyarə göründü. Faşistlər hər tərəfdən təyyarəni atəşə tutdular. Təyyarə gah enir, gah sürətlə qalxır, lakin atəş dairəsindən çıxıb bilmirdi. Birdən təyyarə alışırdı. Alovlanan təyyarədən bir paraşütçü ayrıldı. Bu, Xanların gözündən yayınmadı.

Xanlargil arabadan düşüb paraşütçü enən tərəfə qaçdılar. Paraşütçü Xanları və onun dəstəsini alman paltarında görüb təslim olmaq istəmirdi. Əlbəyaxadan sonra onu tərkisilahlı edə bildilər. Xanlar kim olduğunu desə də, təyyarəçi onlara inanmırdı. Bu vaxt uzaqdan sürətlə onlara tərəf gələn yük maşını göründü. Faşistlər cəld yerə tökülüşərək hər tərəfdən qışqırırdılar:

- Onu biz vurmuşuq. Əsir bizimdir.

- Əsiri kim tutubsa onundur. Əsiri biz, özümüz təhvil verəcəyik. Biz 203-cü zəndə komandadanıq. Sizin əsiriniz isə o tərəfdədir, - deyərək Xanlar yanan təyyarəni göstərdi. Lakin alman əsgərləri əl çəkmək istəmirdilər. Odur ki, Xanlar təyyarəçinin papağını, kompasını, çantasını, saatını və boş qoburunu onlara tərəf tullayıb, əsirin qolundan yapışaraq səhraya tərəf addımladı.

Almanların maşını gedəndən sonra əsiri buraxıb dedi:

- Get, bir də əsir düşmə.

Sonra Xanlar onun tapançasını da qaytardı...

... "Oktyabr" mədəni şaxtalarının birinin ətrafına uca hasar, onun üzərində isə bir neçə cərgə tikanlı məftil çəkilmişdi. Şaxta böyük səylə mühafizə olunurdu, oraya gələn və gedən yük maşınlarının kuzovu daim örtülü olurdu. Babanlı bu barədə az baş sındırmamışdı: keçilməz hasarın, zindan kimi ağır dəmir darvazanın arxasında nə kimi sirr gizlənir? Gizli zavod? Yeni silahların saxlandığı

anbar? Gizli təşkilatın üzvləri şaxtadan çıxan bütün avtomaşınların nömrəsini yazdılar və elə həmin gün Dolqintsevo və Pyatixatka stansiyalarında da belə bir hesab apardılar. Lakin avtomaşınların nömrələri tuş gəlmirdi...

Nəhayət, Xanların zabıt forması bu dəfə də onun karına gəldi. O, gizli təşkilatın üzvü olan Aleksey Fyodorovla əlaqəyə girir. Fyodorov şaxtadakı gözetçilərdən bir neçəsi ilə tanış idi. Az vaxt ərzində gözetçi postlarının yerləşdiyi yerləri, gözetçilərin növbəni dəyişmə vaxtını, parolu, siqnalizasiya sistemini və telefon rabitəsini öyrənməyə imkan yarandı. Xanlar çətinliklə də olsa, öyrəndi ki, bu şaxtada almanların sovet «katyuşa»sına bənzər altılılöləli minamyot - «vanyuşa»sı saxlanılır. Bütün hazırlıqlar görüldükdən sonra Xanların dəstəsi anbarı başdan - başa minalayır. Xanlargil mədəndən xeyli uzaqlaşandan sonra partlayışlar başlayır. Bu almanlara vurulmuş ən böyük zərbə idi.

1943 - cü il dekabrın 2- də Dolqintsevo dəmir yol stansiyasında Babanlı, Teymurzadə və Nəbiyev almanların döyüş sursatı ilə dolu bir qatarını da partlatdılar...

Azərbaycan Respublikasının Tarix muzeyində bir məktub var. Bu məktub Aleksandriya şəhərində yaşayan D. S. Koneva göndərib. Xanlar Babanlı haqqında son məlumat həmin məktubda yazılıbdır.

«...Xanlar Babanlı tələbkar komandır, bacarıqlı və inadçı siyasi rəhbər idi. Yoldaşlarından partizan üreyi, partizan dəyanəti tələb edirdi. Dəstəsindəki adamlardan birinin Xanlarla arası yox idi, gözü onu götürmürdü. 1944-cü ilin yanvarında Sovet Ordusunun Dnepropetrovska gəlişinə az qalmış xain Xanları kürəyindən vurub

öldürdü. Partizanlar Xanların qanını alaraq xaini güllələdilər...».

Vətəndən uzaqlarda, vaxtı ilə düşmən tərəfindən zəbt edilmiş Ukraynanın Zaqradovka kəndində «Qafqaz var-yetesi»nin bədii rəhbəri, bacarıqlı artist, ölməz qəhrəman Xanlar Salman oğlu Babanlının məzarı həmişə gül - çiçəyə qərq olur.

İstedadlı artist, igid partizan, cəsur kəşfiyyatçı Xanlar Babanlının Böyük Vətən müharibəsində göstərdiyi şücaətləri sayıb - sadalamaqla qurtarmaq olmur. Kiçik bir yazıda cəsur kəşfiyyatçının əfsanəvi «Mixaylo»nun qəhrəmanlıqlarını təkrar etməsi səhnələrini geniş şəkildə vermək mümkün deyildir. Çünki Xanlar haqqında çox yazılıb, çox söz deyilib, sənədli filmlər çəkilib, dərsliklərə salınıb, ensiklopediyada haqqında məlumat verilib. Onun barəsində, povest, hekayələr və çoxlu məqalələr yazılıb. Bütün bunlar xalqımız üçün böyük şərəfdir. Xalqımızın böyüklüyü ondadır ki, o, Vətənə həzilər, mehdilər, qafurlar, gəraylar, xanlar kimi qorxmaz, igid, canını torpağından, Vətənindən əsirgəməyən övladlar bəxş etmişdir.

P.S. Bu gün SSRİ idman ustası, boks üzrə bir çox ümumittifaq və beynəlxalq yarışların iştirakçısı, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar məşqçisi, boks üzrə Beynəlxalq dərəcəli hakim, Azərbaycan Boks Federasiyasının baş katibi, dörd övlad atası Tofiq Xanlar oğlu Babanlı atası ilə fəxr edə bilər. Tofiq müəllim böyük oğlunun adını atasının şərəfinə Xanlar qoyub. Atalarının keçdiyi şərəfli yolları bu gün oğulları və nəvələri davam etdirir...

Camal Zeynalov,

“Vətəndaş həmrəyliyi” qəzeti, 8 -11 may 2005 - ci il

DÖYÜŞLƏRDƏ BƏRKİYƏN DOSTLUQ

Tofiq atasını xatırlamırdı. Bilirdi ki, haradasa cəbhə-dədir. Əvvəlcə ondan məktublar gəlirdi. Sonra onların arasını kəsildi.

Budur, nəhayət, müharibənin axırında xəbər gəldi ki, Xanlar Babanlı xəbərsiz itmişdir.

Əvvəlcə onlar atanın tapılacağına, qayıdacağına ümid bəsləyirdilər. Lakin illər keçdi və bu zəif ümid itdi. Buna baxmayaraq, Tofiq tez-tez atasının böyük şəklinə nəzər salıb, onun haqqında düşünürdü.

Bir dəfə Tofiq daxil olduğu bədən tərbiyəsi institutundan evə qayıdarkən, anası dinmədən ona məktub uzatdı. Tofiq anasının əllərinin necə əsdiyini görürdü. O, imzaya baxdı: D.S.Koneva. Yox, bu fəmiiliya heç bir şeyi aydınlaşdırmırdı. Anasının həyəcanını başa düşməyən Tofiq sual dolu nəzərlərlə ona baxdı. Anası dedi:

- Sən oxu, oxu...

Bu məktub Ukraynadan, Domna Samsonovna Konevadan gəlmişdi. O, Tofiqin atası haqqında xəbər verirdi.

D.S.Koneva Qərbi Ukraynada fəaliyyət göstərən partizan dəstəsində Tofiqin atası ilə birlikdə olmuşdu. O, Tofiqin atasının qəhrəmanlığının və ölümünün şahidi olmuşdur.

Müharibədən sonra Domna Samsonovna uzun müddət Babanlının ailəsinin ünvanını öyrənməyə çalışdı. Nəhayət, 1957-ci ildə o, ünvanı öyrəndi.

Yazışma başlandı. Domna Samsonovna və partizan

dəstəsinin digər üzvü Sofiya Qriqoryevna Palaquta hər məktubda öz döyüş yoldaşları haqqında yeni şeylər danışır, sənədlər, digər partizanların məktublarını göndərirdilər. Tofiq elə bil atasını indi tanımağa başlamışdı. Onun atası qızgın, cəsur, bütün ürəyi ilə doğma torpağını sevən adam olmuşdu.

Çətin illərdə adamları birləşdirən dostluqdan möhkəm dostluq yoxdur. Bakıdan yüz kilometrə uzaqda olan bu qadınlar öz döyüş yoldaşlarının ailəsi ilə, uşaqların necə yaşaması, necə oxuması ilə maraqlanırdılar. Tofiq idman ustası olduqda, onlar Tofiqi səmimi təbrik etdilər. Onlar bir-birlərini görməsələr də doğma olmuşdular. Bu yaxınlarda həmin iki qadın Bakıya gəldikdə, bütün ailə, Tofiq, nə qədər də sevinmişdir.

Onlar vaxtilə partizan dəstəsində olan daha bir yoldaşlarını, hazırda Altı Ağacda yaşayan Nadir Teymurzadəni də tapdılar. O, Domna Samsonovnanın və Sofiya Qriqoryevnanın Bakıya gəldiyini bilib, özünü Bakıya yetirdi.

Axşamlar onlar bir yerə toplaşıb, birlikdə keçirdikləri çətin günləri xatırlayırdılar. Belə günlər xatirədən heç vaxt çıxmaz. Həmin söhbətlərə qulaq asan Tofiq sanki adı ilə fəxr etdiyi atasını görürdü. Atası ilə çiyin-çiyinə döyüşənlər də Tofiqə daha yaxın olurdu.

Bütün bunları bizə Tofiq Babanlı danışdı. Qəzetdə verdiyimiz şəkli də o bizə göstərdi.

O, atası ilə də, atasının döyüş yoldaşları ilə də fəxr edir.

K.Mayev

«Azərbaycan Bədən Təربiyəsi», 24 avqust 1963-cü il

KƏŞFİYYATÇININ İGİDLİYİ

1943-cü ilin payız günü idi. Dnepropetrovsk şəhəri faşistlər tərəfindən tutulmuşdu. Faşistlər şəhər əhalisini şaxtalarda məcburi əməyə dəvət edirdilər. «Oktyabr» şaxtasının ətrafına isə tikanlı məftil çəkilmişdi. Burada böyük mühafizə dəstəsi qoyulmuşdu. Keşikçilər bütün sutka ərzində sayıq durur, bir adamı belə yaxına buraxmırdılar. Şaxtaya ardı-arası kəsilmədən üstü örtülü maşınlar gəlirdi.

Mərkəzdən əmr gəlmişdi ki, təcili surətdə bu yer haqqında dəqiq məlumat toplanmalıdır.

Şaxtanın yaxınlığında bir unter-zabit peyda oldu. Uca boyu, yaraşıqlı qaməti vardı. Qaynar, iti gözləri ilə ətrafı nəzərdən keçirir, şaxtaya daxil olan maşınların nömrəsini və markasını yadda saxlamağa çalışırdı. Düzdür, maşınların nömrəsi yaddaşına həkk olunurdu, amma brezentlər altında nəyin gizləndiyini aşkara çıxarmaq mümkün deyildi. Elə unter-zabiti darıxdıran da bu idi. “Bəlkə burada bir gizli maddə istehsal olunur, sonra da Almaniyaya göndərilirdi? Əgər belə deyilsə, bəs nə üçün bu şaxtanın ətrafına hündür beton hasar çəkiblər?”

Sual çox idi, cavablar isə məchul. Unter-zabit də burada çox yubana bilməzdi. Faşistlər duyuq düşər, onlarda şübhə oyanardı. Düzdür, unterin cibində belə bir sənəd vardı: «Kunst-gruppa (konsert briqadası).

Yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolayevsk və Kirovoqrad vilayətlərinə qastrol səfərinə çıxır».

Başqa bir sənəddə göstərilirdi ki, Xanlar Babanlıya verməxt ordusundakı səmərəli xidmətlərinə görə «unterzabit» rütbəsi verilmişdir.

Əslində isə belə deyildi.

- Xanlar Babanlı 1941-ci ilin sentyabr ayında Lübenin yaxınlığındakı vuruşmalardan birində ağır yara almış, bununla da faşistlərə əsir düşmüşdü. Almanlar nədənsə onu öldürməmiş, xəstəxanaya gətirmiş və müalicə etmişlər. Sonra da onu Almaniya göndərmək istəmişlər. Ancaq Xanlar razı olmamışdı. Xahiş etmişdi ki, onu ordu da saxlasınlar...

Bunun da başqa bir səbəbi vardı. Fərsət düşən kimi qaçmaq, yenidən sovet əsgərlərinə qoşulmaq. Krasnodar ətrafındakı çaxnaşmada belə bir imkan yarandı. O, dəstədən ayrılıb Tamanda xeyli daldalandı, ancaq sovet qoşunlarına qovuşa bilmədi. Yenidən almanların yanına qayıtdı və öz dəstəsini itirdiyini bildirdi.

Əynindəki faşist libası və almanca təmiz danışması düşmənləri inandırdı.

Elə həmin gündən etibarən Xanlar Babanlı yenidən artistliyə başladı. Axı o, əvvəllər Qusar pedaqoji texnikumunda oxumuş, teatr məktəbini bitirmiş, Naxçıvan Dram Teatrında çalışmış, Azərbaycan Dövlət filarmoniyasında işləmişdi. Aktyorluq sənəti indi də kara gəlmişdi.

Xanlar Salman oğlu Babanlı elə Tamanda ikən sınıan-

miş dəstə yaratdı. Faşist düşərgələrindən qaçmış Kirovabad filarmoniyasının solisti Nadir Teymur oğlu Teymurzadə onun ən yaxın köməkçisi oldu. Tezliklə paltar, silah, at, araba və digər ləvazimatlar da əldə etdilər. Saxta sənədlər, möhür və şamp düzəltməyi də yaxşıca öyrəndilər. Bununla da yeni bir müqavimət qrupu yarandı.

Dəstə çox müvəffəqiyyətlə bir şəhərdən digər bir şəhərə hərəkət edir, əslində isə konsert vermir, «artistlər» özlərini tamam başqa sahələrdə sınaqdan çıxarırdılar. Onlar kəşfiyyat məlumatları toplayır, gizli vərəqələr yayır, təxribat işi görür, hərdən də azğın polis nəfərlərini «ovlayırdılar».

İndi də «Oktyabr» şaxtası yaxınlığında məskən salmışdılar. Ancaq tapşırılmışdı ki, Babanlı həddən artıq ehtiyatlı olsun.

Elə həmin gün Dolqintsevoya adam göndərildi. Babanlının topladığı maşın nömrələri orada – dəmiryol vağzalında yoxlandı. Deməli, örtülü maşınlar yükü vağzalla deyil, vağzaldakı şaxtaya daşıyırdılar. Bəs bu yük nə olan şeydi?..

Babanlı rahatlıq bilmir, başqa vasitələrə əl atırdı. O, qərara aldı ki, gözətçilərlə əlaqə yaratsın. Ancaq onlara yaxın düşmək olmadı.

Bəs gözətçilərin zabiti?.. Hər şənbə günü restorana gəlir, burada əylənirdi. Xanlar onu yaxşı tanıyırdı. Lakin risk etmək olmazdı.

Birdən Aleksey Fyodorov yada düşdü. Kəşfiyyatçılar onu çoxdan yoxlamaq istəyirdilər. O, almanlar arasında işləsə də, onların əməllərindən narazı idi. Aleksey

Nadir ilə təsadüfi tanış olmuş və öz dərđini ona danışmışdı. Həm də sözarası ona bildirmişdi ki, fürsət düşən kimi qaçacaqdır.

Fyodorovu əməli işdə yoxlamağı qərara aldılar. O, keşikçilərin bir neçəsi ilə tanış idi. Ona tapşırıldı ki, bu yaxınlığı daha da canlandırınsın və şaxtanın sirrini açsın.

Faşistlər maşınlara uzun taxta qutular yükləyirdilər. Belə qutularda adətən top mərmiləri olardı. Bunu da ki, bütün döyüşçülər bilir.

Alekseyin böyük maraqla bu qutulara baxdığını görən keşikçi qəfildən soruşdu:

- Sən «katyuşa» haqqında nə bilirsən?

- Hər şeyi – deyə Aleksey cavab verdi. – mən bu mahnını oxuya da bilirəm.

- Mən mahnını soruşmuram – deyə keşikçi sadəlövh sandığı Fyodorova güldü. Aleksey isə özünü qəsdən belə göstərirdi:

- Bəs nəyi soruşursan?

- Atılan «katyuşa»nı...

- Hə, onu da eşitmişəm.

- Bəs «vanyuşanı» necə?

- Yox, onu eşitməmişəm.

- Bax bu elə həmin «vanyuşadır», almanların altılılıli minamyotu...

Bununla da hər şey bəlli oldu. Deməli, faşistlər şaxta-da dəhşətli silah anbarı yaradıblarmış.

Daha yubanmaq olmazdı. İki gün keçməmiş şaxtanın yaxınlığında bir maşın dayandı. Xanlar Babanlı ilə Nadir Teymurzadə maşından düşüb şaxtanın giriş qapısına yanaşdılar. Parolu deyən kimi onları dərhal içəri buraxdılar.

Fyodorov da burada idi və kəşfiyyatçıların yolunu gözləyirdi. Parolu da onlara özü yetirmişdi. Dostlar aranı xəlvətə salıb keşikçiləri tərksilah etdilər və sürüyüb

başqa bir yerdə gizlətdilər...

Qaldı ikinci postun gözətçiləri...

Aleksey çox çalışmış, lakin onların parolunu öyrənə bilməmişdi. Vaxt ötürdü, faşistlər duyuq düşə bilərdilər. Xanlar qəti addım atmalı oldu. İkinci dəstənin rəisini çağırıldı. Yaxınlaşan kimi tapançanın lüləsini gicgahına dirədi:

- Parol?!

- Bilmirəm, - deyə faşist boyun qaçırdı.

Babanlı əl çəkmədi:

- Üçə qədər sayıram, - dedi və tətiiyi çəkdi. Rəis cıq-qıltı səsi eşidəndə udqundu.

- Bir!.. İki!..

Faşist qorxub parolu dedi. Onun da qollarını bağlayıb bir tərəfə çəkdilər. Sonra da o biri keşikçilərin işini bitirdilər.

İşarə verilən kimi bütün dəstə hərəkətə başladı. Giriş-çıxış qapılarını dolu qutular olan binanı, barıt anbarını minaladılar. Sıqnal və elektrik xətlərini kəsdilər, telefon aparatlarını zərərsizləşdirdilər. Lazımı yerlərə benzin çilədilər. Bir neçə yerdə benzinlə isladılmış saman topası qoydular. Daha sonra geriye çəkilmək işarəsi verildi.

Dəstə maşına yaxınlaşanda Xanlar əlindəki əski parçasını alışırdı və saman topalarından birini yan tərəfə atdı. Özü də qaçıb maşına mindi. Elə həmin andaca maşın hərəkətə gəldi...

Saman topası şölələrindəki alov bir topadan digərinə keçirdi. Kəşfiyyatçılar xeyli uzaqlaşmışdılar. Arxadan

güclü partlayış səsi gəldi, yer titrədi, elə bil böyük bir ərəzini yerdən qoparıb havaya sovurdular.

Kəşfiyyatçılar bir-birini qucaqlayıb təbrik etdilər. Bununla da müharibələr tarixinə daha bir igidlik yazıldı.

***

Xanlar Babanlı Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinə göndərilmək üçün belə bir məktub yazmışdı:

- «Biz – çiçəklənən günəşli Azərbaycan oğulları özümüzdən asılı olmayan səbəblərə görə düşmənin işğal zonasında qalmışıq...»

Məktubda daha sonra göstərilirdi ki, onlar ukraynalılarla, ruslarla görüşərək əsil dostluq qazanmış, düşməne arxada güclü zərbələr endirməyə başlamışlar.

İndi nadir tarixi qiyməti olan bu məktub aşağıdakı sözlərlə bitir: «Biz düşmən arxasında həyatımızın son dəqiqəsində Vətən uğrunda mübarizə aparacağıq. Əgər müharibə qurtarandan sonra görüşsək, bilin ki, Azərbaycan oğulları düşmən tərəfindən məhv edilmişdir...»

Doğrudan da belə idi. İgid kəşfiyyatçı Xanlar Babanlı həmişəlik Ukrayna torpağında qaldı. Axı, faşistlər də yatırırlar. Onlar bu cəsur kəşfiyyatçı dəstənin izinə düşmən casus göndərmişdilər. Onlara arxadan atəş açan elə həmin casus idi. O, yerindəcə susdurulmuş, azərbaycanlının intiqamı alınmışdı.

Xanların cəsurluğu yoldaşları Nadir Teymurzadə, İsmayıl Nəbiyev, Cəbrayıl Əsgərov, Surxay Həsənov

müharibədən sonra evə qayıtdılar və bu igid kəşfiyyatçı haqqında əsil həqiqəti üzə çıxartdılar.

Bəli, igidlər ölmür. İnsanların arzu və əməlləri də yaşayırlar.

Cəsur kəşfiyyatçı Xanlar Babanlı haqqında bu kitablardan da məlumat ala bilərsiniz.

1. Anatoliy Tutik. «Oni ne moqli po druqomu». Dnepropetrovsk, 1969 q.

2. "Koqda puşki qremeli". Moskvanın «İskusstvo» nəşriyyatı.

3. Qaraş Mədətov. «Azərbaycan Böyük Vətən müharibəsində». (Rusca, Bakı, 1975).

4. Mayıl Alışanov. «Azərbaycan döyüşçülərinin partizan hərəkətində iştirakı». Bakı, 1975.

«Azərbaycan pioneri», 21.09.1971

YENİ SƏNƏDLİ FİLMLƏR

C.Cabbarlı adına «Azərbaycanfilm» kinostudiyasında yeni sənədli filmlər çəkilməmişdir. Bu filmlərdən birinin rejissoru M.Bağirovdur. «Azərbaycan miniatürləri» adlanan həmin sənədli filmə Azərbaycanda miniatür sənətinin inkişafı və təşəkkülü tarixindən bəhs olunur.

H.Bədəlovun B.İvçnekonun ssenarisi əsasında çəkdiyi «Dağlarda ada» sənədli filmi isə Xınalıq kəndinin tarixindən, adət-ənənələrindən və əmək adamlarından söhbət edir.

Böyük Vətən müharibəsi illərində qəhrəmancasına vuruşan, fədakarlıq göstərən Azərbaycan oğullarından biri də Xanlar Babanlı olmuşdur. Xanların keçdiyi döyüş yolu, göstərdiyi igidliklər kino işçilərimizi də maraqlandırmışdılar. F.Kazımova, F.Səfiyevin ssenarisi əsasında çəkdiyi «İgidliyin əbədidir sənin...» sənədli film Xanlar Babanlının qəhrəmanlıqlarla dolu həyatına həsr edilmişdir.

Rejissor O.Miqrasımovun özünün ssenarisi əsasında yaratdığı yeni sənədli film isə «Gecə söhbəti» adlanır.

«Fəhlə Gülbala Əliyev» sənədli filmi isə respublikamızın adlı-sanlı neftçilərindən olmuş K.Əliyevə həsr edilmişdir. Filmin ssenari müəllifi A.Qafarov, rejissoru T. Bəkirzadədir.

«Azərbaycanfilm» kinostudiyasının sənədli kino ustaları Qax rayonundakı “26 Bakı komissarı” adına kolxozun sədri Həsən Mirzəyevin iş təcrübəsini də kino lentində işıqlandırmışlar. «Kəndimizin qəhrəmanı» adlanan bu filmi rejissor H.Setxanyan, V.Hümbətoğlunun ssenarisi əsasında çəkilməmişdir.

21.09.1971

ПОБЕДА КОВАЛАСЬ В БОЮ, В ТРУДЕ

Годы: 1941-1945

В годы Великой Отечественной бесстрашно сражались с фашистами во вражеском тылу наш земляк Ханлар Бабанлы. Но длительное время не удавалось узнать подробности о подвигах героя. Специальный корреспондент «Бакинского рабочего» Анатолий Каренин выехал на Украину, побывал в тех местах, где действовал Ханлар Бабанлы, встретился с его боевыми соратниками.

Сегодня мы начинаем печатать очерк о мужестве, верности родине, партии замечательного сына азербайджанского народа Ханлара Бабанлы.

ОРУЖИЕМ И СЛОВОМ...

1.

По разному складывается духовный облик людей. Чаще всего внешне неприметно, день за днем, год за годом. Не потому ли нередко важно услышать откуда это у него? Голоса лишний раз не подает, и вдруг – герой!

Так за строительными лесами не всегда угадываются контуры будущего здания. Но вот сброшены леса и вы застыли в изумлении – перед вами великолепный дом.

...1918 году в семье Салмана Бабанлы родился сын. Отцу, бедному крестьянину, один из соседей посо-

ветовал: Назави Ханларом. Будет смелым и отважным как большевик Ханлар Сафаралиев, отдавший жизнь за счастье бедняков.

Ханлар рос, как и все его сверстники. Озорничал, царапины и синяки, красноречивые свидетели яростных мальчишеских баталии, не сходили с его смутного лица.

Незаметно подкралась к старому Бабанлы болезнь, подгостило его силы, и на безоблачное детство. Ханлара набежала туча...

Долго тосковал Ханлар в детском доме по скупой отцовской ласке. Замкнулся, рослым дичном, но учился хорошо. Через три года поступил в Кусарский Педагогический техникум.

В дружной студенческой семье Ханлар словно вновь обрел себя. Потянулся к художественной самодеятельности. Все чаще думал о том, что его призвание – сцена.

Ставили пьесу «Невеста огня». В клубе негде было яблоку упасть. Ханлар играл Эльхана. Едва опустился занавес, как он оказался в объятиях друзей. Его на перебой поздравляли, с юнешоской пылкостью доказывали, что ничего подобного не видели.

Четыре годы учебы в Азербайджанском Государственном театральном техникуме, затем работа в Нахичеванском драматическом театре и наконец заманчивое приглашение в Азербайджанскую Государственную филармонию.

На концертных афишах появилось новое имя – Ханлар Бабанлы – мастер художественного слова.

2.

Утренние зарницы несмело стирали на востоке черную краску короткой летней ночи. Тревожно митая, проваливались куда-то за горизонт блекнувшие звезды. Над прикарпатским городком, крепко спавшим в зеленой постели лесов, рождался новый день.

...Ханлар проснулся от страшного грохота. Метровой толщины стены казармы сотрясались, как картонные. Картечью сыпалась с потолка штукатурка. С треском и звоном лопались оконные рамы. Потянуло гарью. Мгновение Ханлар собирался с мыслями. Со сна сразу не мог понять, что произошло, и видимо поэтому не было страха, а лишь недоумение. Уж не землетрясение ли?

Но когда на секунды две-три в казарму ворвалась вдруг оглушающая тишина, и за ней, томительно нарастая, стал вползать скрежежущий бой, Ханлар понял все.

С группой бойцов он выскочил из казармы.

В пламени горящих домов безумными тенями металась люди. Плакали дети и женщины. Навстречу стали попадаться и другие зловещие приметы – убитые и раненые. Ханлар никогда не видел столько крови.

- Неужели война?..

...Так неожиданно. Ведь только вчера в полковом клубе перед концертом красноармейской самодеятельности выступал лектор. Он рассказывал о международном положении. Привел сообщение ТАСС... Слухи о намерении Германии порвать пакт и предпринять нападение на Советский Союз лишены всякой почвы.

В помещении клуба Ханлар застал комиссара полка, нескольких политработников. Комиссар разглаживая пшеничного цвета усы, отдавал распоряжения. Говорил спокойно, взвешивая, как всегда, каждое слово.

В соседней комнате, тренькнув, жалобно запели струны музыкальных инструментов. Комиссар переждал. Стихло. Из-под густых бровей колюче сверкнули небольшие серые глаза.

**Xanlar Babanlı
döyüşçü dostu ilə**

- Как это вы вчера читали Пушкина:
**Иль мало нас? Или от Перми
до Тавриды,
От финских хладных скал**

**до пламенной колхиды,
От потрясенного Кремля
До стен недвижного Китая,
Стальной щетиною сверкая,
Не встанет русская земля?..**

3.

Раньше Ханлар не замечал, что негромкий голос комиссара может вселить в человека твердость духа. И он смутился...

Комиссар сообщил о гибели начальника клуба и приказал Ханлару позаботиться о сохранности клубного имущества.

Весь день обстановка была неясной. В полку ходили самые противоречивые слухи. Одни говорили об успешном контрнаступлении частей Красной Армии и форсировании пограничной реки Сан, другие светельствовали, что немцы после ожесточенных атак сломили сопротивление наших малочисленных погран отрядов и продвигаются вперед.

Налет фашистской авиации причинил полку корпусной артиллерии тяжелые патери. Ханлар не поверил своим глазам, побывав в лесу, где находились артиллерские позиции. Железной пятой прошла здесь война, изломав и покорежив деревья, растоптав и раскидав солдатские землянки, похоронив в огромных воронках не одну жизнь.

Бойцы откапывали засыпанных землей однопол-

чан – раненых и убитых. Молча работал лопатой обычно разговорчивый Ханлар.

Часто, очень часто вспоминал позднее Ханлар первые дни войны. От боя к бою освобождались командиры и красноармейцы от пренебрежения к силам врага. Ханлар хорошо прослеживал это на себе. От прежней беспочности не осталось и следа. Правда, уверенность в победе, как и раньше, не покидала его ни на минуту. Но вырастала она уже не из бесшабашного ухарства, а из твердого понимания того, что предстоит длительная борьба, победа в которой может быть добыта лишь ценой титанического напряжения материального и морального потенциала всего народа.

Горечь вынужденного отступления огнем жгла сердце Ханлара. Он оброс, почернел, глаза взалились, запекшиеся губы были плотно сжаты. Ханлар не обижался на бойцов, в шутку продолжавших называть его хударком, хотя весь клубный инвентарь пришлось сжечь при выходе из окружение в районе Брод, а в руках у него была СВТ – самозаряжающаяся винтовка, взятая у погибшего однополчанина.

Пулю за пулейвыпуская «хударк» в густые цепи автоматчиков, ужом ползая в руинах вокзала Фастова. Дрались за каждый камень и воронку, между перевернутыми вагонами и в пакгаузах, сшибались в рукопашной, орудуя штыком, прикладом, кулаком, иногда тем, что попадалось под руку. На пятый день приказ – отступат. Многих боевых друзей не досчитался в боях

на подступах к Киеву Ханлар. Когда уходили из Фастова, вражеская пуля сразила его. Нестесняясь слез, Ханлар склонился над человеком, которой стал ему дорогим, как жизнь.

- Клянись... бороться...

Ханлар стянул с головы пилетку. Чуть шепча губами, точно боясь потревожить умирающего, поклялся. Поклялся человеку, из рук которого получил от имени партии билет коммуниста.

Шли дни и ночи. Дни от черного дыма пожирщ походили на сумерки, ночи светлели от того, что вокруг насколько хватало глаз, полыхало огнем.

Бои отодвигались все дальше и дальше на восток. Ханлар с несколькими оставшимися в живых бойцами своего полка присоединился к подразделению, которое в двадцатых числах сентября вошло к реке Сула южнее города Лубны. Рубеж Сулы был уже занят немецкими войсками. Отступавшие части, не имея ни артиллерии, ни танков, ни переправочных средств, не смогли захватить обороняемые противником переправы через реку и отдельными группами продвигались по заболоченным участкам, прорываясь из окружения главным образом там, где оборона врага была наиболее слабой.

...Ханлар лежал за корявым пнем. Холм, покрытый редколесьем, некруто скатывался к Суле, ленивой красавицей нежившейся в зеленых с желтыми подпалинами осени берегах. Ханлар напряженно всматри-

вался. Но сейчас он не любовался рекой. Там был брод. Там заселы немцы. Они молчали, выжидая. Молчали и на этом берегу.

Стемнело. Севернее все сильнее громыхал бой. По беззвучному сигналу бойцы поползли. Ханлар понимал, что наступил решительный момент. До боли сжимая в руке винтовку, он полз и полз вперед.

Застать врасплох гитлеровцев не удалось. Застрекотали автоматы. Мины ложились рядом, срезая осколками ветки и листья над головами красноармейцев. Все понимали – спасение в смелом броске.

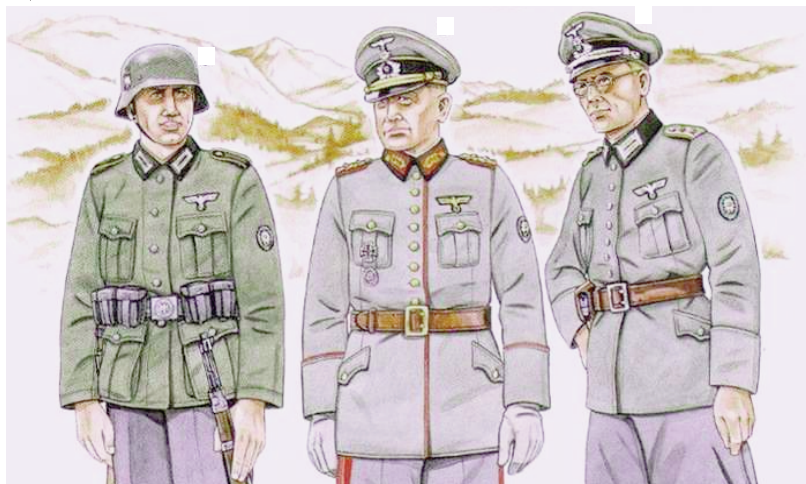
- Ура –а – а!

Спотыкаясь о пни, продираясь сквозь кусты, немилосердно хлеставшие лицо и руки, Ханлар побежал к реке...

4.

В один из мартовских дней 1943-го года по одной из улиц Кривого Рога двигались три повозки с немецкими солдатами. Шедший рядом по тотуару, небольшого роста, ладно строенный унтер-офицер заходил почти в каждой дом, но подолгу там не задержался.

Пройдя он небрежно памахивал рукой. Унтер-офицера они свернули ворота приземистого, с подслонуватами окошками дома, за которым начинался обширный двор, грязный, с большой лужей талого снега, совершенно закрытый от построенного взора высоким дощатым забором и покрившимися домишками.

Пока солдаты распрягали лошадей унтер-офицер обошел все дома, примыкавшие ко двору. Осматривал он их так дотошно, словно собирался покупать. На хорошем русском языке с легким акцентом придиричливо справлялся о роде занятия хозяев в прошлом и при немцах.

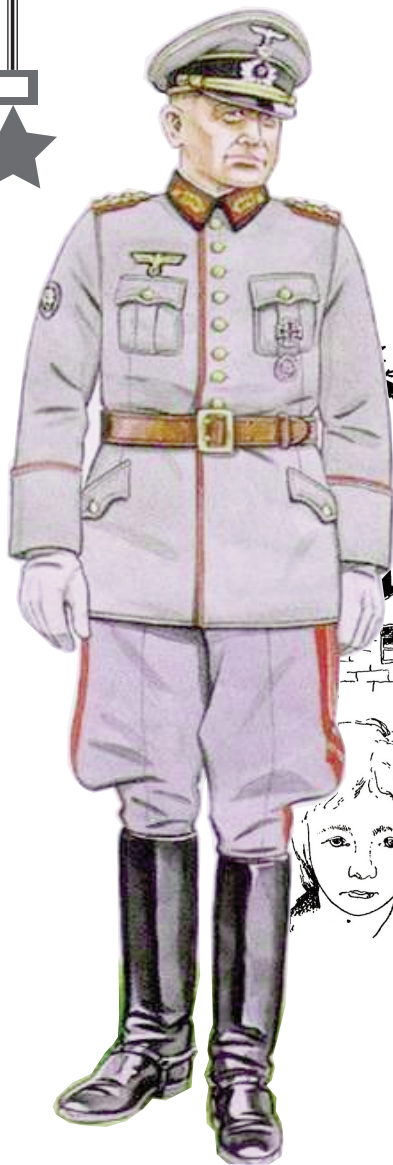
Немцу приглянулась не лучшая, но довольно уютная двухкомнатная квартира с окнами на улицу.

- Конева, - ответила на вопрос хозяйка квартиры, женщина немногим более сорока лет. – А это мой сын.

Она указала белоголового подростка, исподлобья глядевшего на непрошенного гостя. Унтер-офицера рассмешила настороженность мальчика. Он весело потрепал его по плечу.

- Выше головы, хлопец!

Смеялся немец звонко, заразительно. Живые черные глаза светились дружелюбием.

Немец ушел. Вернулся поздно вечером, промокший и чем-то озабоченный. Выпил стакан чая, предложенный хозяйкой. Накоротке поговорив с двумя своими солдатами, к удивлению женщины, на языке, совершенно не схожем с немецким, удалился в отведенную ему комнату.

5.

Читатель, наверное, догадался, кто насил мундир немецкого унтер-офицера. Да. Это был он, Ханлар Бабанлы.

Судьба оказалось немилостивой к нему. Тяжелое ранение на реке Сула... Немецкий лазарет для военнопленных... Настойчивое обхаживание людей турецкого генерала Али Фуада, начиная с того момента, как он пришел в себя... Обещали золотые горы. Взывали к чувствам мусульманина. Нашептывали об «отце нации» Мамеде Эмин Расулзаде, призванном «облагодетельствовать» азербайджанский народ.

Ханлар был безучастен ко всему. Часами лежал он неподвижно на спине, уставившим свободным от бинтов глазом в потолок. Угнетали полная беспомощность, физические страдания. Ночами наползала тоскливая мысль: «лучше бы смерть...»

Но молодой, крепкий организм взял верх в споре со смертью. Ханлар стал поправляться. И тут он особенно остро почувствовал, что есть боль страшнее физической. Осколком врезалось в его мозг слово

«плен».

Сеансы «психологической обработки» проходили теперь ежедневно. У Ханлара перехватывало дыхание от ярости, когда к его койке присаживался долговязый, с противно бегающим кадыком мужчина, и начинал скрупичным голосом призывать к «благоразумию».

Ханлар обычно молчал, стиснув зубы. Но однажды не выдержал:

- Паршивая овца, ваш Расулзаде!

Удар по лицу. Нестерпимая боль разлилась по всему телу. Ханлар потерял сознание. К вечеру он метался в бреду.

Снова Ханлар оказался на грани смерти. И снова выдюжила молодость. Когда открыл глаза, в голове билась одна мысль – мстить. Мстить за традиции Родины, за комиссара, за всех погибших друзей, мстить за себя.

С этого дня Ханлар не переставал, думал об этом. Он перебрал десятки всевозможных вариантов. Но все они не удовлетворяли его.

- Не то, не то, - отбрасывал он как-то очередной план действии... - Угодить в концлагерь? Это не по мне, это значить - обреч себя на бездействие. А я должен мстить фашистам с той первой минуты, как встану на ноги. Мстить пулей, словом, взглядом, ненавистью, презрением... А что если ... согласиться, взять немецкое оружие?

Бледный с покрывшимся холодной испариной лбом, Ханлар в изнеможении откинулся на жесткое изголовье.

6.

Решение свое Ханлар исполнил. Но едва представился удобный случай – бежал, ловко используя панику среди гитлеровцев во время ожесточенной бомбардировки советскими самолетами тылов немецких войск в районе Краснодара. Произошло это в декабре 1942-го года.

Вначале Ханлар было изменил своему плану и с группой присоединившихся к нему военнопленных предпринял попытку перейти линию фронта. Их постигла неудача. Преследуемые немцами, они скрылись в плавнях Тамани.

Переправившись в Керчь и пройдя Крымский полуостров в северо-западном направлении, группа Ханлара Бабанлы вышла к городу Николаеву.

Весь путь проделали скрытно, ночами. Выбирали глухие тропы. Стычек с немецкими подразделениями избегали. Уничтожали отдельных оставших от части солдат и офицеров бесшумно, холодным оружием.

Ханлар не сомневался, что после бомбежки под Краснодаром, где были уничтожены сотни солдат, он значился у немцев в списке погибших. Значит не будут разыскивать. Форма и удостоверение личности унтер-офицера, неплохое знание немецкого языка предохраняли его от возможных неприятностей. Но до поры, до времени. Гитлеровцы, обозленные неудачами на фронте, становились день ото дня недоверчивее. Стало

быть, надо было заручиться надежным документом и на себя, и на людей, доверивших ему свою жизнь.

В Николаеве Ханлар несколько дней вертелся в комендатуре. Совсем «зеленому» лейтенантику похвастался новеньким «вальтером», который мог бы продать за сходную цену. Заметив, как расширились от жадности глаза немца, будто невзначай раскрыл свой бумажник. Из него выглянула толстая пачка оккупационных марок.

Вечером в ресторане состоялась сделка. Лейтенант, млея от счастья, гладил вороненую сталь пистолета и обещал, конечно, за соответствующую мзду, достать документ о том, что Ханлар и с ним два солдата отстали и разыскивают свою часть. Отсчитывая аванс, Ханлар объяснял подвыпившему «приятелю» - все «амурные» дела...

Через день документ был готов. К цифре «два» Ханлар приписал единицу – двенадцать солдат.

Оставаться в Николаеве, однако, было опасно.

Ханлар побывал во всех концах Кривого Рога. Город растянулся на много километров. Встречались такие глухие закоулки, куда немцы и коса не показывали.

Кривой Рог жил тревожной жизнью. Едва спускались сумерки, как улицы его пустели. Большинство предприятий не работало. Строжавшие приказы властей, запрещающие переезды, не помогали. Люди под всякими предложениями меняли месожительство для

того, чтобы избежать регистрации на «бирже труда» и работы на оккупантов.

По городу ползли слухи: затоплено шахта на Октябрьском руднике; чья то рука сожгла 17 электромоторов: на металлургическом заводе имени Дзержинского немцы никак не могут закончить ремонт оборудивания из-за саботажа рабочих.

Истошно копил городской листок «Дзвин», выходящий на немецком и украинском языках: «Граждане! Большевистские агенты среди нас. Ваш долг помочь нашему великому германскому союзнику выловить их».

Люди хмуро усмехались: так вам и надо, гады. Это цветики, а ягодки еще впереди.

7.

Прошла неделя. Ханлар не упускал случая побывать гебитскомиссариате, заглядывал – вроде невзначай – к камендатуру и жандармерию, навевался в шуцполицию, добродушно посмеиваясь над полицаями, не рисковавшими выходить с темнотой на улицу города в одиночку.

Подвижный, общительный, он обладал удивительным свойством быстро знакомиться и сходить с людьми. Понадобилось всего несколько дней, чтобы везде его встречали как старого и хорошего знакомого. Немцев располагало к нему и другое весьма существенное обстоятельство – унтер-офицер отличался

редкостной щедростью. Его кошелек всегда был к услугам «друзей».

С хозяйкой квартиры у Ханлара установились добрые отношения. Женщина она была спокойная, мало-разговорчивая: вечно хлопотала по домашним делам. Иногда хозяйка уходила на рынок. Ханлар видел в окно, как аккуратно шла она в тропке среди дворовых-луж и грязи. Ему так и чудилось, что в ее старенькой кошелке вместе с куриными яйцами лежит что-то постороннее...

Однажды Ханлар попросил хозяйку: для всех кто его спросит, - он в казино. В этот вечер Ханлар действительно появился в казино. Но пробыл он там недолго. Выйдя из казино, Ханлар свернул за угол. В переулке его ждала повозка. Возница тронул лошадей. При выезде из города на Днепропетровском шоссе к ним присоединилась другая повозка с семью солдатами. Часа через полтора довольно быстрой езды Ханлар подал команду к остановке.

- Ночь выдалась на славу. В трех шагах ни зги – думал он, приплясывая у обочины дороги, чтобы согреть озябшие ноги. Под плащом осветил фонариком часы.

- Еще полчаса. Узнаем, что стоит пьяная болтавня господина фельдфебеля.

Собрал солдат в кружок. Повтарил: главная задача – полная тишина.

...Ничего не подозревавшие немецкие ездовые сонными глазами проводили группу солдат, выхвачен-

ную вдруг из ночной тьмы фарами промчавшегося грузовика. По-прежнему мерно цокали копыта лошадей. Потрескивал гравий под колесами фургона. Укачивало. В дремотной голове проплывали сладостные картины...

Из кювета мелькнула тень. Гитлеровец ощутил холод клинка. Крикнуть не успел. Бесшумная смерть пошла от фургона к фургону. Заминка произошла с головным фургоном. Ханлар первым же ударом сразил ездового. Но под брезентом спали два офицера. Завязалась борьба. Прежде чем подоспели на помощь товарищи, немцы успели сделать три выстрела.

Офицеры были мертвы. Пули некого не задели. Но Ханлар весь клекотал от досады. Сейчас наверняка на выстрелы примчатся немцы. Что-то надо предпринимать. К удивлению всех, Ханлар выхватил парабеллум и выстрелил в воздух.

- Надир! – позвал он. Из темноты выступил кряжистый солдат. – Сворачивай все двенадцать фургонов с шоссе. Добирайтесь по бездорожью до заброшенной шахты. Трупы и фуруны – в шахту. Лошадей разгоните. Заберите в подводу немного гранат и тола. Оставшиеся боеприпасы надежно спрячьте. Не забудьте прихватить пишущие машинки. Счастливо! К утру дождь смоем все следы.

Растаял в ночи скрип удалившихся фургонов. Ханлар уселся в повозку и рысцой погнал лошадей. Неспеша вытащил из парабеллума три патрона и выбросил в придорожную канаву.

Предусмотрительность оказалось не излишней. Внезапно из-за пригорка вынырнули огни, слышался захлебывающийся стрекот мотоциклов.

- Хальт!

Навстречу бежала цепочка автоматчиков. Ханлар натянул вожжи.

- Кто стрелял?

Белый кружок фонарика ощупал лицо Ханлара, скользнул по погонам, обшарил пустую повозку.

- Я стрелял, господин оберлейтенант. Какие-то бандиты пытались совершить на меня нападение. Бежали...

Ханлар указал рукой в сторону, противополодную той, куда ушли фургоны.

- Документы!

Повертев в руках удостоверение личности, которое Ханлар забрал у убитого в Крыму унтер-офицера, гитлеровец уже мягче попросил пистолет. Понюхал дуло – пахло пороховой гарью. Пересчитал в магазине патроны – не хватало четырех.

- Можете следовать.

Отъехав, Ханлар с облегчением вздохнул.

8.

Женщина прислушалась. Сомнение исчезло – его квартирант медленно, видимо одним пальцем стучал на пишущей машинке...

Упражнялся унтер-офицер почти каждый вечер, и подолгу. Иногда он «забывал» плотно прикрывать за собой дверь. Тогда хозяйка квартиры слышала даже

шелест бумаги и слова, которое унтер-офицер произносил шепотом. За ударом по клавишу он повторял: з-е-м-л-я г-о-р-и-т п-од н-о-г-а-м-и ф-а-ш-и-с-т-о-в... К-р-а-с-н-а-я А-р-м-и-я м-о-г-у-ч-и-м-и у-д-а-р-а-м-и...

Как-то кончив печатать, Ханлар вышел к хозяйке:

- Домна Самсоновна!

Это было так неожиданно, что женщина вздрогнула. Осторожно, но без страха подняла большие карие глаза на унтер-офицера.

Ханлар подвинул к ней пачку листовок.

- Помогите распространить по городу...

Хозяйка взяла листок тончайшей бумаги. Машинописный текст начинался словами: «Товарищи! Близок день нашей полной победы...»

Ничего не сказав, она спрятала листки в ящик шкафа.

С первого дня своего появления в Кривом Роге Ханлар стал искать встреч с местными патриотами. Однако сделать это было совсем нелегко. Мешала не только конспирация подпольщиков, но и мундир унтер-офицера, которой в этом случае из союзника превращался в недруга. Ханлар, конечно, понимал, что рано или поздно удастся нащупать нить, и она приведет его к подпольщикам. Но время не ждало.

Поиски Ханлар вел там, где выходило из строя шахтное оборудование, останавливались станки, возникали пожары, появлялись листовки. И вдруг...

Сквозь сон донесся торопливый незнакомый женский голос. Это насторожило Ханлара. На цыпочках подкрался к двери. Услышанное поразило. Хозяйка говорила обладательнице речи-скороговорки:

- Запомни, Софья, пароль: «Цветы цветут».

Интуиция и раньше подсказывала Ханлару, что его хозяйка человек, на которого можно положиться. И все же окончательно довериться своему чутью он никак не решался. Но теперь?

«Константин» как приставился Домне Самсоновне Коневой Ханлар Бабанлы, вскоре после описанной сцены с листовками попросил помочь подыскать ему другое пристанище. Просьба была вызвана тем, что с некоторых пор поблизости поместилась воинская часть итальянцев. Темпераментные южани заканчива-

ли каждый день пьяной дракой и стрельбой. Шум привлекал немецких солдат и жандармов, полицейев. Вокруг все чаще рыскали гестаповцы.

Домна Самсоновна привела Ханлара на квартиру супругов Невгомонных.

Это был не большой дом, стоявший за многоэтажным зданием, с фасадом на центральную улицу города.

Ханлару понравилось новое жилище. Главным его достоинством, как признавался он Эмилии Александровне Невгомонной, являлось опасное соседство. Через стену жил немец, работавший в гебитскомиссариате переводчиком. В десяти шагах напротив, в парадном подъезде добротного кирпичного дома постоянно маячили солдаты в черной униформе. Они охраняли покой видного гестаповца.

- А заодно и мой, - смеялся Ханлар.

9.

Действия в черте города, густо напичканного немцами, требовали большой изворотливости, осторожности и всегда грозили обернуться самой неожиданной, чреватой непоправимыми последствиями стороной.

У «Константина» возникла идея – заполучить документ, удостоверявший, что командование воинской части направляет в Днепропетровскую область группу солдат во главе с унтер-офицером Бабанлы для заготовки фуража. Такой документ делал безопасной

дорогу в любой район Днепропетровщины.

Идея стала обрастать плотью. Через Домну Самсоновну Ханлар достал бланк. На пишущей машинке с немецким шрифтом (она тоже была захвачена во время нападения на обоз) вписал в него нужный текст. Сам подмахнул размашистую подпись. Два дня возился с куском автомобильной резины, копируя штамп со своего удостоверения. Работал перочинным ножом. Штамп вышел на славу. Его нельзя было отличить от подлинного.

«Заготовители» ехали навстречу неизвестному. Ханлар лежал в повозке на мягком душистом сене и с удовольствием подставлял лицо приятно пригревавшему майскому солнцу.

И думал. О доме. В Баку, наверное уже жарко. Море синее-синее. Нагорный парк... Здесь с эстрады не раз звучал его голос... Здесь состоялся его творческий концерт. Он отчитывался перед зрителями, перед своим народом. Выступал в этот вечер с особым вдохновением. Читал Шекспира и Самеда Вургуну, Пушкина и Сулеймана Рустама, Шота Руставели и Горького, Сабира и Маяковского, Ширванзаде и Джафара Джабарлы... Потом Москва, Всесоюзный конкурс артистов эстрады.

Далеко Азербайджан...

За огненными рубежом войны...

Весь я твой. Навсегда в

Сыновья тебе дан,

Азербайджан, Азербайджан...

Подсохший проселок пел под колесами звонкой струной.

Ханлар поставил задачу – старательно обходить населенные пункты с большими гарнизонами немецких войск, в деревнях не задерживаться, стоянки устраивать подальше от оживленных, дорог. Наносить гитлеровцам удары расчетливо, умела замечая все следы.

10.

Гитлеровцы расклеили в Кривом Роге обращение наместника Гитлера на Украина Эриха Коха к немецким солдатам, воюющим на Восточном фронте. «Вы можете мне поверить», - писал гаулейтер, - что я вытяну из Украины последнее, чтобы только обеспечить вас и ваших родных».

Просидев ночь, Ханлар сочинил листовку, под которой значилась фамилия Коха. Домна Самсоновна Конева познакомила его с машинистой Евгенией Рябчук. Хозяйка квартиры – Эмилия Александровна Невгомонная с утра и до поздней ночи крутила швейную машину, а Рябчук под ее аккомпанемент печатала новое обращение к солдатам гаулейтера Украины. «Вы можете мне поверить», - говорила в нем, - что я сделаю все, чтобы только обеспечить вас и наших родных тремя аршинами украинской земли и березовым крестом».

Д.Конева, Б.Сорокин, С.Палагута, Е.Харченко,

Э.Невгомонная, Г.Дохненко, М.Бондарь, тринадцатилетний сын Домны Самсоновны Вячеслав и многие другие патриоты, рискуя жизнью, распространяли листовки по городу.

Вскоре было налажено размножение сводок Совинформбюро. Это стало возможным после того, как заброшенные в немецкий тыл советские разведчики укрыли на квартире Д.Коневой рацию. Сами они, выполняя задание, ушли в Днепропетровск.

С помощью летчика В.Вязовского, сбитого в воздушном бою и спасшегося на парашюте. Е.Сорокина рация была развернута. Вместе с ними работала Софья Палагута. Она передавала принятые сводки Совинформбюро «Константину». В его комнате сводки печатались в десятках экземпляров.

На широкую ногу поставил «Константин» изготовление различных немецких документов. Украинские патриоты, да и он сам, всевозможными путями доставали различные бланки. Прodelывалась несложная операция, и «хороший» документ был готов.

- Золотые руки у вас, Константин, - говорила Конева, рассматривая персональные «довидки» (персональные свидетельства), «айсвайсы», паспорта, справки об инвалидности, изготовленные Ханларом.

- Нужда, Домна Самсоновна, мать всех изобретений, - отшутился он.

11.

В середине октября 1943-го года войска 2-го Украинского, перейдя в наступление, прорвали немецкую оборону и овладели важным железнодорожным узлом Пятихатка. Красные стрелы на картах советских командиров нацеливались на Кривой Рог.

Ханлар незамедлительно воспользовался замешательством, возникшим в стане врага. В одну из октябрьских ночей страшный взрыв потяс крупную станцию Долгинцево. Громовой гул докатился до Кривого Рога.

Всего десять километров от Долгинцево до Кривого Рога. К рассвету Ханлар был дома. Помылся, переоделся. Из зеркала на него взглянул, как всегда, щеголеватый унтер. Но в осунувшемся лице прглянула сквозь смуглую кожу не свойственная ему бледность – след пережитого напряжения.

...Криворожские патриоты сообщили: в тупик станции Долгинцево немцы загнали вагоны с боеприпасами. Ханлар тотчас же выехал туда. Чтобы не вызвать подозрения своим визитом, затеял переговоры с немецким комендантом станции из Кривого Рога будто бы подчиненного ему интендантского склада.

Толстый, обрюзгший комендант, совершенно потеряв голову в той неразберихе, которая царила на станции, вначале лишь устало отмахивался от Ханлара, с полным безразличием отвечая, что ни чем помочь не может. Однако отделаться от назойливого унтер-офицера было не так-то легко. Он бегал за комендантом по

всей станции, не переставая выпрашивать вагоны. Наконец, немец не выдержал этой пытки и разразился отборной бранью.

Ханлар, невозмутимо пожав плечами, вежливо откозырял коменданту. Дальше оставаться здесь не имело смысла. Все, что было возможно, он узнал. Немцы выглядели растерянными, суетливыми. Куда только девались их надменность и спесь! Все торопились, шумели, переругивались. Младшие в чине не замечали старших, а последним было явно не до субординации.

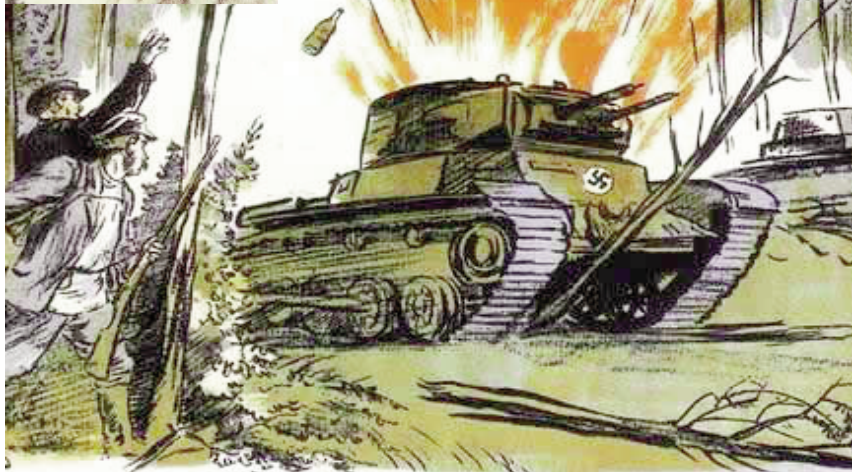
От наметанного взгляда Ханлара не ускользнуло и самое главное. Тупик, где стояли вагоны с боеприпасами, охранялся многочисленным, хорошо вооруженным караулом. Ночью, видимо, охрана усиливалась. Но на рельсах, ведущих в тупик, Ханлар заметил...

В полночь подъехал к станции. Прижимая к груди пятикилограммовый сверток с толом, проскользнул под вагонами. Дрезина стояла на месте. Взобраться на нее было делом одного мгновения. Высверлил в шашке тола дырочку, вставил взрыватель. Завел мотор дрезины. Выскочил, когда она тронулась. По бикфордову шнуру к толлу побежал огонек.

Расчет был прост. Дрезина домчится до вагонов, и к этому моменту догорит шнур... Дрезина вырезалась в вагоны. Тишина. Слышны лишь тревожные крики караула. Неужели не удача?

Тяжелым всплеском ударила взрывная волна.

Всю ночь немцы боролись с огнем, перекинувшимся на станционные сооружения.

12.

Утром 24 октября танкисты 18-го танкового корпуса имея на танках десант пехоты, ворвались в Кривой Рог. Однако закрепить достигнутый успех им не удалось. Советские танкисты в течение всего дня вели в городе неравный бой и, израсходовав боеприпасы, вынуждены были отойти.

Скрытно блуждая по городу, группа Ханлара не упускала случая нанести гитлеровцам урон.

...Прижимаясь к стене дома, пробирается подразделение автоматчиков. Выстрел. Упал солдат. Немцы со страхом осматриваются. Откуда? Опять выстрел. Автоматчики пятятся. С фронта атакуют русские танки. С тыла подстерегает коварная смерть.

...На улице Ленина во многих местах вырезаны куски войскового кабеля. Появляются связисты. Тянут телефонный провод. Начинают посвистывать пули. Стреляют с чердака. Связисты разбегаются. Вызванные автоматчики прочесывают все дома – безрезультатно.

...Немецкий солдат ведет арестованного мальчика. Это Вячик, сын Коневой. В сумке у него пистолеты ТТ и патроны. Несет он их за реку Саксагань, где возле маслозавода скрываются патриоты. Конвоир - один из друзей Ханлара.

...В уличных боях было подбито несколько советских танков. Тяжело раненного лейтенанта В.Дронова подобрали простые советские люди. Но вдруг пришли немцы и увели его с собой. Танкист прощался с жизнью. Однако, странные немцы, возглавляемые чернявым унтер-офицером, не собирались убивать.

Они надежно спрятали лейтенанта.

Под покровым ночи подпиливали телефонные столбы. Чуть покуст ветер – валятся они. А Ханлар и его товарищи успели отсчитать уже ни один километр. Развинчивали рельсы. Разбрасывали в деревнях вилок, заготовленные Ханларом листовки. Охотились за оккупантами и полициями.

Почти два месяца колесила группа Ханлара до Днепропетровщине. И хотя за это время были моменты, когда малейшая неосторожность могла привести к печальному исходу, все обошлось благополучно. Диверсии, нападения на солдат и полицейав, совершенные группой, немцы, видимо, относили к активно действовавшим партизанам.

Но как инагда бывает – успех порождает благодушие, притупляет бдительность. Под впечатлением превосходства над врагом, заключавшегося в возможности выбора наиболее удобного места и времени для удара, Ханлар проявил непростительную опрометчивость, едва не кончившуюся его гибелью.

Недалеко от станции Долинской при возвращении в Кривой Рог, не дождавшись наступления полной темноты, он приказал «ликвидировать» полицейав, конвопровавших двух партизан. Раскрыв от изумления глаза, смотрели партизаны, как немцы разделявались с их конвоирами. С тремя полицейави было покончено сразу, зато четвертый сумел вывернуться и изо всех сил помчался по шоссе.

Вырвав вожжи у возницы, Ханлар пустил лошадей вскачь. А тут, как на беду, со стороны Долинской пока-

заялся фургон с немецкими солдатами. Теперь все решали считанные секунды. Добежить полицаи до немцев, тогда...

Только желваки, буграми вздувшиеся на скулах Ханлара, выдавали его волнение. Зато рука, вскинувшая парабеллум, была тверда, как никогда. Выстрел. Полицай скатился в придорожную канаву.

Ханлар подоспел к нему раньше немцев. Ногой перевернул на спину.

- Гад! – сказал он по-немецки, вытирая потное лицо. – Партизаны... Хотели освободить вот этих двух... - Ханлар показал на приближавшихся партизан, плотно окруженных его людьми.

Немцы, ехавшие в фургоне, были пьяны. Они удовлетворенно мотали головами. Старший из них – ефрейтор, еле ворочая языком, сделал Ханлару комплимент:

- Господин унтер-офицер – стрелок!

Отход частей Советской Армии от Кривого Рога навлек на, казалось бы, всегда беззаботного и неунывающего Ханлара приступ тоски. Он сделался нервным, раздражительным. Сказывалось и другое. Немцы, видимо, что-то разнюхали. Ханлара вызывали в комендатуру, интересовались дислокацией его части и ходом «заготовки фуража».

7 ноября, в день 26-й годовщины Великого Октября, на квартире Д.Коневой собралась группа патриотов. Пришел «Константин». Клялись бороться с врагом до последнего вздоха, до последней капли крови. Произносились горячие и взволнованные, иду-

щие из самых глубоких тайников души речи.

Поднялся Ханлар. Чарующая музыка стихов властно захватила и словно слила в единый сплав сердца азербайджанцев, украинцев и русских, с некоторым удивлением вслушивавшихся в звучный незнакомый язык:

**Мне говорят, что ты глядишь,
родная,
На пыльный путь с утра до
темноты...
Я дни прошедшие
припоминаю, -
Сыновье сердце лаской грела
ты...
«Ступай, мой сын, твои
твердили взоры,
Разлука наша будет недолга,
Суровы будни зимние, но скоро
Ковром цветов покроются
луга»...**

Ханлар Бабанлы погиб в январе 1944 года. Герой пал от пули предателя. Не довелось ему увидеть, как ковром цветов покрылись испепеленные войной необозримые луга его великой Родины.

На земле братской Украины живет немало патриотов, с кем бок о бок сражался Ханлар. Они глубоко чтят память «Константина» - славного сына азербайджанского народа.

А.Каренин

Баку-Днепропетровск - Кривой Рог.

БРАТИ ПО ЗБРОИ

Летели под укис фашистские ешелоны, щезали офицеры и солдаты вермахту, на пидпримствах учинялись диверсии, на улицах места час вид часу заявлялись листовки... Так зустрів Кривой Рог оккупацию.

Два роки гестапо шукало вниватців, але фашистам довго не вдовалося натрапити на след ведважних месників. А шукати их не треба было далеко. Керивники пидпиля жили у центре места и часто жартували, що навить немцы их охраняють. В одному будинку с подпольниками, через стенку, жив перекладач гебиткомиссара, а через дорогу было подъезду будинку стовбичили солдаты у черной форме. Они охраняли гуртожиток чинев жандармерии и гестапо...

Подпольям керувала Домна Самсоновна Конева. Бойове ядро складали азербайджанцы, а наближчим помошником Коневой Бабанлы Ханлар Салман оглы, Колишний артист азербайджанской держжестради, а на той час «ефрейтор немецкой армии». Перед войною он служил у Радянский Армии. Збита 1941 году – на фронт. У вересни была места Лубни Польшавской областного було важко поранено. И он потрапив у полон. Лекували Бабанлы у немецкому лазарети для войсковополонених. Он погодився служить у немецкий армии, чтобы заволодет сбросю, втекти и бороться с врагом... В первом же бою, у грудни 42-го году под Краснодаром, скориставшись панику, спробував

перейти линию фронта, ели напоровся на немцев.

Непогане знання немецкого мови ох-роняло Бабанлы вед неприменностей и давало можливість переижджати вед места до места. Поневирияючись, он зустрев радяньских войсквополенных, яки вытекли с фа-шистских таборов и среди них знайомого музыканта Кировобадской держфилармонии Теймурзаде Надир Теймур оглы. Группа почала деяти. Вбивали фашистов, подпалювали будинки комендантов, полицейских чинев и старости, подпилювали телефонные столбы, разгвинчували рейки, полювали за полицаями... У березни 1943 году группа прибыла до Кривого Рога.

У своему распоряжении вона мало шесть коней, две повозки и одну тачанку, необходимому сброю. Выдавали себе за концерную группу. Документы подобрали сами – Бабанлы мог вырезат из шматка гумми будь-яку печатку и штамп. Оселились поруч с булинком, у якому жила Домна Самсоновна. Она зумила розгадати их якимось десятим ведчуттям. Так Бабанлы со своими товарищами влився у месцеву подпольную организацию.

Концертная группа Бабанлы розезжала населеними пунктами Днепропетровска, Николаевска, Кировоградска, Запописка до Херсонской областей и робила свою справу... Немцы наведь не подозревали, что цей культурной чорнявий унтер – их враг №1.

22 червня 1943 году до Кривого Рога радянськими

органами безпеки было закинуто брата Д.С.Конево
Ивана Самсоновича Тяглия с радисткою Клавдию
Ивановою для собранная и передачи разведывальных
данных. С ними познакомились Бабанлы и Теймурза-
де. Тяглия навчив их методам диверсионной работой.

Коли радистка Иванова выходила в ефир, осброс-
ни азербайджанцы несли охрану на улицу. Они раздо-
бывали для Тяглия необходимыми раздивальные дани.

...Сабирали по Кривому Рогу немцы. На фасадах
административных будников вешивали прапори,
портреты Гитлера, лозунги с витаннями на адресу
«визволителей». На улицах места, у селищах и на руд-
никах встановливались гучномовцы. Так они готови-
лись сустрити 14 серпня 1943 году – другу речницю
«зволненная» Кривого Рога вид большевиков.

Газета «Прапор юности», №30, 1967

(Məqalə Ukrayna dilində yazılıb)

Muğan Əliyev: “SƏFƏRBƏRLİYƏ HƏR AN HAZIRIQ”

Bu günlərdə Alman faşizmi üzərində qələbənin 60 illiyi ilə əlaqədar respublikamızın ayrı-ayrı regionlarında, şəhərlərində müxtəlif tədbirlər keçirildi. O cümlədən, Gənc Vətənpərvərlər Birliyində həm qələbə bayramı, həm də Şuşanın işğalının ildönümü ilə bağlı elmi-praktiki konfrans keçirildi.

Konfransı giriş sözü ilə açan GVB-nin sədri Muğan Əliyev tədbir iştirakçılarını salamlayaraq, onları qələbə bayramı münasibətilə təbrik etdi. O, qeyd etdi ki, qələbənin əldə edilməsində Azərbaycan xalqının böyük rolu olub. Bakı neftçilərinin, Azərbaycan neftinin müharibənin gedişatında nə qədər önəm daşdığı hamıya bəllidir. Hitler qoşunlarının Bakını ələ keçirməsi birmənalı olaraq, SSRİ-nin süqutu ilə nəticələnəcəkdi. Qafqaz uğrunda gedən döyüşlərdə 416-cı Taqanroq diviziyasının şücaətindən danışan Muğan Əliyev digər cəbhələrdə də qəhrəmanlıq göstərən azərbaycanlı zabit və əsgərlərdən söhbət açdı.

O, qeyd etdi ki, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş, 8 dəfə Ali Baş Komandanın təşəkkürünü almış tank qoşunları qvardiya generalı Həzi Aslanovun Minsk, Vilyus və digər şəhərlərin azad olunmasında əvəzsiz xidmətləri olub. Sonra M.Əliyev konfrans iştirakçılarına Xanlar Babalının, Mehdi Hüseyn-

zadənin keçdikləri döyüş yolları haqqında ətraflı məlumat verdi. 1918-ci ildə Şuşada anadan olmuş Xanlar Babanlı hərbi xidmətə 1939-cu ildə çağırılıb. 1941-ci ildə döyüşlərin birində ağır yaralanan Xanlar Babanlı gözünü açanda özünü almanların səhra hospitalında görür. Lakin almanca bilməyi sayəsində o, tezliklə buradan qaçmağa nail olur. Və sonradan alman faşistlərinə qarşı igidliklə döyüşür. X.Babanlının adı bu gün də Ukraynada böyük ehtiramla yad edilir.

M.Əliyev onu da qeyd etdi ki, digər qəhrəmanımız Mehdi Hüseynzadə İtaliya, Yuqoslaviya partizan dəstələrinin tərkibində olmazın şücaətlər göstərüb, həlak olsa da əfsanəvi Mixaylo haqqında doğma vətəninə heç bir məlumat olmayıb. Çox sonra, o zaman DTK-da çalışan ümummilli liderimiz H.Əliyevin söyi nəticəsində M.Hüseynzadənin sənədləri arxivdən tapıldı. Onun haqqında kitablar yazıldı, kinofilmlər çəkildi. Haqq öz yerini tutdu. M.Hüseynzadə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı aldı.

Sonda Şuşanın işğalı ilə bağlı GVB-nin sədri mövqeyini bildirərək dedi ki, Azərbaycan xalqı itirilmiş torpaqlarla heç vaxt barışmayacaq. H.Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra güclü ordumuz yaranıb. Və hazırkı Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları da bu yöndə işləri davam etdirir. Biz hər an Ali Baş Komandanın əmri ilə torpaqları azad etməyə hazırıq. Səfərbərlik elan edilsə, hamımız bir nəfər kimi cəbhəyə gedəcəyik.

Tural,

«Xalq Tribunası» qəzeti, 21-28 may, 2005.

DÜŞMƏN ARXASINDA DÖYÜŞ

Heç kəs unudulmur, heç nə yaddan çıxmır

Bu yaxınlarda redaksiyamıza ortayaşlı bir kişi gəldi. Dodaqlarında incə bir təbəssüm cilvələnmişdi. Çox asta və aramla danışan qonaq, necə deyərlər, müqəddiməsiz özünü təqdim etdi:

- Mən İsmayıl Nəbiyevəm... Keçmiş Ukrayna partizanı... Özüm də Şəki rayonundanam.

-Çox yaxşı. Buyurun, sizi dinləyirik.

İsmayıl kişi dinməz-söyləməz əlini qoltuq cibinə salıb, «Azərbaycan gəncləri» qəzetinin son nömrələrindən birini çıxartdı. Qəzeti ehmalca stolun üstünə sərib, sağ əlinin şəhadət barmağını üçüncü səhifədə dərc olunmuş kiçik bir rəsmi məlumatın üstündə gəzdirərək dedi:

- Burada deyilir ki, guya mən cəbhədə həlak olmuşam. Halbuki, gördüyünüz kimi sağ-salamatam...

Yazını diqqətlə oxuduq. Burada Ukrayna yazıçısı Anatoli Tutıkin yenicə çapdan çıxmış «Onlar başqa cür hərəkət edə bilməzdilər» adlı sənədli povesti haqda məlumat verilirdi. Kitabçada Böyük Vətən müharibəsi illərində düşmənin arxasında fəaliyyət göstərən və tərkibində çoxlu azərbaycanlı döyüşçü olan partizan birləşməsinin gördüyü böyük işlərdən bəhs edilirdi. Həmin cəsur partizanlardan biri də komsomolun yetişdirməsi İsmayıl Nəbiyev idi.

Hazırda təqaüdə olan İsmayıl kişi qanlı döyüş illərindən hələ də yadigar saxladığı rəngi solmuş sənədləri vərəqləyib danışdıqca gözlərimin önündə...

...3 mart 1944-cü il. Ukraynanın Novo Buk şəhərinin mərkəzində yerləşən zabit evində təntənəli ziyafətdir. Böyük salon alman zabitləri ilə doludur. Hamının da diqqəti məclisin yuxarı başında yan-yanə əyləşmiş 14 nəfər azərbaycanlı gəncə və üç nəfər sarışın rus qızına zillənmişdir. Onların belə böyük və məsul bir məclisdə özlərini çox sərbəst aparmaları hamını təəccübləndirir, hətta təşvişə salır... Nəhayət, tamadanın – alman generalının qədəhi əlinə götürüb, ayağa qalxması təşvişə, şübhəli pıçıltılara son qoyur. General üzünü məclisdəkilərə tutub deyir:

- Cənablar, burada təəccüblü heç nə yoxdur...

Gördüyünüz bu adamlar bizim ən əziz və hörmətli qonaqlarımızdır... Bax, alman geyimli bu azərbaycanlılar və ruslar öz səhvlərini lap vaxtında başa düşüb, sovet hakimiyyətindən həmişəlik üz döndərmişlər... Bəli, bu cavanların hər birinin qəlbi ruslara qarşı intiqam, almanlara isə məhəbbət və sədaqətlə xidmət göstərmək hissi ilə döyünür. Bütün bu dediklərimi şəxsən fəxr tələfinə imzalanan və hazırda bu cənabların iltifatla gəzdirdikləri sənədlər də təsdiq edir... Bu günkü məclisimizdə xüsusi tapşırıqla yuxarıdan göndərilmiş konsert briqadasına cənab zabıt Xanlar Babanlı rəhbərlik edir... İçək...

Generalın sözləri qurtaran kimi, salonda gurultulu alqışlar qopdu. Yərbəyerdən vəhşi bağırışlar eşidildi:

- Hayl Hitler!
- Yaşasın konsert briqadamız!

Qədəhlər cingildədi. General ağ dəsmalla ağzını silib, fikrini tamamladı:

-Cənablar, yeyin-için, şənlənin. Bir neçə dəqiqədən sonra isə qonaqlar sizi öz istedadları ilə tanış edəcəklər.

«Artistlər» bir-birinin üzünə baxıb, xəfifcə gülümsədilər. Bu o demək idi ki, «cənablar, darıxmayın, həqiqətən də bir neçə dəqiqədən sonra başda general olmaq, sizə qeyri-adi proqramla konsert verəcəyik...»

Ümumiyyətlə, əsil konsert sarıdan da narahat olmağa dəyməzdi. Axı, dəstəyə həqiqətən bədii istedadı olan oğlan və qızlar toplanmışdı. Məsələn, Xanların özü kiçik yaşlarından teatra böyük həvəs göstərmişdi. Teatr texni-

kumunu bitirdikdən sonra bir müddət Naxçıvan Dram Teatrında işləmişdi. Sonralar Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii qiraət ustası kimi tanınmışdı. İsmayıl Nəbiyev isə uzun müddət Şəki teatrında artistlik və rejissorluq etmişdi. Nadir Teymurzadə musiqi texnikumunu bitirmiş, Kirovabad filarmoniyasında tarzən işləmişdi.

... Gecə yarıdan keçmişdi. Məclisdəki alman zabitlərinin başları dumanlanmışdı. «Artistlər» küçədə keşik çəkən alman avtomatçılarına da çoxdan əncam çəkmişdilər. Tezliklə əsas məsələ də həll olundu: Nadir Teymurzadə, İsmayıl Nəbiyev, Cəbrayıl Əsgərov, Surxay Həsənov salonun bütün çıxış yollarında 40 dəqiqədən sonra eyni vaxtda partlayacaq minalar gizlətməmişdilər. Vaxt çatanda partizanlar musiqi alətlərini köklədilər, lakin sonradan hərə bir bəhanə ilə salondan çıxıb küçədə hazır dayanmış maşınlara doluşdular.

... Xanlar Babanlı hövlnak partizan birləşməsinin qərargahına daxil oldu və əsgəri vəziyyət alıb komandirə məlumat verdi:

- Yoldaş komandir, növbəti tapşırıq müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilmişdir!

- Bilirəm, əzizim - deyib komandir cəsur azəri oğlunu bağrına basdı. - İndicə alman radiosu xəbər verdi ki, partizanlar Novo Buqda zabıt evini partladılar. Partlayış vaxtı

bir alman generalı, 680 nəfər zabıt və əsgər məhv olmuşdur... Çox sağ olun, partizanların adından sizə təşəkkür edirəm!..

Xanların mehriban səsi eşidildi:

- Sovet İttifaqına xidmət edirik!..

Bəli, amansız müharibə Xanların, İsmayılın, Nadirin, Surxayın, Cəbrayılın və bir çox başqa Azərbaycan balalarının dinc quruculuq işlərindəki xoş arzularını yarımçıq qoymuş, həyat planlarını pozmuşdu. Buna baxmayaraq, onlar birincilər sırasında cəbhəyə getmişdilər. Xanlar ağır yaralı ikən hərbi xəstəxanada yatarkən almanlar onu əsir almışdılar. Lakin o, tezliklə imkan tapıb əsirlikdən qaçmışdı.

İsmayılın da cəbhə taleyi Xanlarınki kimi olmuşdu. O, Krım cəbhəsində yaralanmış və sonra Rovno şəhərindəki hərbi xəstəxanada düşməne əsir düşmüşdü. Faşistlər yarısağalmış İsmayıla yoldaşları ilə birlikdə gah atəş xətti, gah da böyük xəndək qazdırırdılar. Bir gün o, fürsət tapıb cəlladlardan intiqam aldı. Başının üstünü kəsdirmiş alman yefreytorunu öldürüb, qazdığı xəndəyə atdı. Rəqibinin paltarını geyib, avtomatını götürüb aradan çıxır. Və Krivoy Roqa tərəf üz tutdu. Orada Xanlar Babanlının azərbaycanlılardan təşkil etdiyi partizan konsert briqadasına qoşuldu.

Alman paltarı geymiş partizan artistlər faşist təşkilatları adından müxtəlif saxta sənədlər düzəldib, konsert vermək bəhanəsi ilə Ukraynanın şəhər və qəsəbələrini, kəndlərini, meşələrini gəzib-dolaşırdılar. Onların «konsertləri» isə hər yerdə işğalçılara çox baha başa gəlirdi.

Vətənpərvərlər Krivoy Roqda Ukraynanın mərd

qadın qəhrəmanı Domna Samsonovna Konyevanın rəhbərlik etdiyi gizli partizan birləşməsinə qoşuldular. Sonralar «Qafqaz varyetesi» adı ilə məşhurlaşaraq Dnepropetrovskda, Nikolayevdə, Odessada və digər şəhərlərdə təxribat əməliyyatları keçirmişdilər. Bəli, onların ayaq basdıqları yerlərdə düşmənin canlı qüvvəsini və hərbi sursatlarını aparan qatarlar, habelə hərbi obyektlər göyə sovrulur, ukraynalı oğlan və qızlar əsirlikdən, ölüm cəzasından azad olunurdular.

Xanlar Babanlı qələbə gününü görməmişdir – gizli qəsdin qurbanı olmuşdur. Mərd partizanın uşaqlarını onun həyat yoldaşı Böyükxanım mətanətlə böyüdüb ərşəyə çatdırmışdır. Onlardan birini – SSRİ idman ustası, əməkdar məşqçi Tofiq Babanlını respublikamızda tanımayan yoxdur.

Keçmiş partizan İsmayıl Nəbiyev son vaxtlaradək Sumqayıtdakı müəssisələrdən birində çalışmışdır. İndi doğma Şəkiddə yaşayır. Nadir Teymurzadə Abşeron İstehsalat İdarəsində baytar həkimidir. Surxay Həsənov, Həbib Məmmədov, Cahangir Hüseynov və bir çox başqaları doğma şəhər və kəndlərində quruculuq işləri ilə məşğuldurlar.

Bəli, bizdə heç kəs unudulmur, heç nə yaddan çıxmır! Döyüş xidmətləri hökumətimiz tərəfindən orden və medallarla qeyd edilən keçmiş partizanların müharibə illərində keçdikləri çətin və şərəfli həyat yolu müasir gənclərimiz üçün əsil nümunədir!

Mürşüd DADAŞOV,

«Azərbaycan gəncləri» qəzeti, 23 oktyabr 1969-cu il.

ПОСЛЕДНЯЯ НОЧЬ В КЕРЧИ

Страшная боль не давала покоя. Исмаил метался по койке и в момент, когда к нему возвращалось сознание, старался понять что делается вокруг. Всем уже было ясно – город нашим не удержать. Надеяться на эвакуацию тоже не приходилось. Всех ожадало страшное: плен. Но у каждого теплилась еще маленькая надежда. А когда ночью в госпитале появились немцы, - ушла и она. Было это в январе 1942-го года. Наши оставили Керчь...

В эту же ночь всех начали грузить в вагоны. «Зачем мы нужны им, больные и искалеченные?» думал Исмаил. Ну немцы куда то торопились.

Ехали долго, с большими остановками. Держались все время вместе. Помагали друг другу, кто чем мог. Рядом с Исмаилом были его земляки Алиаскер Зулфугаров, Мамед Мамедов и Джебраил Алескеров.

Когда прибыли в Ровно, в лагерь военнопленных, их четверых назначили на земляные работы. Раны медленно заживали. Жили только одним: как бы продержаться, как бы выдержать...

Подготовка к побегу шла медленно. Каждый понимал, чем может кончиться неудача. Но другого выхода не было. Исмаил уже знал, что здесь, под Ровно, действуют партизаны. Надо было искать с ними связь...

Вскоре после побега из лагеря Исмаил был задер-

жан немецким офицером, который приказал следовать за ним. Отойдя на некоторое расстояние офицер вдруг заговорил на азербайджанском языке. Он подробно расспросил, из какой части Исмаил, откуда родом.

К вечеру Исмаил уже был в штабе партизанского отряда, которым командовала украинская коммунистка Домна Самсоновна Конева и знакомый уже Исмаилу «немецкий офицер» - бакинец Ханлар Салман оглы Бабанлы. Вскоре Исмаил получил и первое боевое задание.

По данным разведки стало известно, что со станции Долгинцево вот-вот должны отправиться на фронт два немецких эшелона с оружием и боеприпасами. Взорвать эшелоны было поручено Исмаилу Набиеву и отважной партизанке Зине Молчановой, которая знала здесь все ходы и выходы. План операции был тщательно продуман. Две ночи выжидали партизаны, когда эшелоны будут полностью загружены. На третью ночь над станцией засверкал необычный фейерверк.

Рвались снаряды всех калибров, горели цистерны с горючим. Отходить пришлось под пулеметным огнем... Утром раненых Исмаила и Зину подобрала партизаны.

Богата бевыми эпизодами биография партизана Исмаила Набиева. По сей день старожилы Нового Буга осталось в памяти осенняя ночь 1944 года, когда на воздух взлетел фашистский офицерский клуб. Более

пятисот оккупантов нашли себе могилу под его развалинами. Операцией руководил Ханлар Бабанлы, а одной из групп подрывников командовал Исмаил Набиев.

...Перед нами фотокопии протоколов собраний партизанского отряда. Они получены, из партийного архива Днепропетровского обкома КП Украины. В этих документах часто упоминается имя нашего земляка – шекинца Исмаила Набиева, рассказывается и его подвигах.

...Прошли годы. Но не забывает бывший партизан своих боевых друзей – украинцев Зину Молчанову, Василия Лозина, Лидию Тимко, а также земляков азербайджанцев ветеринарного врача Надира Теймурзаде, который возглавил отряд после гибели Х.Бабанлы, Сурхая Гасанова из Степанакерта и многих других.

Исмаила Набиева хорошо знают в Шеки. Он много лет проработал на шелкокомбинате, а сейчас ушел на пенсию. Но немногим известно, что этот скромный, немолодой человек в годы войны самоотверженно сражался с гитлеровскими захватчиками на землях Украины и Румынии, Югославии, Болгарии, Венгрии. Не знают, что самой тяжелой ночью для него была последняя ночь в Керчи...

Э.Микаилзаде – *соб. Корр. «Вышки»*

Н.Набиев – *сотрудник газеты «Шеки фахлеси»*

«Вышка», 5 апреля 1968 г.

MUSİQİ DÜŞMƏNİ DƏ OVSUNLAYIRDI...

Ucalıq hər adama müyəssər olmur. Taleyini insanların xoşbəxtliyinə, səadətinə həsr edən adamlar bu adı qazanırlar. Nadir Teymurzadə də belələrindəndir.

Onu qədim Gəncədə çoxları tanıyır. Kiçik yaşlarından musiqiyə həvəs göstərirdi. İbtidai musiqi məktəbində Fikrət Əmirov və Qənbər Hüseynli ilə bir sinifdə oxuyurdu. N.Teymurzadə də bəlkə kamil bir musiqçi kimi tanınacaqdı, ancaq Qərbdən gələn amansız tufan onun arzularını yarımçıq qoydu.

...1942-ci ildə o, gərgin döyüşlərin birində əsir düşdü. Çox keçmədi ki, faşist düşərgəsindən qaça bildi. Tamanda köhnə tanış, vaxtı ilə aktyor olan X.Babanlıya rast gəldi. Gizli təşkilat yaradıb alman formasında düşmənlərin içində fəaliyyət göstərməyə başladılar. Onlar öz fəaliyyətlərini Ukrayna partizan hərəkəti təşkilatı ilə birləşdirdilər. N.Teymurzadə o günləri belə xatırlayır:

- Saxta möhür, sənədlər düzəltməkdə o qədər ustalaşmışdıq ki, hətta faşist generalları belə onlardan baş açma bilmirdilər. X.Babanlının rəhbərliyi və məsləhəti ilə tezliklə konsert qruppu yaratdıq. Bu konsert qruppu «Qafqaz varyetəsi» adı altında çıxış edir, bir-birindən çətin tapşırıqları müvəffəqiyyətlə yerinə yetirirdi.

«Qafqaz varyetəsi»nin fəaliyyətindən bəhs edən sənədlərin bir neçəsini nəzərdən keçirək:

...1943-cü ilin noyabr ayı idi. «Qafqaz varyetəsi» Donbas və Smolensk cəbhələrinə gedən iki mərmə, bir ərzaq qatarını partlatmışdır.

...1944-cü ilin fevral ayında Novaya Buq rayonundakı mərkəzi klubda alman zabıtləri üçün ziyafət gecəsi keçirilirdi. «Qafqaz varyetəsi» həmin klubu və almanların Krivoy Roqdakı Oktyabr adına kömür mədənində yer-

ləşən hərbi bazasını dağıtmışdır.

Konsert qrupunun üzvləri «daşdan keçən» sənədlər düzəldib cəbhəboyu gəzirdilər. Onlardan heç kəs şübhələnmirdi. Çünki Berlindən «zati-alinin» göstərişi ilə orduya mədəni xidmət göstərirdilər. 1944-cü il martın 14-də Natalino kəndi Sovet qoşunları tərəfindən azad edildi. «Qafqaz varyetesi» qrupunun üzvləri Qızıl Ordunu böyük sevinclə qarşıladılar. Dəstənin üzvlərindən çoxu həlak olmuşdu.

Qardaş Ukrayna torpağında Böyük Vətən müharibəsinin başqa qəhrəmanları kimi «Qafqaz varyetəsi» qrup üzvlərinin fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilir, onların xatirəsi əziz tutulur. Yazıçı A.A.Tutıkin «Onlar başqa cür edə bilməzdilər» sənədli povestində həmyelilərimizin igidliklərindən, onların düşmən arxasında gizli fəaliyyətdən ətraflı söhbət açılır.

Müharibədən sonrakı illərdə N.Teymurzadə kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələrində çalışmış, əməksevərliyi və işgüzarlığı ilə onu tanıyanların dərin hörmətini qazanmışdır. Partiya və hökumətimiz bu fədakar insanın zəhmətini layiqincə qiymətləndirmişlər. İndi onun sinəsini döyüş mükafatları ilə bərabər Lenin yubiley medalı, sosializm yarışının qalibi döş nişanı da bəzəyir.

R.Mustafayev,

*Abşeron rayonu heyvanların xəstəliklərinə qarşı
mübarizə stansiyasının həkimi*

«Kommunist» qəzeti, 12 sentyabr 1984-cü il.

Anatoli TUTIK

Anatoli Antonoviç Tutik dövlət təhlükəsizliyi xidmətində çalışır. O həm də SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvü, bir neçə sənədli povest in müəllifidir. Yazıcının «Onlar başqa cür edə bilməzdilər» povestlər kitabı Dnepropetrovsk nəşriyyatı tərəfindən çapdan buraxılmışdır. Oxucularımıza təqdim etdiyimiz povestdən parçada Böyük Vətən müharibəsi illərində mətanət göstərən cəsur insanlardan – düşmənin işğal zonasında qorxu bilmədən mübarizə aparan, böyük qələbə gününü yaxınlaşdıran gizli təşkilatın üzvlərindən, habelə Odlar yurdunun mərd oğullarından danışılır.

Povestdən parça

QAFQAZ VARYETESİ

Qusar aqrotexnikumuna daxil olarkən Xanlar Salman oğlu Babanlı hiss etdi ki, ondan müəllim çıxmayacaq. Səhnə onu özünə çəkirdi. Teatr məktəbinə keçəndə inandı ki, öz yerini tapıb. Naxçıvan Dram Teatrında, sonra isə Azərbaycan filarmoniyasında işi ona böyük ləzzət verirdi. Lakin aktyorluq sənəti əsgər olmaq ehtimadını azaltmırdı. Qərbdə qara buludlar sıxlaşırdı. Xanlar bilirdi ki, ola bilsin tezliklə konsert paltarını boz əsgər şineli əvəz edəcəkdir. Ancaq bu sonralar baş verdi...

1941-ci ilin sentyabrında o, Lübenin cənubunda ağır

yaralandı. Hissə mühasirəyə düşdü. Almanların hərbi əsirlər xəstəxanasında onu müalicə etdilər, böyük səylə «üzərində işlədilər». Xanlar kimilərinə türk generalı Əli Fuzdanın adamları xüsusi «nəvaziş» göstərirdilər. Onlar Azərbaycan xalqını bolşevik «zölmündən» xilas etmək istəyən «millət atası» Məmməd Əmin Rəsulzadə haqqında danışdılar. O, təbliğata uymadı. Almaniyaya getməkdən boyun qaçırdı. Alman ordusunda qulluq etməyə razı oldu, silah əldə etmək, qaçmaq və intiqam almaq istəyirdi.

1942-ci ilin dekabrında Krasnodar altında ilk döyüş zamanı çaxnaşmadan istifadə edərək qaçdı. Cəbhə xəttini keçməyə səy göstərdi, lakin hitlerçilərlə üz-üzə gəldi. Təman ciyilliyində xeyli daldalandı, nəhayət özüm-üzünkülərə tərəf keçməyin mümkün olmadığını yəqin etdikdən sonra alman komendantının yanına gələrək hissədən ayrı düşdüyünü elan etdi. Zabit ona inandı və kağız verdi: «Qafqaz yefreytoru Babanlı Slavyansk istiqamətində hərəkət edir və hissəyə təcili qayıtmaq haqqında əmr almışdır. Xüsusi qeyd: yolüstü nəqliyyatla».

Alman dilini bilməsi çox kömək etdi. Elə burada, Tamanda o, faşist düşərgələrindən qaçan sovet hərbi əsirlərinə rast gəldi. Onların arasında köhnə tanış – Kirovabad filarmoniyasının solisti Nadir Teymur oğlu Teymurzadə də var idi. Xanlar ezamiyyət və rəqəsinə əlavə etdi: onunla daha səkkiz nəfər hərəkət edir. Kerçi aşdılar. Kırım yarımadasını arxada qoyub, Nikolayevə çatdılar. Komendantlığın leytenantı onlara belə bir sənəd satdı. «Kunstqruppa (konsert briqadası) yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolaevsk və Kirovoqrad vilayətlərinə qastrol səfərinə çıxır».

Tədricən paltar, silah, at, araba əldə edildi. Saxta

sənədlər, möhür və ştamp düzəltməyi öyrəndilər. Konsertlər isə demək olar ki... baş tutmurdu. Konsert fəaliyyəti başqa işlə əvəz olunmuşdu: Xanlar Babanlının «aristləri» əhali arasında vərəqələr yayır, təxribat işləri aparır, işğalçıları və yerli polisləri «ovlayırdılar».

1943-cü ilin martında konsert briqadası Krivoy Roqa gəldi. Təsadüf elə gətirdi ki, «musiqiçilər» Domna Samsonovna Konevanın qonşuluğuna düşdülər. Tanış oldular, bir müddət «baxışdılar» və bir dəfə Xanlar yoldaşları ilə bərabər onlara gəldi. Domna Samsonovna onları yerkökü çayına qonaq etdi, sonra incə mətləbə keçdi. «Sovet hökuməti, - dedi, - xərc çəkib, oxudub adam edib, siz isə təşəkkür əvəzinə düşmən mundirindən yapışmısınız. Nə qədər ki, gec deyil yaxşı fikirləşin, analarınızı, doğma yurduvuzu xatırlayın, vaxt gələcək, hər kəs xalq qarşısında hesabat verməli olacaqdır...»

Xanlar yerli gizli təşkilatla əlaqə yaratmaq üçün çoxdan yollar axtarırdı. Ancaq alman forması mane olurdu. Bu zaman Domna Samsonovna böyük-gizli qrupp yaratmışdı. Onları başa düşmək çətin deyildi; necə deyərlər, balıqçı balıqçını uzaqdan seçir, Krivoy Roq vətənpərvərləri «musiqiçilərin» timsalında döyüş köməyi aldılar. Azərbaycanlı Xanlar Babanlının rus adı «Kostya» idi.

Domna Samsonovna bütün gecəni yata bilmədi. Sübh tezdən Xanların dalınca adam göndərdi. Babanlı dostu və qrupun siyasi komissarı Teymurzadə ilə birlikdə gəldi. Teymurzadə orta boylu, tökmə bədənli idi, əynində alman forması vardı. Müharibədən əvvəl kənd təsərrüfatı institutunu bitirərək Kirovabadda baytar həkimi işləyirdi. Sonra musiqiyə olan həvəsi ona yeni peşə qazandırdı.

Qızıl Orduda kiçik leytenant rütbəsi ilə vızvod komandiri vəzifəsində qulluq edirdi.

Xanlar salam verdi, əlini nazik bığına çəkərək diqqətlə Domna Samsonovnaya baxdı:

- Xəstə deyilsiniz ki, anacan? – O və dostları dərin hörmət əlaməti olaraq Domna Samsonovnanı belə adlandırdılar. – Bu gün gözümə bir təhər dəyirsiniz...

- Bunun üçün əsas var... Bəs siz niyə belə əzginsiniz? Bütün gecəni kart oynayan adama oxşayırsınız...

Babanlı və Teymurzadə gülümsəyərək bir-birinin üzünə baxdılar:

- Bunun da səbəbi var, - deyə Xanlar cavab verdi. – Ancaq kef çəkməmişik... Qardaşınızın məsləhətlərini təcrübədə yoxlayırdıq.

- Hansı məsləhətlərini?

- Əldəqayırma mərmilər hərəkət edən qatarlara necə təsir göstərir... Bir sözlə, əsil «atəşfəşanlığa» tamaşa etmişik.

- Bəs bu barədə mənə niyə deməmisiniz?

- Bağışlayın... Çatdıra bilmədik...

- Baxın haa. Bu çılgınlıq sizi bədbəxtliyə aparar. Bir işi görməzdən əvvəl ciddi hazırlaşmaq lazımdır. Siz isə hər şeyi sürhaylama görürsünüz... Yaxşı, - o, əllərini yorğun sifətinə çəkdi. – Üç gün bundan əvvəl qardaşım qayıtmalıydı. O, intizamlı və dəqiq adamdır, əgər vaxtında qayıda bilməyibse, deməli nə isə olub.

- Nə etməli?

- Dnepropetrovskaya getmək lazımdır.

- Orada onu necə tapmaq olar?

- İş də elə burasındadır. Ünvan qoymayıb. Deyirdi ki, Sverdlov küçəsində olacaqdır. Əgər orada tapmasanız, Aleksandriyaya gedin. Onu tanıyan adamın ünvanını verərəm.

- Nə vaxt çıxmalıyıq? – Xanlar soruşdu.

- Təxirə salmadan. Yerində kimi qoyacaqsan, Kostya?

- Vladimiri. Xanlar təsərrüfat işləri üzrə köməkçisi

İsmayıl Məsim oğlu Nəbiyevi belə adlandırırdı. İsmayıl arıq və ucaboy idi, iri burnunun altında ensiz bığ saxlayırdı.

1942-ci ilin iyununda Nəbiyev yaralanaraq əsir düşdü. Təhqirlər və işgəncələr başladı. Ukraynanın qərbində və Polşa ərazisində yerləşən alman hərbi əsir düşərgələrində oldu. 1943-cü ilin yazında müdafiə istehkamları tikmək üçün əsirləri Dnepropetrovskə göndərdilər. Bir dəfə Nəbiyev öz həmyerliləri ilə birlikdə şəhərin kənarında yeraltı sığınacaq tikirdi. Fərsət düşən kimi dəmir linklə gözətçinin başını əzib, silahını götürdülər və qaçdılar. Dolqintsevo stansiyasında Nəbiyevin diqqətini bir qrup alman əsgəri və cavan yefreytor cəlb etdi; onlar öz aralarında azərbaycanca danışdılar. Yaxınlaşdı, tanış oldular.

Ətraflı yoxlandıqdan və bir neçə mühüm tapşırığı yerinə yetirdikdən sonra Nəbiyev gizli təşkilata qəbul edildi. Yoldaşlarının və Domna Samsonovnanın qarşısında sədaqət andı içdi. Yalnız bundan sonra Babanlı ona sənəd təqdim etdi. 5 iyun 1943-cü il. Şəxsi vərəqə yefreytor Nəbiyev 41120 nömrəli səhra hərbi hissəsində qulluq edir, konsert qrupuna daxil edilmişdir. Bu vərəqə hərbi hissənin əsgər kitabçası verilənədək etibarlıdır. Vərəqə dəyişildikdən sonra məhv ediləcəkdir. Baş leytenant (imza)»

...Elə həmin gün Babanlı və Teymurzadə heç bir maneyəyə rast gəlmədən Dnepropetrovskə yollandılar. Ezamiyyət vərəqəsi onlar üçün «yaşıl küçə» açmışdı: «Yefreytor Babanlı və Azərbaycan piyada batalyonundan

bir nəfər Nikolayevdən keçməklə Xersondan Dnepropetrovska gedirlər. Çatan kimi «Azərbaycan» piyada batalyonuna getmək əmri almışlar. Bütün hakimiyyət orqanları sözsüz buraxmalı, lazım gələrsə kömək göstərməlidirlər. Dəmir yolu nəqliyyatından istifadə etmək hüquqları var. Dolqintsevo, 31.8.43-cü il. 41120 nömrəli hərbi hissənin möhürü. 11/264-cü dəmiryol komendantlığı. Komendant-kapitan (imza)».

Babanlı və Teymurzadə beş gün vilayət mərkəzində qaldılar. Bütün şəhəri ələk-vələk elədilər, gündə bir neçə dəfə Sverdlov küçəsində göründülər, bazarda oldular – heç bir nəticə hasil olmadı. Küçənin sakinlərindən söz almaq istədilər, ancaq elə bil adamlar onları görmürdülər; üzvlərini döndərərək evlərinə çəkildilər. Alman forması manne olurdu.

Tyaqlını tapmaq mümkün olmadı. Babanlı və Teymurzadə şəhər komendantının yanına gəlib əzamiyyət vəərəqəsini təqdim edərək, Kirovqrada yol vəərəqəsi verməyi tələb etdilər. Guya hərbi hissə oraya getmişdi. Komendant onların sözlərini yoxlamaq istəmədi; ya çox adam vardı, ona görə, yaxud da işini tez qurtarıb öz sarışın İzlesinin yanına tələsdiyindən. Bəlkə də, almanca təmiz danışan bu qafqazlı yefreytor xoşuna gəlmişdi. Komendant dərhal yol vəərəqəsi tərtib etməyi tapşırırdı. Elə həmin gün – 1943-cü il sentyabrın 6-da Dnepropetrovsk-Lvov qatarında üçüncü dərəcəli vagona gizli təşkilatın üzvləri qərbə yollandılar.

Qatar yavaş-yavaş dartınır, köhnə vagonlar qərribə səs

çıxarırdı. Dəmiryol stansiyalarında və qovşaqlarda tərəpənmək mümkün deyildi; şərqə hərbi sursat və əsgər aparırdılar, qərbə isə yaralılar və əldə edilmiş qənimətlər daşıyırdı. Bu zaman Dnepr uğrunda döyüşlər gedirdi.

Babanlı və Teymurzadə vaqonun çirkli pəncərəsindən Ukraynanın kəndlərinə, vadilər və kiçik çaylarla kəsilən düzənliklərinə baxırdılar. Yan xətdən ağır qatar keçdi. Xanlar bir anlığa gözlərini yumdu, günəşli Bakını, dənizkənarı bulvarın cərgə ilə düzülən ağaclarını və həyat yoldaşını gördü...

Xanlar başı ilə Teymurzadəyə işarə etdi:

- Getdik!

Onlar vaqondan-vaqona keçdilər, qatarın baş tərəfinə doğru irəlilədilər. Əsgərlər çəlləkdə qaxac balığını xatırladırdılar. Çoxları keçid yolunda oturmuşdu. İsti idi, təpə və dərman iyi vaqonları bürümüşdü. Yaralılar zarıyır, kömək istəyirdilər, ancaq onlara yaxınlaşan yox idi.

Nəhayət, birinci vaqona çatdılar. Babanlı yoldaşının əlindəki kiçik çamodanı alıb ayaqyoluna yollandı. Teymurzadə onun ardınca getdi.

- Burada dayan. Heç kəsi buraxma. – deyə Xanlar pıçıldadı və ayaqyolunun qapısını arxasınca örtüdü.

Teymurzadə dostunun fikrini anlamışdı. Kiçik çamodanında saat mexanizmi ilə işləyən mərmə yerləşdirilmişdi. Xanlar gözdən-irəq bir yerə bərkitməli idi.

Tezliklə ayaqyolunun qarşısında adamlar toplaşdı. Hər biri «axıncı kimdir» soruşub növbə tuturdu. Ayaqyolundakı adam isə çıxmaq bilmirdi. Toplaşanlar

həyəcanlanmağa başladılar. Teymurzadə onları sakitləşdirdi:

- Cənablar, səbriniz olsun. Mən sizdən qabaq gözləyirəm.

Səs-küy artdı, vaqon bələdçisinin arxasınca adam göndərildilər. On dəqiqə keçdi, içəridəki adam çıxmırdı. Bəlkə o, huşunu itirib? Vaqon bələdçisi bir dəstə açar çıxarıb qapıya tərəf yeridi. Teymurzadə onun qarşısını kəsdi:

- Baxmaq yaxşı deyil. Kostya, tez çıxırsan?

Qapı açıldı, Babanlı göründü, başı ilə cibini göstərdi. Teymurzadə yaylığını çıxarıb ona verdi. Babanlı tələsmədən üzünü, əllərini sildi, dəhlizə doğru addımladı.

- Hər işdə tələsirik, cənablar. Bağışlayın, hər cür zibil yeməli olursan... Siz isə cənab vaqon bələdçisi, öz vəzifənizi bilməlisiniz. Nə üçün üz dəsmalı yoxdur?

İyirmi dəqiqədən sonra qatar yavaşdı. Vağzal binasının fasadında alman və ukrayna dillərində yazılmışdı: «Znamenka».

Gizli təşkilatın üzvləri qatardan birinci düşdülər və adamlara qarışdılar. Qəsəbəni sürətlə arxada qoydular, düzənliyə çıxdılar. Yalnız indi Teymurzadə soruşdu:

- Hə, necə oldu?

- Güclə bərkitdim. Əlüzyuyanın altına bağladım. Su çəlləyinin içinə qoymaq istəyirdim, ancaq onda yalnız tavanı dağda bilərdi. İndi isə bütün qatar məhv edilə bilər. Məncə, mərməi öz işini saat yarımından sonra görməlidir, - deyə o, saatına baxdı.

Onlar qeyri-ixtiyari baxışdılar. Uzaqda paravoz tüstü buraxa-buraxa yoxuşu çıxır, arxasınca vaqonları dartırdı. O, düşmən zabıt və əsgərlərini aparırdı. Onlardan çoxu mənzil başına çatmayacaqdı; nə bu gün, nə də sonra...

Kənddə gecələdilər, səhər yolda bir araba saxladılar, təzə samanın üstünə uzandılar, arabaçı atları tərپətdi. Xanlar arxası üzrə uzanaraq dişləri arasında çöpü çeynəyir pambıq kimi adda-budda səpələnmiş buludlara baxırdı. Birdən bulud topasının arasından bir təyyarə çıxdı və dərhal onun ətrafında mərmilər partlayışları göründü. Görünür, zenit topları onu çoxdan izləyirdi. Təyyarə gah sürətini artıraraq yüksəyə qalxır, gah da aşağı şığıyır, ancaq odlu halqadan çıxma bilmirdi. Birdən o ləngər vurdu, quyruğundan qara tüstü çıxdı. Elə bu anda təyyarədən qara bir nöqtə ayrıldı, get-gedə böyüdü, üzərində ağ paraşüt qübbəsi meydana oldu. Təyyarəçi asta-asta yerə enirdi. Külək onu yolun kənarına saldı.

Babanlı arabadan atılaraq paraşütün təxminən enəcəyi yerə qaçmağa başladı. Teymurzadə onun ardınca güclə çatırdı. Xanlar qaça-qaça var gücü ilə qışqırırdı:

- Qorxma, biz özününkülərik!!!

Təyyarəçi bu sözləri eşitdimi, yaxud onlara inandımı – söyləmək çətindir. Xanlar o zaman çatdı ki, paraşütünün ayaqları yerə dəydi. Paraşütün qübbəsi onları görünməz etdi. Teymurzadə paraşütü yığarkən Babanlının təyyarəçinin əlindəki tapançadan və bıçaqdan bərk-bərk yapışdığını gördü, torpaqda isə əlbəyaxa mübarizənin izləri qalmışdı.

Möhkəm bədənli, mavi gözlü təyyarəçi yumruqlarını düyərək dişlərini qıcamış halda onların qarşısında dayanmışdı. Üzündən iri tər damcıları yuvarlanırdı.

- Əclaflar... - o, qəzəblə deyindi. – Siz əclafsınız!

Bu zaman içərisi əsgərlə dolu yük maşını sürətlə onlara yaxınlaşırdı. Faşistlər nə isə qışqırır, avtomatlarını havada oynadırdılar.

Babanlı və Teymurzadə təyyarəçinin qolundan yapışaraq avtomasına doğru apardılar. Maşının kuzovundan əsgərlər tökülüşdülər.

- Onu bizə verin! Təyyarəni biz vurmuşuq!

- O, bizim əsirimizdir!

- Əsir onu tutanıdır. Sizin payınız isə bax, orada-

dır... - Babanlı xeyli aralıda torpağa sancılan təyyarəni göstərdi. Yol verin. – Hara lazımsa özümüz aparacağıq! Biz 203-cü zonderkomandanıq.

Almanlar könülsüz razılaşıdılar.

- Heç olmasa, icazə verin, xatirə üçün bir şey götürək. Belə qənimət hər saat ələ düşür.

Babanlı hiss etdi ki, almanlar asanlıqla əl çəkməyə cəklər. O, əsirin papağını, komandir çantasını (içərisindəkini özü götürdü), saatını, kompasını və boş qoburu soldatlara tərəf atdı. Onlar ac it sümüyə cuman kimi şeylərin üstünə atıldılar. Babanlı və Teymurzadə bundan istifadə edib əsiri aradan çıxartdılar, düzənləyərək doğru irəlilədilər. Əsgər dolu avtomaşın gözədən itən kimi onlar təyyarəni buraxdılar. Xanlar əmr şəklində dedi:

- Get!

Təyyarəçi bir neçə addım atıb dayandı, onlara tərəf çevrildi:

- Mən kommunistəm, kürəyimdən yox, sinəmdən atın!

- Get, bir də əsir düşmə. Rast gəldiyin ilk kənddə mülki paltar əldə etməyi unutma. Al! – Babanlı tapançanı təyyarəçiyə tərəf tulladı. O, silahı göydə tutdu. «Sınayırlar əclaflar. Patronları yəqin çıxarıblar...»

Babanlı və Teymurzadə çevrilərək şəhərə tərəf üz tutdular. Qurumuş otlar ayaqlarının altında xışıldayırdı. Təyyarəçi şaşqın halda onların arxasınca baxırdı. Bəlkə bu da bir kələkdir? Ancaq onlar bir dəfə də arxaya baxmadan öz yollarına davam edirdilər. Təyyarəçi tapança-

nın xəzinəsini çıxardı, patronlar parıldayırdı. Özünü saxlaya bilmədi, qışqırdı.

- Ey! Siz kimsiniz?

Babanlı çevrildi, əlini yellədi:

- Əkil!

Babanlı saxta sənədlər düzəltmək işində tam «ixtisaslaşmışdı». Bu sənədlər təkcə gizli təşkilatın ehtiyacını ödəmirdi, həm də yerli sakinlərə verilirdi. Sənədlər bəzilərinə yaşamaq hüququ verir, bəzilərini Almaniyaya sürgün olunmaqdan xilas edirdi. Eyni zamanda Xanlar ərzaq kartoçkaları düzəldirdi. «Musiqiçilər» bunlarla çoxlu ərzaq məhsulları alır, yerli əhaliyə paylayırdılar. Mağazadan, yaxud anbardan mal götürmək üçün bir neçə adam gedirdi.

Bu dəfə ərzaq dalınca almanların anbarına getmək azərbaycanlı Əsəbəlinin payına düşdü. O, 150 adamlıq ərzaq almalı idi. Anbardar malları çəkənədək gözləməsini xahiş etdi və qapının arxasında gözdən itdi. Çox keçmədən anbara iki jandarm daxil oldu. Onlar Əsəbəlini tutdular və heç nə izah etmədən jandarm idarəsinə gətirildilər.

Faşistlər öyrənmək istədilər ki, o, ərzaq kartoçkalarını haradan almışdır. Əsəbəli rus dilini yaxşı bilsə də, azərbaycanca israr edərək kartoçkaları küçədən tapdığını bildirdi. Jandarm nəfərlərinin və tərcüməçinin danışığından anladı ki, şəhərə kartoçkalarda göstərildiyindən xeyli çox ərzaq buraxılmışdır. Odur ki, bütün təşkilatlara və müəssisələrə elan edilmişdi ki, kartoçkalar yalnız adam-

başına, özü də iki gün müddətinə «xərclənməlidir». Azərbaycanlılar bu göstərişdən xəbərsiz idilər.

Əsəbəli nə həmin gün, nə də sonra dəstəyə qayıtmadı. Axtarışlar, sorğular heç bir fayda vermədi, aydın oldu ki, onu həbs ediblər. Xanlar jandarm idarəsinə gələrək bildirdi ki, tanış bir azərbaycanlını axtarır, lakin familyasını bilmir. Ona dedilər ki, dustaqlar arasında bir azərbaycanlı var və dərhal görüş təyin etdilər.

Əsəbəli asta addımlarla kabinetə daxil oldu. Üzü tüklənmişdi, qaralmışdı, gözləri çuxura düşmüş, şişmiş sifətinə qan sağılmışdı. Cırılmış mundirində qurumuş qan ləkələri görünürdü. Ancaq o, özünü gümrah tutmuşdu. Babanlı öz dilində xəbərdarlıq etdi:

- Biz bir-birimizi tanıyıyıq.

- Aydındır, - Əsəbəli sakitcə cavab verdi və küncdəki dustaq kətilinə doğru yeridi.

- Sən ona nə dedin? – deyə jandarm soruşdu. Salamlaşdım, o da cavab verdi. Bağışlayın, cənab jandarm. Bu, mən axtaran adam deyil.

- Sən ondan soruş ərzaq kartoçkasını haradan alıb?

Babanlı tələsmədən təfəsilatı ilə Əsəbəlini təlimatlandırdı: dindirmə zamanı özünü necə aparmalı, nə deməli və s. Əsəbəli bildirdi ki, jandarmırlar ondan heç bir söz qopara bilməyəcəklər, o heç zaman satqın olmayacaqdır.

Babanlı onun sözlərini belə tərcümə etdi:

- Ərzaq kartoçkalarını o, təsadüfən küçədən tapıb. Qərara alıb ki, onları anbarda dəyişdirib öz hissəsinə ərzaq aparsın.

- Bu nağılı qoy nənəsinə danışsın. Ekspert göstərib ki, kartoçkalar saxtadır. Sonra da ki, belə bir hissə yoxdur.

- Dustaq deyir ki, hissə buradan yola düşmüşdür.

Babanlı baxışları ilə Əsəbəliyə «əlvida» dedi, qəlbində ağır yük küçəyə çıxdı.

Döyüş yoldaşına kömək etmək mümkün deyildi, bina güclü keşikçi dəstəsi ilə qorunurdu.

Əsəbəli sözünün üstündə durdu. Faşistlər ondan heç bir söz qopara bilmədilər. Onun başına nə gəldi – məlum deyildi. Sonralar belə bir şeyiə yayıldı ki, guya qaçmağa səy göstərərəkən öldürülmüşdür. Ancaq bu yalnız şeyiə idi. Bəlkə...

Günəşli hava idi, arabalar asta-asta hərəkət edirdi, atlar fınxırır, quyruqları ilə milçəkləri qovurdular. «Musiqiçilərin» bir hissəsi arabalarda mürəbbə döyür, bəziləri söhbət edir, bəziləri isə at belində irəlilə gedirdilər. Xanlar qabaqdakı arabada arxası üstə uzanaraq mavi sonsuzluğa baxırdı. Ona elə gəlirdi ki, doğma Azərbaycan torpağı üzərində hərəkət edir, ancaq nədənsə səmada dağ qartalı süzmür...

Teymurzadə yüyəni çəkdi, atlar dayandı. Onlardan yüz əlli metr aralıda əlləri tufəngli iki polis nəfəri qolları sarınmış iki kişi aparırdı. Xanlar cəld yerə atıldı, onları səslədi. Polislər heç bir təhlükə hiss etmədən dayandılar. Onlara tərəf gələn alman unter zabiti idi.

- Bunlar kimdir? – Xanlar almanca soruşdu.

Polis özünü dartaraq bağırırdı:

- Partizandirlər! – Sonra sözləri sındıraraq başa saldı. – Partizan, sovet partizan!

- Yaxşı, Babanlı tüpürdü, tapançasını çıxardaraq poli-

sə atəş açdı. Satqın köksünü tutaraq torpağa sərilirdi. İkinci polis məsələnin nə yerdə olduğunu hiss edərək stansiya-yə doğru gedən yolla qaçmağa üz qoydu. Babanlı onun arxasınca bir neçə atəş açdı, ancaq sürətlə qaçdığından polisi nişan almaq çətin idi. Babanlı arabaya atılaraq atları qovdu.

Onlar arasında məsafə get-gedə qısalırdı. Birdən qarşısında içərisi əsgərlə dolu yük avtomobili göründü. Polis onları görəndə kimi əllərini yelləyərkən nə isə qışqırdı. Əgər o, almanlara birinci çatsa, deməli, hər şey bitdi.

Xanlar tüfəngi qapdı, atları saxladı. Budur, polis nişan-gahdadır. Atəş... Bir daha atəş... Polis sanki görünməz divara toxundu, qolları yanına düşdü, daha iki addım ataraq üzü üstə yola sərilirdi. Babanlı və almanlar meyidə eyni vaxtda çatdılar. Kabinədən ucaboy eses zabiti düşdü, onun mundirindən oberşturmfurer rütbəsi aydın seçilirdi. «Səni də gəbərtmək bəd olmazdı, gümüş qırqovul», - deyərək Babanlı ürəyindən keçirdi. Ancaq qüvvələr bərabər deyildi, avtomobildə on beşə qədər əsgər oturmuşdu.

Xanlar oberşturmfurerə yaxınlaşdı, kim olduğunu və nə üçün silah işlətdiyini lazımi qaydada izah etdi. Onun dəstəsinə basqın edən sovet partizanlarının birini öldürüb, üçünü tutmuşlar, təhvil vermək üçün Dolqintsevo stansiyasına apararkən biri qaçmağa səy göstərmişdir...

Oberşturmfurer unter zabiti sərrast atəş açdığı üçün təriflədi və kabinəyə qalxdı. Avtomatçılar gözdən itərkən Babanlı əsgərlərin qollarını açaraq:

- Hə, yəqin bərk qorxdunuz?
- Sağ olun, qardaşlar! Ömür boyu unutmırıq!
- İndi isə yolunuzda olun!

Partizanlar hamının əlini sıxıb düzənliyə doğru döndülər, tezliklə görünməz oldular.

Oktyabr mədəni şaxtalarının birinin ətrafına uca hasar, onun üzərində isə bir neçə cərgə tikanlı məftil çəkilmişdi. Şaxta böyük səylə mühafizə olunurdu, oraya gələn və gedən yük maşınlarının kuzovu daim örtülü olurdu. Babanlı bu barədə az baş sındırmamışdı: keçilməz hasarın zindan kimi ağır dəmir darvazanın arxasında nə kimi sirr gizlənir? Gizli zavod. Yəni silahların saxlandığı anbar? Adi anbarlar belə qorunmurdu. Bəlkə orada nə isə bir qiymətli xammal çıxarır və emal etmək üçün Almaniyaya daşıyırlar? Gizli təşkilatın üzvləri şaxtadan çıxan bütün avtomaşınların nömrəsini yazdılar və elə həmin gün Dolqintsevo Pyatixatka stansiyalarında da belə bir hesab apardılar. Lakin avtomaşınların nömrələri tuş gəlmirdi.

Sirri açmaq vacib idi. Babanlı şaxta yaxınlığında tez-tez görünür, ağır maşınların keçdiyi yolları öyrənir, lakin hər dəfə əliboş qayıdırdı. O, gözətçilərlə əlaqə yaratmağı qərara aldı. Xanlar onların gözəl, qamətli zabitlərini yaxşı xatırlayırdı. Hər şənbə günü restoranda görüşürdülər. Ancaq gözətçilər quyruq ələ vermirdilər.

Bu zaman gizli təşkilatın üzvləri Aleksey Fyodorovu xatırladılar. O, alman hissələrindən birində qulluq edirdi. Teymurzadə təsadüfən onunla tanış olmuşdu. Fyodorov ona öz həyatından – necə əsir düşdüyündən, düşərgədə acından ölməmək üçün almanlara qulluq etməyə razılaşmasından və fürsət düşən kimi qaçmaq istəməsindən danışmışdı. Gizli təşkilat ona heç bir tapşırıq verməmişdi. İndi onu işdə yoxlamaq üçün əsil məqam çatmışdı.

Fyodorov gözətçilərdən bir neçəsi ilə tanış idi, kazar-

maya, onların yanına gediş-gəlişi vardı. Bu, az vaxt ərzində gözətçi postlarının yerləşdiyi yerləri, gözətçilərin növbəni dəyişmə vaxtını, parolu, siqnalizasiya sistemini və telefon rabitəsini öyrənməyə imkan verdi. Ancaq bütün yaxınlığa və dostluq münasibətinə baxmayaraq, əsgərlər burada nəyi qoruduqlarını gizlədirdilər. Fyodorov isə şübhə yaratmamaq üçün soruşmurdu.

Bir dəfə o gördü ki, maşınlara uzun ağac qutular yükləyirlər; bunlarda adətən top mərmiləri daşınırdı.

- Sən «katyuşa» haqqında eşitmişən? – deyə gözətçilərdən biri soruşdu.

- Hətta oxuya da bilərəm – Fyodorov güldü.

- Yox, atılan «katyuşanı» deyirəm.

- Əlbəttə, eşitmişəm.

- Bəs, «vanyuşa» necə, eşitmişənmə?

- O haqda eşitməmişəm.

- Bəli, almanların da öz «katyuşası» və - altı lüləli minamyot...

Təsadüfən söylənilən bir neçə ifadə sirli olsa da aydın oldu ki, şaxtada almanların yeni və qorxulu döyüş sursatı saxlanır.

İki gündən sonra Babanlı öz dəstəsi ilə avtomaşında anbara yaxınlaşdı, iki yoldaşı ilə buraxılış məntəqəsinə daxil oldu. Fyodorov parolu xəbər vermişdi. – Gizli təşkilatın üzvlərindən bir neçəsi gözətçiləri səssizcə aradan götürdü, başqaları isə bu zaman telefon və siqnalizasiya xətlərini kəsdilər. İndi çardaqdakı gözətçiləri aradan götürmək qalırdı, ancaq onların parolu başqa idi. Fyodorov bunu öyrənə bilməmişdi. Babanlı əlində tapança qolları sarınmış mühafizə rəisinə yaxınlaşdı.

- Parol?

- Deməyəcəyəm, - rəis kəskin cavab verdi. Xanlar tapançanı onun gigəsinə dirədi. – Üçədek sayıram! Bi-i-r, i-i-ki-i!

Zabitin alnını soyuq tər bürüdü. Gözlərini qıyaraq Xanların tətikdəki barmağına baxdı. Barmaq qatlandı, tədricən tətiiyi basdı. Daha bir saniyə keçəcək, atəş açılacaqdı. Zabit boğazına tıxanan tüpürcəyi udaraq qışkırdı:

- Lazım deyil və parolu dedi.

Çardaqdakı gözətçilər zərərsizləşdirilib gözətçi məntəqəsində gizlədildikdən sonra Babanlı əməliyyatı başa çatdırmaq üçün tapşırıq verdi. On dəqiqədən sonra mərmilər qoyulan anbar və gözətçi məntəqəsi minalandı, hasar benzinlə «sulandı». Şaxtanı tərək edərkən Babanlı yanar kibriti benzinlə isladılmış saman qalağına atdı. Alov dilləri qıvrılaraq hasara və mərmii qutularına doğru irəlilədi. Quru ağac çırtlayaraq tüstüsüz yanırdı. Gecə sanki gündüzə çevrilmişdi. Budur, güclü partlayışdan yer titrədi, yenə... yenə... Babanlının dəstəsi isə artıq uzaqda idi.

Gizli təşkilatın üzvləri Dolqintsevo dəmiryol qovşağında təxribat hazırlayırdı – onlar döngədə dayanan içərişi sursatla dolu vaqonları partlatmalı idilər. Bu vəzifəni yalnız orada işləyən və şəraiti yaxşı bilən adamın köməyi ilə həyata keçirmək olardı. Belə bir adam Tkaçenko idi. Xanlar bu barədə ona işarə edərkən dəmiryolçu xeyli ehtiyatlandı.

- Qorxursan? – Xanlar ciddi tərzdə soruşdu, - Almanlar dəmiryolçu İvan Ovsyanyuku yalnız ona görə güllələdilər ki, o, tormoz şlanqlarını kəsmişdi.

- Ölümdən qorxan həyatda yaşamaz. – deyə
Tkaçenko gülümsədi. – Görürəm sən əbəs yerə mənimlə
dostlaşmamısan...

1943-cü il dekabrın 2-də sübh çağı dəmiryolunun kənarı ilə başdan-ayağadək silahlanmış iki alman əsgəri və qarayanız unter – zabit addımlayırdı. Onlar sursat dolu vaqonları «mühafizə» etməyə gedirdilər. Babanlı bildirdi ki, qatar xüsusi mühafizə dəstəsi tərəfindən qorunmur.

Budur, döngəyə çatdılar. Qara-yaşıl vaqonlar alman dilində yazılarla «haşiyələnmiş», qapılar surğuculanmışdı. Bunlar min kilometrdən çox yol keçərək Almaniyadan gətirilmişdi.

Xanlar tam mənasında nizamnamə qaydasınca «gözetçiləri» saxladı və işgüzar bir səsle əmr verdi:

- Nəzərdən keçirin!

Teymurzadə və Nəbiyev qatarın başına dolandılar və xəbər gətirdilər ki, hər şey öz qaydasındadır, ətrafda adam görünür.

Babanlı hər ehtimala qarşı Teymurzadəyə qatarın başında, Nəbiyevə isə qurtaracağında dayanmağı əmr etdi.

Səhər dumanından bir paravoz çıxdı. O özü ilə buxar gətirirdi. Babanlı maşinist kabinəsindən boylanan Tkaçenkonu gördü, parovoza tərəf qaçdı. Parovoz uğuldayaraq havaya dalbadal buxar buraxdı. Yaxınlıqdakı vaqon ağ buluda büründü.

Buxar ətrafa yayılarkən Babanlı ağac qutunu açdı. Tkaçenko yenidən dəstəyi çəkdi, qatı duman yenidən vaqonlarla birlikdə Babanlıni və yoldaşlarını görünməz etdi. Heç on dəqiqə çəkmədi ki, vaqonlar minalandı.

Teymurzadə və Nəbiyev maşinist budkasına qalxan

kimi Babanlı səslədi:

- İndi qov, Fyodor Nikolayeviç!

Parovoz ağır nəfəs aldı, qara tüstü buraxaraq yerindən tərpəndi. Babanlı maşinistlə yanaşı dayanıb pəncərədən ətrafa baxırdı; şübhəli bir iz qoymayıblar ki? Teymurzadə bir ucdan ocağa kömür atırdı.

Vağzala çatmamış Tkaçenko sürəti azaltdı. Gizli fəaliyyətçilər onunla vidalaşib yerə atıldılar.

Perron boş olsa da, gözləmə salonu ağzınacan adamla dolu idi. Yatmış almanların nəfəsindən hava ağırlaşmışdı, içəridə dayanmaq mümkün deyildi, baş gicəllənirdi. Babanlı saata baxdı. Son saniyələr ötürdü. Budur, indi cə...

Yer titrədi, şüşələr çilik-çilik oldu, bütün vağzal binasını bir-birinin ardınca üç şiddətli partlayış sarsıtdı. Almanlar hövlnak qalxdılar. Çıxış yolunda dərhal «tıxac» əmələ gəldi. Arxadan basırdılar, yıxılanları tapdalayırdılar, qışqırtı, inilti və atəş səsi ətrafı bürümüşdü.

Hitlerçilər partizanların izinə düşmək ümidi ilə bir neçə gün Dolqintsevonu alt-üst etdilər, ancaq bir nəticə hasil olmadı. Babanlının qruppu şübhədən kənarda qaldı. İki həftə sonra qrup Kurqankaya, oradan isə Krivoy Roqa yola düşdü.

Dekabr günlərinin birində Babanlı və Teymurzadə Domna Samsonovna iki məktub verdilər.

- Bu nədir? – deyə Koneva dostların təntənəli görüşündən təəccüblənərək soruşdu:

-Hələlik gizlədin. Azərbaycan Kommunist Partiyası

Mərkəzi Komitəsinə göndərsiniz.

- Mən gizlədəm, göndərmək isə sizin boynunuza.
- Əgər sağ qalsaq...

Xanlar Babanlı məktubunda yazmışdı: «Biz – çiçəklənən ordenli Azərbaycanın oğulları özümüzdən asılı olmayan səbəblərə görə düşmənin işğal zonasında qalmışıq...» Sonra məktubda ukraynalılar və ruslarla birləşərək alman-faşist işğalçılarına qarşı mübarizə aparmalarından danışılır, hitlerçilərə qarşı aparılan təxribat işlərinə dair konkret faktlar göstərilirdi. Məktub bu sözlərlə bitirdi: «Biz düşmən arxasında həyatımızın son dəqiqəsindək Vətən uğrunda mübarizə aparacağıq... Əgər müharibə qurtarandan sonra biz görüşsək, bilin ki, Azərbaycan oğulları düşmən tərəfindən məhv edilmişdir...».

Gizli fəaliyyət üzvləri bu məktublarda bir məqsəd güdürdülər: düşmən içərisindəki işləri barədə partiya qarşısında hesabat vermək. O zaman Xanlar Babanlı güman edərdimi ki, onun məktubu tarixi bir tütyə – təbərük kimi muzeydə şüşə altında saxlanılacaqdır?!

Qrup Mixaylovkadan Nikolayev vilayətinin Bereznovoqorye qəsəbəsinə gəldi. Yerli komandantlıqdan icazə alaraq evlərə dağılışdılar. Axşam iki jandarm gəldi. «Artistlərin» sənədlərini dönə-dönə diqqətlə yoxladılar, gedərkən dedilər:

- Burada dayanan hərbi hissənin komandir heyəti səhər konsertinizi dinləmək istəyir.

Babanlı istiləndi, lakin özünü o yerə qoymayıb, sakit

və inamla dedi:

-Konsert olacaq.

Jandarmilər gedəndən sonra hamı Xanların üstünə düşdü. Axı, onlar heç vaxt konsert verməmişdilər. Adətən, hamının əvəzinə Teymurzadə, Nəbiyev və Radionov çalırdı. Ancaq bütün «artistlərin» bir yerdə çıxışı – hələ belə şey olmamışdı. Fikirlər şaxələndi. Bəziləri məsləhət gördülər ki, almanların yanına gedib «artistlərin» xəstələndiyini bəhanə gətirsinlər və beləliklə konsertdən imtina etsinlər. Ancaq almanları aldatmaq o qədər də asan deyildi; həkim göndərib yoxlatdıra bilərdilər. Bəziləri isə təklif etdilər ki, təcili yığışib buradan qaçsınlar. Lakin belə hərəkət etmək, şübhə üçün əsas yaratmaq demək idi. Babanlı hamını dinlədikdən sonra əlini qaldırdı, onları sakitləşdirdi.

- Vaxtı itirməyək. Sabah konsert verəcəyik.

Sabahkı konsertin proqramını tərtib etdilər, məşq etməyə başladılar. Əvvəlcə heç nə alınmadı, qadınlardan bəzisi özünü saxlaya bilməyib ağladı. Almanlara lənət yağdırıb, yenidən məşq etdilər. Hər bir nömrə hazır olanadək çalışdılar, səhərə yaxın isə çətin sınaq qarşısında dincəlmək üçün evlərə dağılışdılar.

Konsert təyin olunmuş vaxtda başladı. Yerli klubun salonu ağzınadək dolu idi. Qabaqda zabitlər və işğalçılar hökumətinin məsul nümayəndələri əyləşmişdilər. Arxada isə alman vermaxtının kiçik rütbəli qulluqçuları oturmuşdular. Artistlər oxuyur, oynayır, çalırdılar. Tamaşaçılar arasında Azərbaycan dilini bilən yox idi;

bundan istifadə edərək Babanlı Səməd Vurğunun, Puşkinin və Süleyman Rüstəmin şeirlərindən parçalar oxudu.

Hər bir çıxış gur alqış sədaları ilə qarşılanırdı. Bəzi nömrələr bir neçə dəfə təkrar olunurdu. Nəbiyev arada Babanlıya yaxınlaşdı, pıçıltı ilə dedi:

- Bir bax, səhnə arxasında nələr baş verir...

Növbəti nömrəni elan etdikdən sonra Babanlı səhnənin arxasına keçdi, ancaq şübhəli bir şey görmədi. Nəbiyev nəyi nəzərdə tutur? O, paltar soyunulan otağa nəzər salarkən şeyləri alt-üst edən jandarmırları gördü. «Onlar nə axtarırlar?» - Xanlar həyəcanla düşündü. «Bəlkə nə isə duyublar?»

Konsert qurtardıqdan sonra Babanlı hamıdan axırda getdi. O, yoldaşlarına tapşırırmışdı ki, ayıq olsunlar və heç bir hiyləyə uymasınlar. Klubdan çıxarkən üstüörtülü yük maşınını gördü. Maşının yanında dünən sənədləri yoxlayan üç jandarm dayanmışdı. «Yəqin mənim üçündür – deyə Babanlı düşündü. – Soyuqqanlılıq və mətənət...»

Rəvan addımlarla ötüb keçərkən onu səslədilər. Babanlı ayaq saxladı...

- Nədir, nə olub?

Jandarmırlar ona yaxınlaşdılar, dövrəyə aldılar.

- Bizimlə getməlisiniz. Silahı təhvil verin.

Xanlar yol boyu özünü necə aparması barədə düşünür, ürəyində ən məkrli suallara cavablar xatırlayırdı. Ümumiyyətlə, o, özünü təhqir olunmuş, günahsız zabıt kimi aparmağı qərara aldı. Onun indiki vəziyyətində ən yaxşı müdafiə hücum etmək idi.

Avtomobil kərpic evə yaxınlaşdı. Babanlı ətrafa baxmağa macal tapmamış jandarmırlar onun qolundan tutub geniş bir otağa gətirdilər. Böyük stolun arxasında möhkəm bədənli, qırmızısıfət hayptman oturmuşdu. Jandarm raport vermək istədi, zabıt isə əlinin işarəsi ilə onun sözünü kəsib, qapını göstərdi. Sonra Xanlara oturmaq üçün yer göstərdi, açıq portsiqarı ona tərəf tutdu.

- Buyurun!

- Mən etiraz edirəm! – Xanlar almanca dilləndi. – Siz mənim işimə mane olursunuz. Mən şikayət edəcəyəm!

- Ooo, çox gözəl! Siz bizim dilimizdə belə yaxşı danışmağı harada öyrənmisiniz?

-Mən lap uşaqlıqdan almanca bilirəm, - deyə Xanlar kəskin cavab verdi. – Təcrübəni isə furerin məğlubedilməz ordusunda keçmişəm. İzah edin, mən nə üçün bura dayam?

- Sizin sənədləriniz! – Hayptman üz-gözünü qırışdırdı.

Babanlı şinelinin yaxasını açdı, əsgər dəftərçəsini, arxa üzündə çoxlu qeydlər, dairəvi və düzbucaq möhür olan yol vərəqəsini, habelə «hərbi və mülki hakimiyyət orqanları yuxarıda göstərilən qruppa maksimum kömək göstərməlidir» sözləri ilə qurtaran, qrupp üzvlərinin familiyaları yazılmış arayışı stolun üstünə qoydu.

Zabit sənədlərə xeyli nəzər saldı, böyüdücü şüşə arxasından möhür və ştamplara baxdı. Babanlı gülümsədi, papirosun tüstüsündən havaya halqalar buraxdı... İki il ərzində o, saxta möhür düzəltmək sənətinə elə məharətlə yiyələnmişdi ki, ən təcrübəli dəftərxana işçisi belə ona qibtə edə bilərdi.

Hayptman sənədləri stolun bir küncünə atdı, ayağa qalxıb kabinetdə var-gəl etdi, dustağın qarşısında dayanırdı:

- Sizin hissə haradadır?
- Qafqazda idi, sonra Donbasa gəldi, indisə haradasa buralardadır. Nəzərə alın ki, mənim qrupum yalnız Azərbaycan batalyonuna məxsusdur. Biz sərbəst hərəkət edirik.
- Hissəni nə vaxt tərk etmisiniz?
- Dnepropetrovsk yaxınlığında. Bizi göndərdilər ki, hərbi hissələrə mədəni xidmət göstərək.
- Siz vermaxtın ordusuna necə düşmüşünüz?

Babanlı elə bunu gözləyirdi. Artistlik bacarığından istifadə edərək, «cəbhə xəttini necə keçməsindən», bir neçə qırmızı komissar və komandir öldürməsindən, cəbhədə necə igidlik göstərməsindən və bunun üçün alman

komandanlığı tərəfindən əvvəlcə yefreytor, sonra isə unter-zabit rütbəsi aldığından» məharətlə danışdı.

Hayptman barmağı ilə stolu döyə-döyə diqqətlə ona qulaq asdı.

- Mən bunların hamısını yoxlamalıyam. Sənədlər məndə qalacaqdır. – O, düyməni basıb jandarm çağırırdı. Unter-zabiti yaxşı-yaxşı yedizdirin, qalanlarının da qayğısına qalın!

Babanlı küçədə soyuq təmiz havanı sinəsinə çəkdi. Beynində qırıq-qırıq fikirlər dolaşırdı: - o, nə istəyir? Nə üçün həbs etmədi? Yəqin sübutu azdır... Gecə ərzində əlavə sübutlar yığmağa çalışacaqdır. Sənədləri özündə saxladı, qaçmaq lazımdır. Özü də təxirə salmadan. Bəs yoldaşlarım? Belə fikir beyninə necə gəldi? Axı, qaçmaq özünü müqəssir saymaq deməkdir. Yoldaşların həyatını təhlükədə qoymarammı? Yox! Heç vəchlə qaçmaq olmaz...»

Qabaqda jandarm gedirdi, tez-tez geri dönür, tələsdirirdi.

- Şnel, şnela...

Qaranlıq gecə idi. Axşamtərəfi düşən qar tez də əriyib getmişdi. Yerdə üzəri buz bağlamış xırda gölməçələr qalmışdı. Onları tapdaladıqca buzlar xırıltı ilə əzilirdi. Xanlar büzüşmüşdü. Sazaq iliyinə işləyirdi. Küçələr boş idi, komendant saati başlamışdı.

İyirmi dəqiqədən sonra onlar sakit bir döngəyə buruldular. Həyatın ortasında tənha uçulan evə sarı getdilər. Jandarm qapını döymədən açdı, gur işıqlı bir otağa girdi-

lər. Onları orta boylu, qaşları alınmış, qalın dodaqları olan cavan bir qadın qarşıladı. Kəsilmiş qısa saçları onu çox cavan göstərirdi, yaşını müəyyən etmək isə çətin idi. Beləsinə həm 25, həm də 40 yaş vermək olardı. Qadın zövqlə geyinmiş, daranmışdı, sanki kimi isə gözləyirdi.

Jandarm Xanları qabağa buraxıb qadına işarə etdi.

- Hayptman əmr etdi ki, böyüklərə layiq olsun.

Ev sahibəsi Xanlara gülümsədi, yanaqlarında çökəklər göründü.

- Nə durmusan? Əyləş, indi nahar gətirərəm.

Onun səsi yoğun idi, kişi səsinə oxşayırdı. Tezliklə Xanlar onun sifətində, ağzının kənarlarında qırıqlar sezdi və hiss etdi ki, qadın o qədər də qəşəng deyil... Nə isə. İndi Xanlar qarnını doyurmalı və yaxşı-yaxşı fikirləşməli idi.

O, sakitcə yedi. Ev sahibəsi onun qarşısında oturaraq suallar yağdırırdı: kimdir, haradandır, alman ordusunda çoxdanmı xidmət edir? Xanlar sanki heç nə eşitmir, öz təəssüratını jandarmın hərəkətlərini təhlil edirdi. «Tanış adam kimi daxil oldu... Salamlaşmadı... Vidalaşmadı... Deməli məndən əvvəl burada olub... Bu quşcuğaz da hayptmanın verdiyi sualları təkrar edir. Bəlkə, mənzil jandarmlarındır, qadın da casusdur...».

O, gecəni narahat başa vurdu, səhər isə dalınca həmin jandarm gəldi. Xanlar cəld geyinərək dedi:

- Mən hazır. Necə buyurursunuz, sizinlə yanaşı gedim, yoxsa əllərim arxada irəlidə addımlayım?

- Zarafatcılısınız, unter! – Jandarm ucadan güldü.

- Bəs səhər yeməyi? – Ev sahibəsi dil-ağız etdi.
- Qonaqpərvərlik üçün sağ olun, - Xanlar acı cavab verdi. – Payımı orada da ala bilərəm.

Hayptman onu mehriban qarşıladı. Gecəni necə keçirdiyi ilə maraqlandı, üzünü qırımağı təklif etdi, tabeliyində olanlara tapşırırdı ki, iki nəfərlik süfrə düzəltsinlər.

Səhər yeməyindən sonra Xanlar təəccüblə soruşdu:

- Mənim vicdanlı olduğuma inandınız?

Hayptman susurdu.

- Mənim hissəmi tapdınız mı? – deyə Xanlar əl çək-mədi.

- Allah özü də baş açmaz ki, burada nələr olur, - hayptman harasa yuxarıya işarə etdi. Konsertinizə baxan general sizi bərk tərəflədi və azad etməyi tapşırırdı.

«Əhsən, uşaqlar kimə müraciət etməyi bacarırlar», - deyə Babanlı düşündü və yüngülcə təzim etdi.

- Sağ olun. Ancaq bilmək istərdim, məni nə üçün tutmuşdunuz?

- Bunun üçün səbəb vardı.

- Bu, aydındır, ancaq yenə də?

- Burada yalnız biz soruşuruq.

Hayptman seyfədən Xanların sənədlərini çıxardı, bir daha vərəqlədi və sahibinə qaytardı.

- Siz azadsınız. Gedə bilərsiniz.

Xanlar yerindən tərpənmədi. Zabit ona tərəf çevrildi, təəccüblə qaşlarını çatdı.

- Siz azadsınız.

- Bəs mənə sənədi kim verəcək? – Xanlar sakitcə

soruşdu.

- Daha hansı sənəd?

- Mənim yoxlamadan keçməyim barədə sənədi deyirəm.

- Biz heç bir sənəd vermirik.

- Mən furer ordusunun hərbi qulluqçusuyam. Dünən hansı bir axmağınsa xəbərçiliyi ucundan siz tutmusunuz, sabah isə məni həbs etmək başqa birisinin ağlına gələcək. İcazə verin, soruşum, hər, hayptman, bəs mən furerin əmrlərini nə vaxt yerinə yetirməliyəm?

- Hə, siz haqlısınız, - deyə hayptman onunla razılaşdı və elə buradaca öz əlləri ilə makinada belə bir vərəqə çap etdi.

Şəhadətnamə: «Azərbaycan piyada batalyonundan olan kiçik leytenant Babanlı 198 nömrəli səhra komendantlığının səhra jandarm məntəqəsində yoxlamadan keçmişdir. Yoxlama zamanı aydın olmuşdur ki, onun sənədləri qaydasındadır. 5 yanvar 1944-cü il».

Novı Buqda olduqları bir neçə gün ərzində Babanlı buradakı bütün yenilikləri öyrəndi, hakim dairələrin nümayəndələri ilə tanış oldu. Gizli təşkilatın üzvləri də vaxt itirmədilər, vərəqələr çap edib qəsəbədə və ətraf kəndlərdə yaydılar.

Novı Buq faşist ordusunun hissələri ilə dolmuşdu. Xüsusən zabitlər çox idi. Onlar hərbi xəstəxanalarda müalicə olunduqdan sonra qısa müddətli məzuniyyət dövrünü buradakı salonda keçirməyi üstün tutmuşdular.

Geniş, işıqlı salonda axşamlar boş yer tapmaq olmur-

du. Gecikənlər pəncərə qarşısında, divarların dibində və bufetin qabağında düzülürdülər. Daha qədəhlərdə yox, stəkanlarda içirdilər. Lakin şənlik əlamətli sezilmirdi. Şimaldan getdikcə daha güclü top atəşləri eşidilirdi, cəbhə xətti yüz iyirmi kilometrlikdə idi. Kazinoya gələnlərin hər biri Almanıyanın taleyi barədə baş sındırır, sabahkı günün nə gətirəcəyini öyrənmək istəyirdi.

Babanlı hər dəfə kazinoya gələndə düşünürdü: «Almanlar üçün atəşfəşanlıq düzəltmək pis olmazdı». O, binanı minalamaq, benzin töküüb yandırmaq, qaçanlara isə tələ qurmaq haqqında fikirləşirdi. Planı haqqında dostlarına danışarkən onun fikrini təqdir etdilər.

Hazırlıq başlandı. Hazır olan silahlar əldə edildi, hərəkət planı müzakirə olundu, qarşıdakı əməliyyatda hər kəsin yeri müəyyən edildi. Qrupun üzvləri qaranlıqda dayanaraq Babanlının işarəsini gözləyirdilər, ancaq o, çox gecikirdi. Yəqin qəsdən gözləyirdi ki, kazinoya daha çox faşist toplaşsın.

Lakin vəziyyət ciddi idi. Əvvəllər heç qorunmayan kazinonun girəcəyində bu gün almanlar keşik çəkir, gələnlərin sənədlərini, əl yüklərini – çanta, zənbil və bağlamaları diqqətlə yoxlayırdılar.

Kazinoda Xanları tanış leytenant Leo Şeynlayke qarşıladı.

- Dost, axır ki, gəlib çıxdın, - deyə o, Xanları öz stolunun arxasına çəkdi. Babanlının səbri çatmırdı; öyrənmək istəyirdi ki, nə hadisə baş verib, nə üçün kazino belə mühafizə edilir. Şübhə yaratmamaq üçün süni bir həyə-

canla soruşdu:

- Bu sayıqlıq nə münasibətlədir?

- Eh, qoy cəhənnəm olsunlar. Deyirlər guya kazinonu partlatmaq istəyirlər.

- Təmsildir.

- Ola bilər. Ancaq səndən qabaq bizə belə izah etdilər. Burada bütün dəşik-düşüyü gözdən keçirdilər.

Xanlar özünü pis hiss etdiyini bəhanə gətirərək ziya-fətdən imtina etdi, nəzakətlə ayrıldı və dostlarının yanına tələsdi. Hamı yerində idi, Məmmədovdan başqa.

- Hanı Əhməd?

Gizli təşkilat üzvləri bir-birinə baxdı, kimsə dedi:

- Yəqin yenə də içib yatır.

Babanlı Məmmədovun yaşadığı mənzilə tələsdi, qalanları da onun ardınca getdilər. Budur, nəhayət, tanış ev görünür. Qapı arxadan bağlıdır. Keçilkəni qırıb içəri girdilər. Otaqda cecə arəğının iyi ətrafa yayılmışdı. Məmmədov paltarlı sarpayının üstünə sərilmişdi. Babanlı onun yaxasından tutub silkələdi:

- Əclaf, donuz kimi yenə tıxmısan?

Məmmədov fısıldayaraq bir gözünü azca araladı, güclə mızıldandı:

- Hə, sizsiniz...

Kimsə stəkandan soyuq suyu onun üzünə çırpdı. Məmmədov başını silkələdi, birtəhər dikəldi, oturdu.

- Nə istəyirsiniz? Yatmağa da qoymurlar...

- Kazino barədə sən sarsaqklamısan? - deyərək Babanlı qəzəblə soruşdu.

- Sən kimsən? Sənə hesabat verməyə borclu deyiləm. Mən özüm özümün rəisiyəm.

- Axmaq-axmaq danışma, Əhməd – deyə Nəbiyev onu dürtmələdi.

- Qoy onlar bizdən qorxsunlar, - Məmmədov deyindi. – Qoy onların dovşan ürəyi bizim qorxumuzdan titrəsin...

- Heç bilirsənmi neynəmişən, yaramaz? – Babanlı qışqırdı. – Sən hamımızı məhv edə bilərsən.

O, iri addımlarla otaqda var-gəl etdi, sonra Teymurzadənin qarşısında dayanıb Məmmədova işarə ilə:

- Onu gözdən qoyma! Bir də belə şey olsa, mühakimə edəcəyik.

Səhər açılan kimi dəstə şəhəri tərk etdi, izi itirmək üçün yaşayış məntəqələrini dolaşmağa başladı. Hər ehtimala qarşı Babanlı yeni sənəd düzəltdi.

Orada göstərilirdi ki, konsert briqadası Pervomaysk, Tiraspol, Znamenka, Nikolayev, Xerson və başqa şəhərlərə yola düşmüşdür.

Beş gün keçdi. Dəstə Koçubayevka kəndində gecələ-

di. Yanvarın 24-də sübh tezdən Teymurzadə Xanların yanına gəldi. O, bərk həyəcanlı idi, əllərini ölçə-ölçə kiminsə ünvanına söyürdü:

- Axmaq! Səfeh! Alçaq! Elə bil heç mərdlər yuvasından çıxmayıb!

- Bir de görək nə olub? – deyər Babanlı onu sakitləşdirməyə çalışdı. Bilirdi ki, Teymurzadə hər «xırda» şeydən hirsələnir; dostu qaydaya əməl etməyi, səliqəliliyi və intizamı çox sevirdi, odur ki, qaydanı bir balaca pozmaq halları onu özündən çıxarırdı.

- O, yenə də boğazınacan içib, saqqız kimi yapışib ev sahibəsinə! Qadının alt paltarını cırıb, arvad güclə qaçib canını qurtarıb... Uşaqları qorxuzub... Əl-ayağını sarıdıq. Aman Allah, bizə nələr demədi!

- Niyə məni çağırmadınız?

- Özümüz öhdəsindən gəldik. Sənin başqa qayğıların bəs edir.

Xanlar cəld geyindi, küçəyə çıxdı. Arabalar səfərə hazır dayanmışdı. Yoldaşlarının salamına cavab verərək cərgənin axırına yaxınlaşdı. Məmmədov arxadakı arabada oturmuşdu, əzgin görünürdü, üzü cırılmışdı. O, güclə komandirə salam verdi, baxışları yerə dikildi. Xanlar kəskin baxışlarını onun üzünə zilləyərək dedi:

- Eyy, sən bizim səbrimizi çox sınıdın. İndi isə daha bəsdir. Axşam bizim məhkəmə qarşısında dayanacaqsan.

Dedi və dabanları üstə getdi. Kürəyində Məmmədovun bıçaq kimi iti baxışlarını görmədi, hiss etmədi.

Azca şaxtalı, günəşli bir səhər idi, səmada bulud görünmürdü, qar göz qamaşdırırdı. Kəndin axıncı evini arxada qoydular, onların qarşısında geniş ağ düzənlik açıldı. Bu aydın yanvar səhərində Xanlar Babanlı özünün qısa həyatında axıncı dəfə olaraq üfüqə yapışan günəşi və yolun kənarı ilə sürünən uzun kölgələri gördü.

Dəstənin önündə gedən arabayı Teymurzadə sürürdü. Xanlar arxada oturub qaşlarını çatareq nə isə düşünürdü. Birdən kürəyində ağır zərbə hiss etdi. Gözləri qarşısında rəngarəng dairələr göründü, inilti ilə arabanın içərisinə düşəndi. Teymurzadə atəş səsinə geri döndü. Adamlar arxadan arabaya doğru qaçırlar, kimi isə əhatəyə alırlar, nə isə qışqırırlar... «Bəs Xanlar hanı?» - deyə ani olaraq düşündü və qarşısında sifəti ağarmış, dodaqları göyərmiş halda arxası üstə uzanan Xanları gördü.

Teymurzadə dostuna tərəf atıldı, şinelin yaxasını açdı, qan gördü. Xanlar xırıldayırdı, qalxmağa çalışaraq güclə pıçıldadı:

- Arvadımı... Uşaqları... unutma...

İçərisində nə isə qırıldı, başı sallandı, ağzının kənarında qan şırımı göründü. Geniş açılmış qara gözləri həərətsiz günəşə zillənmişdi...

Xanları elə oradaca, Ukraynanın geniş çölündə dəfn etdilər. Cənazəni qəbrə sallayarkən yaylın atəşi, sonra isə «Beynəlmiləl» səsləndi. Çöldə yaş torpaqdan kiçik bir təpə yarandı.

Baharda günəş bu yerləri qızdırdı, təpə kiçildi. Əkinçi gəldi, bu yerləri şumladı, çörək becərdi. Torpaq azadlıq

uğrunda vuruşan və həlak olan qəhrəmanı ağuşuna aldı. Daha heç kəs o qəbri tapa bilməz. Müharibənin keçdiyi yerlərdə bu cür izsiz qəbirlər çoxdur...

Gizli təşkilatın üzvləri elə çöldə qatili mühakimə etdilər. O, keçmiş yoldaşlarından aman diləmədi. Hökm dərhal yerinə yetirildi.

***

Teymurzadəni konsert qrupunun yeni rəhbəri seçdilər, ona unter-zabit rütbəsi «verdilər». İndi hər kəs Novı Buqdakı kazinonu partlatmağı özünə şərəf hesab edirdi. Axı, bu həlak olmuş komandirin arzusu idi.

Bu dəfə xoş təsadüf öz ayağı ilə gəldi. Komendantlıqda təklif etdilər ki, bayram münasibəti ilə zabitlər qarşısında konsert versinlər.

Konsertə ciddi hazırlaşdılar. Artistlər məşq edir. Teymurzadə isə gündə bir neçə dəfə kazinoya gəlir, şərab içmək bəhanəsi ilə şəraitə öyrənirdi. Bina bütün gün ərzində mühafizə edilirdi; gündüz yerli polis, gecə isə jandarmilər tərəfindən. Ən çətin məsələ partladıcı maddəni içəri keçirmək idi. Gözətçilər içəri daxil olanları diqqətlə yoxlayırdılar, hətta bu məsələdə zabitlər belə istisna olunmurdu. Çıxış yolu tapdılar: rekvizit çamadanlarının dibini ikiqat düzəltdilər. Bundan başqa, partladıcı maddələrin bir hissəsini qadınlar aparmalı idilər.

Konsert başlamasına yarım saat qalmış dəstə artıq səhnə arxasında idi. Kazino hələ boş idi: almanlar çox

dəqiqdirlər, nə gecikməyi, nə də vaxtından əvvəl gəlməyi sevirilər. Teymurzadə, Nəbiyev və Əsgərov on beş dəqiqə ərzində partladıcı maddələri səhnənin altında, qızdırıcı batareyaların arxasında «yerləşdirdilər».

Səkkizə az qalmış salon dolu idi. Düz saat 8-də alman generalı öz rəiyyəti ilə gəldi. Onun qısa çıxışından sonra böyük Almanıyanın şərəfinə, fərin sağlığına, məğlube dilməz alman ordusunun, yuxarı rütbəli zabitlərin sağlığına, habelə salonda əyləşənlərin şərəfinə badələr qaldırıldı. Sonra artistlərin çıxışı başladı.

Konsert müvəffəqiyyətlə keçdi. Bəzi nömrələr bir neçə dəfə təkrar olundu, tamaşaçıların bütün istəyi yerinə yetirildi. Tezliklə əbədi dincliyə qovuşacaq bu adamların xahişini necə yerə salmaq olardı...

Onları alman artistləri əvəz etdilər. Getmək vaxtı idi – Yarım saatdan sonra partladıcı mexanizm işə düşəcəkdə. Onlar hiss olunmadan kazinonu tərk etdilər, bayırdakı keşikçilərin yanından sakitcə ötüb keçdilər. Lap axırda Teymurzadə çıxdı. Bir qədər aralıda hazır arabalar dayanmışdı. İyirmi dəqiqədən sonra dəstə bütünlüklə şəhəri tərk etdi. Gəldikləri kiçik qəsəbə yatmışdı, işıq görünmürdü. Teymurzadə narahatlıqla saatına baxdı: axırıncı dəqiqələr ötürdü. Saniyələr necə də uzun görünürdü, hamı gərgin vəziyyətdə gözləyirdi. Budur, nəhayət, səmaya alov sütunu ucaldı, boğuş partlayış səsi ətrafa yayıldı. Kazino «ömrünü» başa vurdu.

Gizli təşkilatın üzvləri Krivoy Roq istiqamətində hərəkət etməyi qərara aldılar. Lakin Zeqradovka kəndin-

də onlar geri çəkilməyə almanlarla qarşılaşdılar. Məlum oldu ki, Krivoy Roq 22 fevral 1944-cü ildə Qızıl Ordu tərəfindən «işğal edilib». Tabe olmaq məcburiyyətində qaldılar. Natalino kəndində evlərə dağılışıb gözlədilər. Teymurzadədə sovet hərbi komandanlığını maraqlandıra bilən çoxlu qiymətli məlumat vardı. O, əllərini qoynuna qoyub gözləyən adamlardan deyildi. Yerli əhali ilə əlaqəyə girərək hərəkət etməyi qərara aldı, əldə olan məlumatları qoca Feodosiya ilə cəbhənin o tayına göndərməli, özləri isə İnquleş çayı üzərindəki körpünü partlatmalı, ön cəbhə xətti ilə alman komandanlığını qovuşduran teleqraf xətlərini sıradan çıxarmalı idilər. Körpünü partlatmağı Teymurzadə, Nəbiyev və Əsgərov öz üzərlərinə götürdülər. Telefon xətlərini doğrmaq vəzifəsi Mirağa Cəfərova, Əhəd Abdullayevə və kənddən olan iki qadına tapşırıldı.

Hər iki əməliyyatı çətinlik çəkmədən həyata keçirdilər; gözetçiləri sakitcə aradan götürdülər, partladıcı maddəni qoydular və... Körpü nərildəyərək bir anda suya töküldü. Eyni vaxtda rabitə də pozuldu. Almanlar arasında çaxnaşma düşdü, elə güman etdilər ki, Qızıl Ordu onları haqlayıb...

1944-cü il martın 14-də Natalino kəndi 6-cı Qızıl Ordunun 907-ci atıcı polku tərəfindən azad edildi. İki gündən sonra Teymurzadənin qrupu qonşuların təəccüblü baxışları altında Domna Samsonovnanın mənzilinə gəldi.

Görüş çox şəfqətli oldu. Domna Samsonovna ana nəvəsi ilə hamını bir-bir bağrına basıb öpdü, sonra

hönkürərək ağladı. Birinci dəfə idi ki, onu belə ağlayan görürdülər. Üç il yarımlıq gərginlikdən sonra onun da əsəbləri pozulmuşdu, indi uşaq kimi hönkürməsi, bəlkə də bundan idi.

Domna Samsonovna Xanlar Babanlının ölüm xəbərini çox ağır qarşıladı. O bu ucuz ölümlə barışmaq istəmir, belə ağır itkiyə inana bilmirdi.

Bir neçə gündən sonra gizli təşkilatın bütün üzvlərinin görüşü oldu. Bəziləri ilk dəfə burada bir-birilərini görüb tanış oldular. Onların arasında İvan Samsonoviç Tyaqlı da var idi. Yalnız indi bildilər ki, o, sovet kəşfiyyatçısıdır. Babanlı və Teymurzadə hər bir işdə onun məsləhətlərinə əməl edirdilər.

Sonra hamı birlikdə kişiləri yola saldı...

Müəllifdən: Sizə danışdığım bu hekayədəki hadisələr həqiqətən olmuşdur. Heç bir şey uydurulmamış, heç nə şişirdilməmişdir. Povestin qəhrəmanlarından çoxu hazırda sağdır və Vətənin rifahı naminə əmək cəbhəsində çalışır.

Azərbaycan qrupundan yalnız dörd nəfərini tapa bilmişəm. Nadir Teymur oğlu Teymurzadə Abşeron rayonunda Xırdalan qəsəbəsində yaşayır, Altıağac sovxozunda baş baytar həkimdir (Abşeron sovxozlar trestində işləyir - RED.), İsmayıl Məsim oğlu Nəbiyev Sumqayıt kimya kombinatında aparatçı işləyir (hazırda İ.Nəbiyev pensiyaya çıxaraq Şəkiyə köçmüşdür - RED.), Cəbrayıl Məmməd oğlu Əsgərov Kirovabadda ticarət şəbəkəsində çalışır (bu yaxınlarda vəfat etmişdir - RED.), Surxay

Nəsir oğlu Həsənov isə Stepanakert rayonundakı Cəmhəsən kəndində pensiyaçıdır.

Bakıdan - Xanlar Babanlının ailəsindən məktub almışam. Cavan ikən dul qalan Böyükxanım səhiyyə sisteminə işləyir. O, iki bala körpəsini böyüdüb tərbiyələndirmiş, ali təhsil vermişdir. Xanlar sağ olsaydı, uşaqları ilə fəxr edərdi. Oğlu Tofiq Babanlı SSRİ idman ustası və Azərbaycan SSR-in əməkdar məşqçisidir, boks üzrə dəfələrlə Ümumittifaq və Beynəlxalq yarışların iştirakçısı olmuşdur. S.M.Kirov adına Bədən Tərbiyəsi İnstitutunu bitirən Tofiqin iki oğlu var: böyük oğlunun adını babasının şərəfinə Xanlar qoymuşlar.

Ruscadan çevirəni: Yusif KƏRİMOV

REDAKSİYADAN: Povestin müəllifi Anatoli Tutık bu yaxınlarda Azərbaycanın qonağı olmuşdur. O, əsərin sağ qalmış qəhrəmanları ilə, habelə Xanlar Babanlının ailə üzvləri ilə görüşmüşdür. Yazıçı əsərini yeni sənədlər əsasında genişləndirib təzədən nəşr etdirmək fikrindədir.

Əziz oxucu! Xanlar Babanlının dəstəsində fəaliyyət göstərən, bu əsərdə adları çəkilməyən cəsur döyüşçülərdən tanıyırsınızsa, redaksiyamıza xəbər verin. Sizin məktubunuz naməlum qalmış qəhrəmanlıq kitabının daha bir səhifəsini aydınlaşdırmağa kömək edər.

«Ulduz», № 9, Sentyabr, 1974-cü il

**FAŞİST ALMANİYASI ÜZƏRİNDƏ QƏLƏBƏMİZİN
30 İLLİYİ QARŞISINDA**

ŞƏRQ KONSERTİ

Çoxmillətli sovet xalqı faşist Almaniyası üzərində tarixi qələbənin 30 illiyini qeyd etməyə hazırlaşır. Bu sanlı qələbədən xeyli keçsə də, qanlı-qadalı illər, müharibənin törətdiyi müsibətlər heç kəsin yadından çıxmır, vətənin azadlığı uğrunda canından keçənləri heç kəs unutmur...

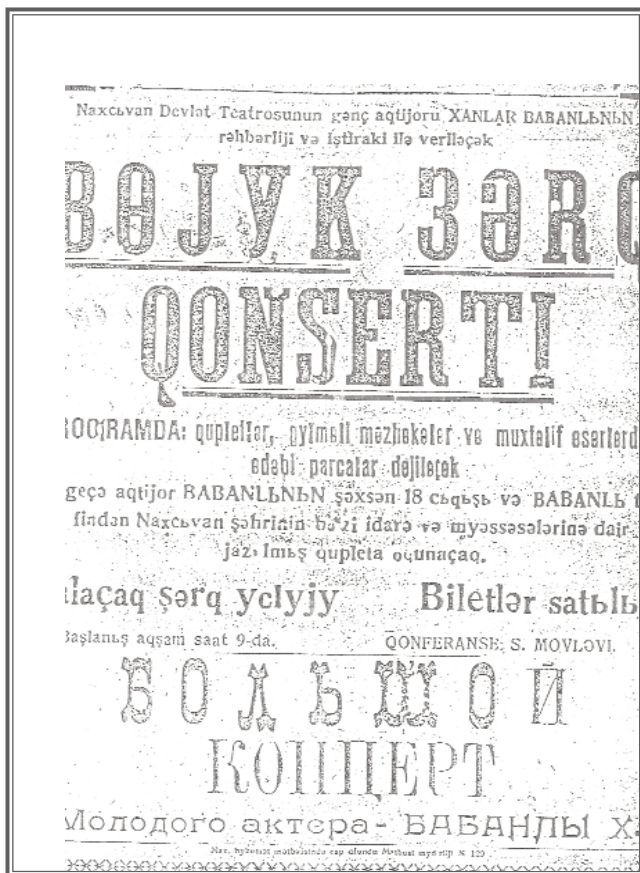
Filoloji elmlər namizədi, Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı, Taqanroq şəhərinin fəxri vətəndaşı “Nəcəf Nərimanov”, “Oğullar”, “Azərbaycanlı balası”, “Yoldaşımın ordenləri”, “Bu, Kursk altında olmuşdur”, “İkinci vətənim”, “Müəllim vətən keşiyində” hərbi oçerklərinin müəllifi Mürsəl Mürsəlov da cəbhə yoldaşlarının xatirəsini həmişə əziz tutur, onları yaddan çıxarmır.

M.Mürsəlov Ağsu rayonunun Qəşənd kəndində müharibədə həlak olmuş 131 nəfər həmyerlisinə öz vəsaiti hesabına qara qranitdən və ağ mərmərdən 5 metr hündürlüyündə abidə ucaltdırmışdır. Abidənin üstünə “İgid ölər, adı qalar” atalar sözü həkk olunmuşdur.

M.Mürsəlovun Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı Xanlar Babanlıya həsr etdiyi yazını dərc edirik.

ŞƏRQ KONSERTİ

Ölüm sevinməsin qoy... O, cəmi 26 il yaşadı. Öz həyatını vətən uğrunda qurban verdi. Bu gənc almanlar tərəfindən zəbt edilmiş ərazidə şərq konserti ilə, "Qafqaz varyetesi" adı altında çıxış edən dəstənin rəhbəri Xanlar Salman oğlu Babanlı idi.

Bağlı-bağatlı gözəl Qarabağda hər dərə, hər daş, hər yarpaq musiqi ilə səslənir. Salman kişi əkinçiliklə məşğul olardı. Onun öz musiqisi - əkinçi əməyini tərənnüm edən zümzümələri vardı. Lakin onun şikəstəsi, bayatısı, yəqin ki, yoxsulluq üzündən qəmli səslənirdi.

1918-ci il. İşdən yorğun qayıdan Salman kişiyyə şad bir xəbər verdilər: “Oğlun olub!” Həmin gün onun sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Adını Xanlar qoydular. Bəlkə bolşevik Xanlar Səfərəliyevin adına layiq oldu...

Xanlar Şuşada, dağlar qoynunda, yaşıl yamaclarda kəpənək dalınca qaçdığı, qayğısız günlərini keçirdiyi bir zamanda atası vəfat etdi. Yoxsulluq, çətin şərait onun anasının da vaxtsız ölümünə səbəb oldu. Xanları uşaq evinə qoydular. Lakin o, məktəbi buraxmadı. Həyat onu Qusar Pedaqoji Məktəbinə gətirib çıxardı. Quba-Qusar bağları, Kiçik Qafqaz sıra dağları, - gözəlliklər məskəni Azərbaycan onun gözlərində tam füsunkarlığı ilə canlanırdı.

Təbiət aşiqi olan Xanlar gənc yaşlarından həm də musiqinin, səhnənin vurğunu idi. Belə olmasaydı, o, 4 il teatr texnikumunda oxumaz, Naxçıvan Dövlət Dram Teatrında işləməyə getməzdi.

1936-1937-ci illərdəki çıxışı ilə tamaşaçıları heyran qoyan gənc aktyor, C.Cabbarlının “Od gəlini” pyesini tamaşaya qoyaraq Elxan rolunu özü ifa edir. “1905-ci ildə” əsərində isə Aram surətini özünəməxsus bir ustalıqla tamaşaçılara çatdırır.

Çox keçmir ki, o, Bakıya qayıdır. Paytaxtın teatr

afişalarında Xanların adı tez-tez görünür. Onun rejissorluğu ilə Şkvarkinin “Özgə uşağı”, Süleyman Rüstəmin “Yanğın” əsərləri müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur, teatrsevərlərin rəğbətini qazanır.

O, Azərbaycan Dövlət Estrada ansamblının artistləri ilə doğma Azərbaycanın hər yerini gəzib dolaşır, Elmira Axundova, Cahan Talışinskaya kimi tanınmış aktyorlarla birlikdə çıxış edir. Nəhayət, Xanlar Salman oğlu Babanlının ayrıca konserti təşkil olunur, onun istedadı daha da parlayır.

...1939-cu ildə Xanlar Qızıl Ordu sıralarına çağırıldı. O, sərhəd yaxınlığındakı hərbi hissədə 2 il idi ki qulluq edirdi. Ordudan tərxis edilmə müddətinə lap az qalırdı... – Həmin gecə Xanlar şirin yuxu görürdü. Görürdü ki, - qəflətən atılan toplar, partlayan bombalar, nərildəyən tanklar, arası kəsilməyən pulemyot atəşləri onun şirin yuxularına nöqtə qoydu. Əvvəlcə o, elə bildi ki, zəlzələdir, lakin sel kimi axan qan, həlak olmuş əsgər yoldaşları, yaralılar, geriyə çəkilən qoşun... Bütün bu dəhşətlər onun gözünün qabağında idi. Yox, bu nə zəlzələ idi, nə də yuxu. Birdən onun gözləri sevimli batalyon komissarının cəsə-dinə sataşdı. Bu həmin komissar idi ki, onun əlindən Xanlar partiya bileti almışdı. Xanların damarlarında axan qan sanki buza döndü. Lakin bu, bir an çəkdi. Onun ürəyi qəzəbdən yanıb alovlandı. O, heç kimə heç nə demədi. Heç nə soruşmadı. Yalnız qəlbinin səsiylə danışdı. Vətən uğrunda həlak olan yoldaşlarının qanı uğrunda son nəfə-sinədək vuruşacağına and içdi.

Qoşunlarımız Droqobiçda, Ananyevdə, Qrodnode geriye çəkile-çəkile Kiyev ətrafındakı Sula çayı yaxınlığında vuruşurdu. Çayın bir tərəfində almanlar, digər sahilində isə Xanlargil ölüm-dirim müharibəsi aparırdılar.

Bu vaxt “bədi rəhbər” – Xanlar geriye çəkilmək haqqında əmr aldı. O, Kiyevə çəkildi. Bu döyüşlərin birində - 1941-ci ilin sentyabr ayında ağır yaralandı. Gözlərini açanda özünü almanların səhiyyə düşərgəsində gördü. Buradakı hərbi əsirlərlə çox amansız rəftar edirdilər...

Bu cəhənnəmdən necə xilas olmaq barədə çox fikirləşdi. Nəhayət, qərara gəldi ki, alman ordusunda “xidmət” etməsə, qaça bilməyəcəkdir. Alman dilini bilməsi kömə-yinə çatdı. “Yefreytor qafqazlı Xanlar Babanlı Slavyanskiyə göndərilir” məzmununda bir sənəd ala bildi. Bu sənədə Xanlar heç bir şübhə oyatmadan onunla daha 8 nəfərin göndərildiyini də əlavə etdi. Bu dəstə çətinlik çəkmədən Krım yarımadasından keçərək Kerçə, oradan da Krasnodar şəhərinə gəldilər. Lakin cəbhənin ön xəttini keçə bilmədilər. Onların cəhdi baş tutmadı. Yenə də geriye - Kerçə qayıtdılar. Burada Xanlar pulla alman komenda-turasının zabitindən sənəd aldı. Həmin sənəddə yazılırdı ki, “Kunst qruppa (konsert dəstəsi) Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolayev və Krivoy Roq yaşayış məntəqələrində çıxış edəcəkdir”.

Beləliklə, dəstədəkilər silahla, paltarla, araba və

atlarla təmin olundular. Onlar sənəd əldə etməyin yollarını da artıq öyrənmişdilər.

“Qafqaz varyetesi”nin üzvləri yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında işə başladılar. Xanları “Kostya” deyə çağırırdılar, bu onun Krivoy Roqda gizli adı idi.

Alman paltarı geymiş azərbaycanlılar öz “işlərini” davam etdirirdilər. Onlar almanların əsgər və zabitlərini öldürür, anbar və hərbi sursatlarını partladır, lazım olan məxfi sənədləri əldə edirdilər. Tezliklə Xanlar Krivoy Roqda gizli iş aparan partizan dəstəsilə əlaqə yarada bildi.

Xanların dəstəsi özünü lazımi musiqi alətləri ilə təmin etmişdi. Onlar “Qafqaz varyetesi” adı ilə almanların qarşısında müxtəlif proqramla çıxış edir, əsgər və zabitləri əyləndirirdilər. Hər dəfə bu “keyf” almanlara çox baha başa gəlirdi.

Almanlar Krivoy Roq partizan dəstələrinin izinə düşərək onun qərargahına yol tapdılar. Bunu hiss edən Xanlar dəstəsi ilə birlikdə Odessa, Nikolayev və başqa şəhərlərə “qastrol” səfərinə çıxdı.

Bir dəfə Dnepropetrovskda zabitlər evində “Qafqaz varyetesi” Şərq konserti verirdi. Konsertin şirin yerində artistlər binanı yerlə yeksan edib, aradan salamat çıxıb bildilər. Bundan sonra onlar şübhə altına alındılar.

Nikolayev şəhərinin hərbi komendaturasının ətrafında Xanlar bir neçə gün gəzib-dolaşdı. Cavan alman zabiti ilə tanış olub, bir gün onu restorana dəvət etdi. Xeyli içirdikdən sonra ona pul təklif etdi. Ertəsi günü zabitdən

özünə və iki nəfər yoldaşının adına sənəd aldı. Həmin sənəddə göstərilirdi ki, bu iki nəfər hərbi eşelondan gecikib qalmışdır. Sonra isə 2-ni 12 rəqəmi ilə əvəz etdi.

Daha onların burada qalması qorxulu idi. O, görüş evinə gedib partizanların yaxın köməkçisi Domna Samsonovna ilə xeyli söhbət etdi. Axırda ona bir qalaq vərəqə verib şəhərdə gizli surətdə yaymasını xahiş etdi. Vərəqələrdə yalnız bu sözlər yazılmışdı: “Yoldaşlar! Bizim tam qələbəmiz yaxınlaşır”.

Vərəqələr Xanların dəstəsində olan makinalarda rus və alman şriftləri ilə yazılmışdı.

Domna Samsonovna yaxındakı evdə qalan alman zabitindən bir blank əldə edə bildi. Həmin blankda yazdı ki, Xanlar Babanlı və onun dəstəsi Dnepropetrovsk vilayətinə yem toplamağa göndərilir. Xanlar rezindən

möhür və ştamp düzəldərək qaralama bir qol çəkib səhərisi gün dəstəsiylə yola düşdü. 2 aydan çox idi ki, təxribatı, hücumları, partlayışları hərəkətdə olan fəal partizanların adına çıxırdılar. Lakin, ağıllarına belə gətirmirdilər ki, bunlar Xanların əməlləridir.

Bir gün Xanlar yoldaşları ilə arabada gedirdi. Bu vaxt səmada bir təyyarə göründü. Faşistlər hər tərəfdən onu atəşə tutdular. Təyyarə gah enir, gah sürətlə qalxır, lakin atəş dairəsindən çıxma bilmirdi. Birdən təyyarə alışı. Alovlanan təyyarədən bir paraşütçü ayrıldı. Bu, Xanların gözündən yayınmadı.

Xanlargil arabadan düşüb paraşütçü enən tərəfə qaçdılar. Paraşütçü Xanları və onun dəstəsini alman paltarında görüb təslim olmaq istəmirdi. Əlbəyaxadan sonra onu tərksilah edə bildilər. Xanlar kim olduğunu desə də, təyyarəçi onlara inanmırdı. Bu vaxt uzaqdan sürətlə onlara tərəf gələn yük maşını göründü. Faşistlər cəld yerə tökülüşərək hər tərəfdən qışqırırdılar:

- Onu biz vurmuşuq. Əsir bizimdir.
- Əsiri kim tutubsa onundur. Sizin əsiriniz isə o tərəfdədir, - deyərək Xanlar yanan təyyarəni göstərdi. Lakin əsgərlər əl çəkmirdilər. Odur ki, Xanlar təyyarəçinin papağını, çantasını, saatını, kompasını və boş qoburunu onlara tərəf tullayıb, əsirin qolundan yapışaraq səhraya tərəf addımladı.

Almanların maşını gedəndən sonra onlar əsiri buraxdılar. Xanlar dedi:

- Get, yaxşı yol.

Təyyarəçi bir neçə addım atıb, onlara tərəf çevrildi:

- Mən kommunistəm, sinəmdən vurun.
- Get və bir də əsir düşmə. – deyə Xanlar onun

təpənçasını da qaytardı. Lakin təyyarəçi hələ də inanmırdı. Öz-özünə “Yəqin yoxlayırlar. Patronları da çıxarıblar.”– dedi.

Lakin Babanlı və yoldaşları artıq şəhərə tərəf addımlayırdılar. Təyyarəçi patronları yerində görəndə özünü saxlaya bilməyib qışqırdı:

- Ey, siz kimsiniz?

Lakin onlar artıq xeyli uzaqlaşmışdılar...

1943-cü ilin oktyabrında II Ukrayna cəbhəsinin qoşunları almanların müdafiə xəttini yardıqlar. Hücumlara arası kəsilmirdi. Belqrad şəhərinin adını daşıyan 223-cü Qırmızı Bayraqlı Azərbaycan atıcı diviziyası Pyatixatka şəhərini azad edib, Krivoy Roq şəhərinə tərəf irəliləyir, Xanların dəstəsinə yaxınlaşırdı. Azərbaycan diviziyası ilə Xanların dəstəsi arasında cəmi 10 kilometr məsafə var idi. Krivoy Roq vətənpərvərləri Xanlara xəbər verdilər ki,

Dolqintsevaya almanlar vaqonlarla hərbi silah və sursat gətiriblər. O, gecəynən 5 kiloqram ağırlığında partlayıcı maddəni stansiyaya apardı. Bir azdan partlayış şəhəri lərzəyə saldı. Almanlar bütün gecəni çalışdılsa da, yanğını söndürə bilmədilər.

223-cü Qırmızı Bayraqlı Azərbaycan atıcı diviziyası və 18-ci tank korpusu 24 oktyabr 1943-cü ildə birlikdə şəhərə daxil oldular. Xanlar öz ellilərinə yol aç-aça almanların əlində olan əraziyə girərək, yeni-yeni basqınlar, təxribatlar təşkil edirdi.

Azərbaycan SSR tarix muzeyində bir məktub var. Bu məktubu 14 il bundan əvvəl Aleksandriya şəhərində yaşayan D.S.Koneva göndərmiş. Xanlar haqqında son məlumatı da həmin məktubdan oxuyuruq:

“...Xanlar Babanlı tələbkər komandır, bacarıqlı və inadcıl siyasi rəhbər idi. Yoldaşlarından partizan ürəyi, partizan dəyanəti tələb edirdi. Dəstəsindəki adamlardan biri xain - agent idi. 1944-cü ilin yanvarında Sovet Ordusunun Dnepropetrovskə gəlişinə az qalmış xain Xanları kürəyindən vurub öldürdü. Partizanlar Xanların qanını alaraq xaini güllələdilər...”

...Uzaqlarda vaxtı ilə düşmənin tərəfindən zəbt edilmiş Ukrayna torpağında “Qafqaz varyetesi”nin bədii rəhbəri, bacarıqlı artist, cəsur partizan, ölməz qəhrəman Xanlar Salman oğlu Babanlının məzarı həmişə gül-çiçəyə qərq olur. O, burada rahat uyuyur.

Mürsəl Mürsəlov

“Mədəni Maarif işi” jurnalı, 3(28) 1974.

“QAFAQAZ VARYETESİ”NİN MÜHARİBƏ “QASTROLLARI”

1943-cü ilin dekabrı idi. Xanlar Babanlı və Nadir Teymurzadə yerli partizan dəstəsinin rəhbəri Domna Samsonovnaya iki məktub verdilər:

- Bu nədir?
- Hələlik gizlədin. Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə göndərərsiniz.
- Gizlətməyinə gizlədərəm, ancaq özünüz göndərərsiniz.

- O vaxtacan yaşayacaq...

Məktub belə başlanırdı: “Biz çiçəklənən, ordenli Azərbaycanın oğulları, özümüzdən asılı olmayaraq, düşmən tərəfdən işğal olunmuş əraziyə düşmüşük...” Daha sonra məktubda onların ukraynalı və rus qardaşları ilə necə əl-ələ verib alman faşist işğalçılarına qarşı ümumi mübarizə apardıklarını, təxribatçılıq fəaliyyətlərinin konkret faktları sadalanırdı. Məktub bu sözlərlə qurtarırdı: “...Biz həyatımızın sonunadək düşmən arxasında vətənimizin azadlığı uğrunda mübarizə aparacağımıza and içirik... Əgər müharibə qurtarandan sonra görüşməsek, yəqin edin ki, Azərbaycan oğulları düşmən tərəfindən məğlub ediliblər...”

Xanlar Salman oğlu Babanlı Qusar Pedaqoji Texnikumunda oxuyan vaxtlar səhnə onu bütün varlığı ilə özünə cəlb edirdi. O, teatr məktəbinə keçdikdən sonra inandı ki, həyatda yerini tapmışdır. Əvvəlcə Naxçıvan Dram Teatrında, sonra isə Azərbaycan Filarmoniyasında işindən tükənməz zövq alırdı.

Qərbdə qara buludlar sıxlaşanda Xanlar başa düşürdü ki, tezliklə onun aktyor qiyafəsini əsgər şineli əvəz edəcək.

...O, 1941-ci ilin sentyabrında Luberik şəhərinin cənubunda ağır yaralandı. Xidmət etdiyi hissə mühasirəyə düşdü. Almanların hərbi əsirlər lazaretində onu müalicə edə-edə faşist ordusunda xidmət etmək üçün möhkəm dilə tutdular. Xanlar silah əldə edib qaçmaq və qisas almaq üçün alman ordusunda xidmət etməyə razılıq verdi.

1942-ci ilin dekabrında Krasnodar altındakı ilk döyüşdə faşist əsgərləri arasında çaxnaşmadan istifadə edərək qaçdı. Lakin cəbhə xəttini keçib sovet ordusuna qoşulmaq istəyəndə hitlerçilərə tuş gəldi. Taman yarımadasındakı qamışlıqlarda gizləndi, özününkülərə qovuşmaq ümidi tamam kəsildəndən sonra işə alman komenda-turasına gəlib, öz hissələrindən geri qaldığını bildirdi. Alman zabiti ona inanıb belə bir sənəd verdi: “Qafqaz yefreytoru Xanlar Babanlı Slavyanena gələn kimi öz hissəsinə qoşulmaq əmrini alıb.

Xüsusi qeyd: hissəyə yol maşını ilə getmişdir”.

Alman dilini bilməsi onun karına gəldi. O, Tamanda faşist düşərgələrindən qaçan sovet hərbi əsgərlərinə və onların arasında Gəncə Filarmoniyasının artisti, köhnə tanış Nadir Teymur oğlu Teymurzadəyə rast gəldi. Xanlar səkkiz nəfərin də guya onunla gəldiyini ezamiyyət vəərəqinə yazdı. Kerçi, Krım yarımadasını keçib Nikolayev şəhərinə gəldilər. Burada şəhər komendaturasında işləyən leytenantdan yefreytor Xanlar Babanlının rəhbərliyi altında “Qafqaz varyetesi” adlı konsert qrupunun Dnepropetrovsk, Nikolayev və Kirovoqrad vilayətlərinin yaşayış məntəqələrinə qastrola çıxdığını təsdiq edən sənədi satın aldılar. Tədricən pal-paltar, silah, at və araba əldə etdilər. Saxta sənədlər, arayışlar, möhür və ştamplar düzəltməyi öyrəndilər. Konsertlər işə... Demək olar ki, konsert vermirdilər. Onların artistlik fəaliyyəti əhali arasında vəərəqələr yaymaq, təxribat, yanğınlar törətmək, işğalçıları və polisayları izləyib öldürməkdən

ibarət idi.

“Qafqaz varyetesi” 1943-cü ilin martında Krivoy Roq şəhərinə gəldi. İş elə gətirdi ki, onlar gizli təşkilat qrupunun rəhbəri Domna Samsonovnanın qonşuluğundakı evə düşdülər. Xanlar yerli gizli fəaliyyət təşkilatına yol axtarırdı, burada da belə xoşbəxt təsadüf nəticəsində onlar bir-birlərini asanlıqla başa düşdülər və Krivoy Roq vətənpərvərləri öz sıralarını sanballı bir döyüş bölməsi ilə möhkəmləndirdilər, bölmənin rəhbəri isə azərbaycanlı Xanlar Babanlı – Kostya oldu.

Babanlı müxtəlif saxta sənədlərin hazırlanması üsulundan geniş istifadə edirdi. Sənədlər elə ustalıqla hazırlanırdı ki, onlardan faşist generalları belə baş açma bilmirdilər. Bu sənədlər təkcə gizli təşkilatın ehtiyacını ödəmək üçün deyildi, onlar həmçinin yerli əhaliyə də verilirdi. Sənədlər birinə burda yaşamaq hüququ verir, bir başqasını isə Almaniyadakı katorqa işlərindən azad edirdi. Xanlar eyni zamanda ərzaq kartoçkaları da düzəldirdi. “Artistlər” bu kartoçkalar ilə ərzaq alıb yerli əhaliyə paylayırdılar. “Qafqaz varyetesi” daşdan keçən sənədlər düzəldib, cəbhə boyu gəzirdilər və...

... “Qafqaz varyetesi” 1943-cü ilin noyabr ayında Donbas və Smolensk cəbhələrinə gedən iki mərmə, bir ərzaq qatarını partlatdı.

1944-cü ilin fevral ayında Novaya Buq rayonundakı mərkəzi klubda alman zabıtləri üçün ziyafət gecəsi keçirilirdi. “Qafqaz varyetesi” həmin klubu və almanların Krivoy Roqdakı “Oktyabr” kömür mədəninə yerləşən

hərbi bazasını dağıtdı.

“Artistlər” komendantların, polisayların, starostların evlərini yandırır, alman təsərrüfatlarına od vururdular. Kəndlərdə starostlar, polisaylar və başqa faşist nöqərləri yoxa çıxırdılar. Nikolayev şəhəri yaxınlığında isə onlar, qarovulun olmamasından istifadə edib, dəmiryol xəttini sökdülər və bir neçə kilometr uzunluğunda basdırılmış telefon dirəklərini mişarlayıb kəsdilər.

“Qafqaz varyetesi”nin üzvləri yerli əhali arasında vərəqələr paylayır, onları hasarlara, dirəklərə, ağaclara və hətta sahə polis binasına yapışdırırdılar. Bütün bunların alman ordusunun unter-zabiti Xanlar Babanlının başçılığı altında yerinə yetirildiyi almanların ağıllarına belə gəlmirdi...

Xanlar mehriban adam idi. Həmsöhbətini ələ almağı bacarırdı. Xoşa gələn xarici görkəmi, davranışı, almanca təmiz danışması həmişə onun karına gəlirdi. Alman zabitləri ilə tez dil tapırdı. Lazımı məlumatları və sənədləri onlardan ala bilirdi. Almanların içində də faşizmə qarşı çıxanlar vardı. Sovet ordusuna qoşulmaq və nasizmin sonuna çıxmaq istəyənlərdən biri Dolqintsevo stansiyasının depo rəisinin müavini Vilhelm Lütter idi. Lütter cəbhədəki məlumatları onlara ötürür, hətta hərbi sirləri belə Xanlargildən gizlətmirdi. Onun partizanlarla əlaqəsi üzə çıxanda Lütteri gestapo həbs etdi, işgəncələr verdi. Sovet ordusu Krivoy Roqu azad edəndə Lütter partizanlara qoşuldu.

Həyat paradokslarla doludur. Düşmən tərəfindən kömək alırsan, özünkündən isə...

Xanların dəstəsində bir nəfər satqın da tapıldı. Qayda-

qanunu pozmasına baxmayaraq, Xanlar ona qarşı humanist hərəkət edirdi, “Cəza vermək asandır”, deyirdi. Ancaq satqınlıq, pozğunluq ara verməyəndə Babanlı “Yox, daha tədbir görülməlidir” qəti qərarına gəlirdi...

Günəşli, ayazlı bir səhər idi, ağappaq qar göz qamaşıdırırdı. Aydın yanvar səhəri idi. Bu, 26 yaşlı Xanlar Babanlının son səhəri idi. Dostu Nadir Teymurzadə birinci arabanı sürürdü, Xanlar isə arxadakı arabada idi. Fikrə getmiş, gözlərini qıyaraq uzaqlara baxırdı. Birdən kürəyini odladılar elə bil. Xanlar inilti ilə arabaya yığıldı. Güllə səsinə qaçıb gələn dostu Nadirə tək bu sözləri pıçıldadı.

- Arvadımı, uşaqlarımı... unutma.

Onu elə oradaca, ucsuz-bucaqsız, geniş Ukrayna çölündə dəfn etdilər. Xanlar Babanlının qatilini isə cinayət yerindəcə mühakimə etdilər. Güllələndi.

Xanların həyat yoldaşı Xanım ondan sonra ailə qurmadı. Övladları Aida və Tofiqi böyütdü. Tofiq Babanlı idman ustası, əməkdar məşqçi və beynəlxalq yarışların iştirakçısı oldu. Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi İnstitutunu bitirdi. Dörd oğlu var, böyüyünün adını atasının şərəfinə Xanlar qoyub. Bu gün nəvə Xanlar Babanlı SQBİ-də xidmət edir, mayordur.

Beləcə, hər şey öz axarıyla gedir. Dünya dəyişir. Xanların nəvələri, nəticələri dünyaya gəlir. Tək Xanlar cavan, güləruz qalır – fotolarda, yaddaşlarda. Onun məktubları, fotoları, haqqında yazıları isə ən əziz varidat kimi nəsildən-nəsilə ötürülür.

Pakizə Bəşirova

NƏSİLLƏRƏ NÜMUNƏ

Xanlar Babanlı hərbi xidmətinin bitəcəyi günü gözləyirdi. Doğma vətənə, üzünü doyunca görə bilmədiyi iki körpəsini görməyə tələsirdi. Amma Almanıyanın SSRİ sərhədlərini pozaraq, ölkə ərazisinə soxulması Xanların arzusunu ürəyində qoydu.

“QAFQAZ VARYETESİ”NİN FAŞİZM CƏBHƏSİNƏ QASTROLLARI

Elə o dəhşətli müharibənin ilk aylarında ondan gələn məktubların da arasы kəsildi. İtkin düşməsi barədə xəbər, nə qədər kədərli olsa da, gözü yolunda olanların ümidini tam qırmırdı.

Müharibə başa çatdıqdan 14 il sonra, 1959-cu ilin yanvar ayında Ukraynadan Babanlının ailəsinə göndərilən bir məktub çox mətləbləri açıqladı. Bu məktubdan sonra hətta Xanların azərbaycanlı döyüş dostları da üzə çıxdılar. Artıq Ali məktəb tələbəsi olan oğlu Tofiq atasının qəhrəmancasına həlak olması xəbərini eşidəndə və onun əfsanəvi Mehdi Hüseynzadə kimi cəsur bir partizan olduğunu biləndə sinəsi qurur hissi ilə doldu: “Mən bilirdim, mənim atam itkin düşə bilməzdi”.

Xanlar Salman oğlu Babanlı 1918-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olub. Kiçik yaşlarından valideynlərini itirdiyi üçün uşaq evində böyüyüb. Pedaqoji məktəbi, sonra isə teatr məktəbini bitirib. Naxçıvan teatrında aktyor və rejissor işləyib. Sonra, Bakıya qayıdıb, aktyorluq fəaliyyətini burada davam etdirib. Fəqət müharibə Xanların sənət, səhnə yaradıcılığı arzularının üstündən xətt çəkib.

1941-ci ilin sentyabrında, ağır döyüşlərin birində yaralanıb huşunu itirir. Gözlərini açanda özünü faşistlərin arasında görür. Bir müddət alman hospitalında müalicə aldıqdan sonra X.Babanlını sovet qoşunlarına qarşı döyüşlərdə iştirak etmək üçün formalaşdırılan xüsusi legionların tərkibinə daxil edirlər. Krasnodar yaxınlığında ilk döyüşdə o, fürsət tapan kimi qaçır, amma nə qədər axtarırsa, Sovet hərbi hissələri ilə əlaqə yarada bilmir.

Hər tərəf hitlerçilərlə əhatə olunmuşdu. Məcbur olub Alman komendantlığına müraciət etdi. Alman dilini bilməsi işini bir qədər də yüngülləşdirmişdi. Komendantı inandırdı ki, hərbi hissədən aralı düşüb, özünkülərə çatmaq üçün ona arayış lazımdır. İstəyinə nail olur. Komendantlıqdan çıxanda onun cibində belə bir arayış vardı:

“Qafqaz legionunun yefreytoru Babanlı Slavyansk istiqamətində hərəkət edir və əmr almışdır. Xüsusi qeyd: yolüstü nəqliyyatla”.

Arayışda tarix göstərilməmişdi. Bu Xanlara daha bir neçə gün öz axtarışlarını davam etdirmək imkanı vermişdi. O bu arayışla Sovet hərbi hissələrini və ya

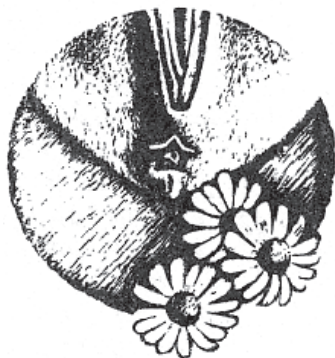
partizan dəstələrini axtardı. Yolda Taman əsir düşərgələrindən qaçan sovet əsirləri ilə rastlaşdı. Aralarında azərbaycanlılar da var idi. Onlardan birini – Gəncə filarmoniyasının solisti Nadir Teymurzadəni tanıyırdı. Aralarında başqa musiqiçilər də var idi. Belə qərara gəlirlər ki, sərbəst hərəkət edə bilmək üçün bir konsert briqadasını yaratsınlar. Xanların dili yaxşı bilməsi, alman zabitləri ilə ünsiyyət yaratmaq bacarığı, əynindəki unter-zabit forması dəstənin fəaliyyətini xeyli asanlaşdırmışdı. Beləliklə, onların Kerçdən Kırma qədər verdikləri “konsertlər” faşistləri bərk çaxnaşmaya saldı. X. Babanlı saxta ərzaq kartoçkaları ilə alman anbarlarından ərzaq alıb, əhali arasında paylayır, gizli partizan dəstələrinə göndərirdi. Rəhbərlik etdiyi dəstə ilə müxtəlif təxribatlar törədirdi. Almanları Ukrayna cəbhəsində silah-sursatla təmin edən Oktyabr şaxtasını, Dolqintsevo dəmir yolu stansiyasında silahla dolu qatarın, almanların qaynaşdığı Noviy Buqda zabitlərinin və daha neçə belə obyektin külünü göyə sovuran “Qafqaz varyetesi” öz “qastrol” səfərlərini genişləndirdi. Lakin 1944-cü ilin yanvar ayında Xanlar Babanlı öz dəstəsindən olan bir satqının xəyanətinin qurbanı oldu.

Xalqımızın bu mərd oğlunun məzarı Ukraynanın Xerson vilayətindəki Visokopolski rayonunun Zaqradoverka kəndindədir. Məzarın üstündə memorial kompleksi ucalır. Onun qəhrəmanlığı haqqında neçə-neçə məqalə, sənədli publisistik və bədii əsərlər yazılıb. Xanlar Babanlı

haqqında ən geniş məlumat ukraynalı yazıçı A.Tutıkin “Onlar başqa cür edə bilməzdi” (Dnepropetrovsk-1969-cu il), P.Dorenkonun “Toplar guruldayanda” (Moskva-1973-cü il) kitablarında verilib. Azərbaycan mətbuatında onun haqqında son 30-35 ildə xeyli yazılar dərc olunub. “Qəhrəmanlığın əbədidir sənin” adlı sənədli film çəkilib.

Leytenant **Qabil Mehdiyev**
“*Azərbaycan Ordusu*”.

“QAFQAZ VARYETESİ”NİN DÜŞMƏN ARXASINA “QASTROLLARI”

Bugünkü yaşlı nəslin elə bir nümayəndəsi tapılmaz ki, müharibə onun taleyinə toxunmamış olsun, həyatında öz izini qoymasın. Böyük savaşın soyuq nəfəsi çox evlərin isti ocağını tam hərarəti ilə alovlanmağa qoymayıb. Amma, bu elə ailələrdə cəmmiyyət üçün faydalı insanlar, böyük şəxsiyyətlər, elm və mədəniyyət xadimləri, idmançılar yetişməsinə mane də ola bilməyib.

Azərbaycan Boks Federasiyasının baş katibi, əməkdar məşqçi, beynəlxalq dərəcəli hakim Tofiq Babanlı da belə insanlardandır. Atası hərbi xidmətə yola düşəndə onun 3 yaşı təzəcə tamam olmuşdur. Onda hələ müharibə başlamamışdır.

Xanlar Babanlı hərbi xidmətinin bitirəcəyi günü səbirsizliklə gözləyirdi. Doğma vətənə üzünü doyunca görə bilmədiyi iki körpəsilə görüşə tələsirdi.

Amma Almanıyanın SSRİ sərhədlərini pozaraq, ölkə ərazisinə soxulması Xanların arzusunu ürəyində qoydu.

Elə o dəhşətli müharibənin ilk aylarında Xanlardan gələn məktubların da arası kəsildi. İtkin düşməsi barədə xəbər, nə qədər kədərli olsa da, gözü yolda olanların ümidini tam qırmadı.

Müharibə başa çatdıqdan 14 il sonra, 1959-cu ilin yanvar ayında Ukraynadan Babanlının ailəsinə göndərilən bir məktub çox mətləbləri açıqladı. Bu məktubdan sonra hətta Xanların azərbaycanlı döyüş dostları da üzə çıxdılar. Artıq Ali məktəb tələbəsi olan oğlu Tofiq atasının qəhrəmancasına həlak olması xəbərini eşidəndə və onun əfsanəvi Mehdi Hüseynzadə kimi cəsur bir partizan olduğunu biləndə sinəsi qurur hissi ilə doldu: “Mən bilirdim, mənim atam itkin düşə bilməzdi”.

Xanlar Salman oğlu Babanlı 1918-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olub. Kiçik yaşlarından valideynlərini itirdiyi üçün uşaq evində böyüyüb. Pedaqoji məktəbi, sonra isə teatr məktəbini bitirib. Naxçıvan teatrında aktyor və rejissor işləyib. Sonra, Bakıya qayıdıb, aktyorluq fəaliyyətini burada davam etdirib. Fəqət müharibə Xanların sənət, səhnə yaradıcılığı arzularının üstündən xətt çəkib.

1941-ci ilin sentyabrında, ağır döyüşlərin birində yaralanıb huşunu itirir. Gözlərini açanda özünü faşistlərin arasında görür. Bir müddət alman hospitalında müalicə aldıqdan sonra X.Babanlını sovet qoşunlarına qarşı döyüşlərdə iştirak etmək üçün formalaşdırılan xüsusi legionların tərkibinə daxil edirlər. Krasnodar yaxınlığında ilk döyüşdə o, fürsət tapan kimi qaçır, amma nə qədər axtarırsa, Sovet hərbi hissələri ilə əlaqə yarada bilmir.

Hər tərəf hitlerçilərlə əhatə olunmuşdu. Məcbur olub

Alman komendantlığına müraciət etdi. Alman dilini bilməsi işini bir qədər də yüngülləşdirmişdi. Komendantı inandırdı ki, hərbi hissədən aralı düşüb, özünüklərə çatmaq üçün ona arayış lazımdır. İstəyinə nail olur. Komendantlıqdan çıxanda onun cibində belə bir arayış vardı:

“Qafqaz legionunun yefreytoru Babanlı Slavyansk istiqamətində hərəkət edir və əmr almışdır. Xüsusi qeyd: yolüstü nəqliyyatla”.

Arayışda tarix göstərilməmişdi. Bu Xanlara daha bir neçə gün öz axtarışlarını davam etdirmək imkanı vermişdi. O bu arayışla Sovet hərbi hissələrini və ya partizan dəstələrini axtardı. Yolda Taman əsir düşərgələrindən qaçan sovet əsirləri ilə rastlaşdı. Aralarında azərbaycanlılar da var idi. Onlardan birini – Gəncə filarmoniyasının solisti Nadir Teymurzadəni tanıyırdı. Aralarında başqa musiqçilər də var idi. Belə qərara gəlirlər ki, sərbəst hərəkət edə bilmək üçün bir konsert briqadasını yaratsınlar. Xanların dili yaxşı bilməsi, alman zabitləri ilə ünsiyyət yaratmaq bacarığı, əynindəki unter-zabit forması dəstənin fəaliyyətini xeyli asanlaşdırmışdı. Beləliklə, onların Kerçdən Krıma qədər verdikləri “konsertlər” faşistləri bərk çaxnaşmaya saldı. X.Babanlı saxta ərzaq kartoçkaları ilə alman anbarlarından ərzaq alıb, əhali arasında paylayır, gizli partizan dəstələrinə göndərirdi. Rəhbərlik etdiyi dəstə ilə

müxtəlif təxribatlar törədirdi. Almanları Ukrayna cəbhəsində silah-sursatla təmin edən Oktyabr şaxtasını, Dolqentsevo dəmir yolu stansiyasında silahla dolu qatarın, almanların qaynaşdığı Novıy Buqda zabitlər evinin və daha neçə belə obyektin külünü göyə sovuran “Qafqaz varyetesi” öz “qastrol” səfərlərini genişləndirdi. Lakin 1944-ci ilin yanvar ayında Xanlar Babanlı öz dəstəsindən olan bir satqının xəyanətinin qurbanı oldu.

ƏLİ FƏRƏCOV

“İDMAN” qəzeti, 3 may 2005

“QAFQAZ VARYETESİ”

Atası hərbi xidmətə yola düşəndə Tofiq üç yaşına təzəcə keçmişdi. Odur ki, atalı günlərini olduğu kimi xatırlaya bilmirdi. Hər gün neçə dəfə bacısı Aida ilə anası Böyükxanımdan soruşurdular. Ana da onlara təsəlli verib deyirdi: “Darıxmayın, bax, bir gün də keçdi, atanızın gəlməyinə bir gün də az qaldı”. Və bir gün atalarından məktub aldılar ki, yaxın günlərdə evə dönəcək. Hamı sevinc içindəydi, gözlər yoldaydı. Ancaq necə deyərlər, sən saydığını say, görək fələk nə sayır. Xanlar Babanlının hərbi xidmətini başa vurub, evinə, ailəsinə dönməyə hazırlaşdığı günlər alman ordusu SSRİ-yə hücumla keçdi. Bu dəhşətli xəbərdən sonra körpələrin hüznü baxışları ananın üzündən çəkilmirdi. Ana bu gözlərdəki sualları oxuyurdu, cavab verə bilmirdi. Nə desin, axı?

Xanlar Babanlının məktubları tez kəsildi. Elə 1941-ci ilin sentyabrında. Evdən isə cəbhəyə göndərilən məktubların arası kəsilmirdi. Axırda belə bir cavab gəldi: itkin düşüb. Gözlər yollardan yığılmadı. Doğmaları onu hər gələndən soruşdular. Gördüm deyən olmadı. Mühəribə də bitdi. Yenə sorax çıxmadı. Ancaq ümid yaşayırdı.

Beləcə, illər bir-birini arxada qoyurdu. Tofiqin də atasına qovuşmaq ümidi öləziyirdi. Bir gün – mühəribədən 14 il sonra, 1959-cu ilin yanvar günlərinin birində

institutdan evlərinə dönəndə anası onu qapıda qarşıladı. Əlləri titrəyə-titrəyə ona bir məktub uzatdı. Məktub Domna Samsonovna Konevadan idi. Tofiq əvvəl heç nə başa düşmədi. Anasının çox həyəcanlı olması onu biraz da çaşqın vəziyyətə saldı. Böyükxanım ananın həyəcanlı səsi sanki onu yuxudan oyatdı. Məktubu oxumağa başladı. Boğazını qəhər yandıran gəncin gözləri sətirlər arasında qalmışdı. Məktub müəllifi müharibədən sonra müntəzəm olaraq onları axtardığını, ünvanlarını bu yaxınlarda Azərbaycan KP MK vasitəsilə tapdığını yazırdı. Xanlar Babanlının qeyri-adi qəhrəmanlıqlarından, igid partizan olmasından, kəşfiyyatçılıq bacarığından söhbət açırdı. Hər söz, hər cümlə illərdən bəri Tofiqin ata həsrəti ilə qovrulan sinəsinə sanki sərin su çiləyirdi. Sonda birçə bunu deyə bildi: “Bilirdim ki, mənim atam elə-belə itkin düşə bilməz..”

Dərhal D.S.Konevaya cavab məktubu yazıldı. Yazışmalar başlandı. Bu yazışmaya partizan dəstəsinin digər fəal üzvü Sofiya Qriqoryevna Palaquta da qoşuldu. Xanlar Babanlının dəstəsində fəaliyyət göstərən azərbaycanlılar “tapıldı”. Demə, 18 ildən çox itkin kimi “sirli ömür” yaşayan Xanlar Babanlı həmin müharibənin əfsanəvi qəhrəmanlıqları ilə müqayisə olunan igidliklər göstərüb. Həmyerlisi Mixaylo-Mehdi Hüseynzadəyə bənzər qorxmaz bir partizan imiş.

Xanlar Babanlı 1918-ci ildə Şuşada doğulub. Hələ körpə ikən atası, az sonra anası dünyasını dəyişib. Onu uşaq evinə verirlər. Beləcə, hələ uşaqkən taleyin bütün məşəqqətini görüb. Ancaq, çalışqanlıq, zəhmətə bağlılıq Xanların əlindən tuturdu. Əvvəlcə Qusar Pedaqoji Məktəbinə daxil olur. Lakin, musiqiyə, teatra maraq onu rahat buraxmır. Dörd il Teatr Texnikumunda oxuyur. Təyinatla Naxçıvan Dövlət Dram Teatrına işləməyə gedir. Bir müddət sonra Bakıya qayıdır. Rejissor aktyor kimi fəaliyyət göstərir.

Xanlar erkən yaşda ailə qurur, 1939-cı ildə hərbi xidmətə çağırılanda iki övladı vardı. Artıq hərbi xidmətini başa vurmuşdu, bir-iki günə doğma Vətəninə qayıdacaqdı, ailəsinə, uşaqlarına qovuşmalıydı.

Yuxusunu yaman qarışdırmışdı. Görürdü ki, hər yandan top-tüfəng səsi gəlir, hər yer od tutub yanır. Yuxudan hövlanak qalxdı. Yox, deyəsən, bu yuxu deyildi. Gurultudan yer tutrəyirdi. Elə bildi zəlzələdir. Ancaq, gördüklərindən dəhşətə gəldi. Öndə yerləşən (sərhəddə) əsgərlər geri çəkildilər. Çoxu al-qan içində idi. Bir az aralıda komandirinin meyitiini görəndə nələr baş verdiyini anladı. Demə, bir az əvvəl yuxuda diksindirib ayıldan hərbi hissənin yaxınlığında partlayan mərmii imiş.

Almanların güclü hücumuna tab gətirməyən sovet qoşunları döyüşə-döyüşə geri çəkildilər. Artıq Kiyevə çatmışdılar. 1941-ci ilin sentyabrında döyüşlərin birində Xanlar ağır yaralandı. Gözlərini açanda isə özünü

almanların səhra hospitalında gördü.

Yaralı əsirlərə tibbi yardım göstərüb onları sovet ordusuna qarşı hazırlayırdılar. Xanlar öyrəndi ki, onları təlim keçmək adı ilə Almaniya aparacaqlar. Orada isə əsirləri ağır, alçaldıcı işlər gözləyirdi. Odur ki, götür-qoy edib, “qərar”ını verdi: mən alman ordusunun tərkibində sovetlərə qarşı döyüşmək istəyirəm.

Alman dilini bilməsi ona kömək etdi. Alman zabitlərini inandırdı, razılıqlarını aldı. Bundan sonra onu yalnız bir məsələ düşündürdü: necə qaçmaq. Belə bir imkan 1942-ci ilin dekabrında Krasnodar altında ilk döyüşdə yaranan çaxnaşma zamanı baş verdi. Xanlar qaçdı. Ancaq hara üz tutdusa, hitlerçilərlə üz-üzə gəldi. Bir müddət Taman yaxınlığında gizləndi. Ancaq yenə sovet qoşunları tərəfə keçməyə imkan yaranmadı. Çox götür-qoydan sonra alman komendantlığına üz tutdu. İnandırdı ki, hərbi hissələrindən ayrı düşüb, ona kömək etsin. Xanların özünün könüllü müraciəti komendantı inandırdı. Ona belə bir sənəd verdi: “Qafqaz yefreytoru Babanlı Slavyansk istiqamətində hərəkət edir və hissəyə təcili qayıtmaq haqqında əmr almışdır. Xüsusi qeyd: yolüstü nəqliyyatla”. Arayışda tarix göstərilməmişdi. Bu da Xanlara imkan verdi ki, axtarışlarını rahat davam etdirsin.

O yolda Tamanda faşist əsir düşərgələrindən qaçan sovet əsgərləri ilə rastlaşdı. Onların arasında köhnə tanışını – Gəncə filarmoniyasının solisti Nadir

Teymurzadəni tapdı. Çox götür-qoydan sonra belə qərara gəldilər ki, konsert briqadası yaratsınlar, bu ad altında sərbəst hərəkət edə bilərlər.

Xanlar seçdikləri adamların sayını arayışa əlavə etdi. Guya onunla daha 8 nəfər hərəkət edir. Onlar Kerçdə, Kırım yarımadasında oldular. Sonra Nikolayevə gəldilər. By müddətdə onlar faşistlərə qarşı bacardıqları təxribatları törədir, ehtiyatla hərəkət edirdilər. Nikolayevdə onlar komendantlığın zabitindən belə bir sənəd satın aldılar: “Kunstqrupa (konsert qrupu) yefreytor Xanlar Baban-lının rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolayevsk və Kirovoqrad vilayətlərinə qastrol səfərlərinə çıxır”.

Tədricən silah, at, araba əldə edildi. Saxta möhürlər düzəltməyi öyrəndilər. İlk növbədə, əhali arasında gizli təbliğata başladılar, imkan düşən kimi haranısa partladır, təxribat törədir, almanlar arasında çaşqınlıq yaradırdılar.

1943-cü ilin martında Krivoy Roqa gələn konsert briqadasının üzvləri Domna Samsonovna Koneva adlı qadının qonşuluğuna düşdülər. Deyilənə görə, X.Babanlı Qərbi Ukraynadakı partizan hərəkətinin rəhbərlərinin məsləhəti ilə bu mənzili seçibmiş. Ancaq nədənsə, sovet kəşfiyyatçıların və partizanların əsas əlaqələndiricisi, buradakı əsas nümayəndəsi D.S.Koneva Xanların kimliyindən bir az gec xəbər tutur.

Alman əsgərlərinin paltarını geymiş bu qonaqlar D.S.Konevanı çox narahat edirdi: Ancaq “alman zabitinin

(X.Babanlının) mehribanlığı, kimsəyə dəyib-dolaşmaması onu təəccübləndirirdi. Bu yaraşıklı zabıt onu çox maraqlandırır. Nəhayət, bir gün hər şey aydın oldu. Demə, X.Babanlı bu qadını özləri tərəfə çəkmək üçün yollar axtarırmış. Əldəqayıрма mərmilərlə hərəkət edən qatarın külünü göyə sovurandan sonra D.S.Koneva rəhbərlik etdiyi gizli qrup haqqında ona hər şeyi dedi. Və sonaralar da hamısı etiraf edəcək ki, X.Babanlının “musiqiçilər qrupunun” timsalında Krivoy Roq vətənpərvərləri çox böyük kömək qazandılar.

Xanlar Babanlının gizli adı “Kostya” idi. Kostya bu ərazidə almanlar arasında elə bir çaxnaşma salmışdı ki, gəl görəsən. O, dəstəsinə yeni-yeni adamlar cəlb edir, fəaliyyətini genişləndirdi. İsmayıl Nəbiyev də belələrindən idi. 1942-ci ildə ağır yaralanan İ.Nəbiyev 1943-cü ildə istehkam qazarkən alman əsgərinin başını linglə əzib qaça bilmişdi.

X.Babanlı “əzamiyyətə” gedəndə alman komendantlığından arayış alır, sərbəst hərəkət edirdi. Hərbi surət, alman əsgər və zabitlərilə dolu qatarları partladırırdılar.

Bir dəfə yol gedərkən X.Babanlı görür ki, vurulmuş sovet təyyarəsi onlara yaxın əraziyə düşür. O dərhal paraşütlə yerə tullanan təyyarəçiyə tərəf qaçır. Ona biz “özününkülərik” desə də, təyyarəçi inanmır. Xanlar zor gücü ilə onu tərksilah edir. Bu zaman hadisə yerinə gələn almanlar nə qədər çalışsalar da, Xanlar təyyarəçini özü aparıb, təhvil verəcəyini bildirir. Deyir ki, biz 203-cü

zonderkomandadanıq. Almanlar gedəndən sonra onu buraxır.

X.Babanlı saxta ərzaq kartoçkaları düzəldir, almanların anbarından ərzaq götürür, həm gizli təşkilatın ehti-yacını ödəyir, həm də yerli əhaliyə kömək edirdi. Almanlar bundan xəbər tutan kimi ciddi nəzarət yaradırlar. 150 adamlıq ərzaq almağa gələn Əsəbəlini (azərbaycanlı) yaxalayır. Bundan xəbər tutan X.Babanlı dərhal jandarm idarəsinə yollanır. Görüş alır. Azərbaycan dilində ona xəbərdarlıq edir: “Biz bir-birimizi tanımırıq”. Jandarma isə deyir: “Bu mən axtardığım adam deyil”. Xanlara deyirlər ki, öyrənsin, o kartoçkaları kimdən alıb. O da əvəzində Əsəbəlini təlimatlandırır. Əsəbəlinin ca-vabı belə olur: mən heç zaman satqın olmayacağam. Əsəbəli bütün işgəncələrə dözdü, almanlara heç bir sirr vermədi.

“Kostya” – X.Babanlı alman unter-zabiti formasında çox mühüm əməliyyatları yerinə yetirirdi. Bir dəfə xəbər tutur ki, Oktyabr mədən şaxtalarının biri çox ciddi qorunur, ətrafına mühüm hündür hasar çəkilib. Çox çətinliklə öyrənə bilirlər ki, burada almanların sovet “katyuşa”sına bənzər “vanyuşa”sı – altılılüləli minamyotları saxlanılır. Ukrayna cəbhəsini buradan təmin edirlər. X.Babanlı çox çətinliklə birinci mühafizə zolağının parolunu öyrənib, yoldaşları ilə ora gedir. İlk gözətçi məntəqələr asanlıqla ləğv olunub. Növbəti mühafizə postlarının parollarını isə ələ keçirdikləri zabitdən öyrənirlər. Anbar başdan-başa minalanır. Xanlargil mədəndən xeyli uzaqlaşandan sonra partlayışlar başlanır. Almanlar ağla-gəlməz silah-sursat itkisi ilə

üzləşirlər.

1943-cü il dekabrın 2-də Dolqintsevo dəmir yolu stansiyasında Babanlı, Teymurzadə və Nəbiyev almanların sursatla dolu bir qatarını partladılar. Partlayış elə güclü olur ki, yararlı hec nə qalmır. Partlayış qatar stansiyaya daxil olarkən baş verdiyindən xeyli alman əsgər və zabiti də həlak olur.

Partizanların izinə düşə bilərlər. Ancaq “artistlər” də şübhə doğururdular. Bir dəfə Nikolayev vilayətində alman generalı onların konsertini dinləmək istədiyini bildirir. X.Babanlı razılıq verir. Başqa çıxış yolu yox idi. Ancaq dəstə üzvləri narazi idilər. Axı, onlar almanlara başqa “konsertlər” verirdilər. Bu sahədə isə heç məşq də etmirdilər.

Bütün gecəni hazırlaşırlar. Konsert pis alınmır. Ancaq sonda onları jandarm idarəsində ciddi yoxlamalardan sonra buraxırdılar. X.Babanlı bundan istifadə edib, sənəd tələb edir: “mən furer ordusunun hərbi qulluqçusuyam. Dünən hansı bir axmağınsa xəbərçiliyi ucbatından siz tutmusunuz, sabah isə mənə həbs etmək bir başqasının ağılına gələcək. İcazə verin, soruşum: Bəs, mən furrerin əmrlərini nə vaxt yerinə yetirməliyəm?”. Komendanturayın rəisi onunla razılaşır və belə bir şəhadətnamə verir: “...Kiçik leytenant Babanlı 198 nömrəli səhra komandanlığının səhra jandarm məntəqəsində yoxlamadan keçmişdir. Yoxlama zamanı aydın olmuşdur ki, onun sənədləri qaydasındadır. 5 yanvar 1944-cü il.

Noviy Buq alman zabitləri ilə doluydu. Onlar hərbi hospitalda müalicə olunandan sonra qısa məzuniyyətlərini burada keçirməyə üstünlük verirlər. Zabitlər evi ağzınacan dolu olurdu. 1944-cü ilin martın üçündə burada keçirilən böyük ziyafətə X.Babanlının “Qafqaz varteyesi” də dəvət olunmuşdu. Generalın çıxışından sonra hamının

diqqəti 14 azərbaycanlı gəncə, 3 nəfər sarışın rus qızına zillənmişdi. Çıxışlar çox uğurlu alındı. Onları alman musiqiçiləri əvəz etdilər. Bundan istifadə edən “musiqiçi”lərimiz zabitlər evini tərk etdilər. Az sonra dəhşətli partlayış baş verdi. Alman generalı və 680 zabit həlak oldu. 1943-cü ilin dekabr ayı idi. Xanlar Babanlının ürəyinə nəsə dammışdı. Odur ki, D.S.Ko-nevaya bir məktub verdi. Xahiş etdi ki, onu müharibədən sonra Azərbaycan KP MK-ya göndərsin. Həmin məktubda deyilirdi: “Biz çiçəklənən ordenli Azərbaycan oğulları özümüzdən asılı olmayan səbəblərə görə düşmən tərəfdən işğal olunmuş əraziyə düşmüşük. Biz həyatımızın sonunadək düşmən arxasında vətənimizin azadlığı uğrunda mübarizə aparacağımıza and içmişik. Əgər müharibə qutardıqdan sonra görüşməsək, yaqın edin ki, Azərbaycan oğulları düşmən tərəfindən məhv ediləblər”. X.Babanlı xain gülləsindən həlak olandan çox sonra D.S.Koneva həmin məktubu Azərbaycan KP MK-ya göndərdi.

Kazinonu partlamaq üçün X.Babanlının böyük ustalıqla hazırladığı plan isə baş tuturdu. Amma qrupa gizlicə daxil olmuş agentin satqınlığı hər şeyi alt-üst elədi. Yaxşı ki, Babanlı bundan son anda xəbər tuta bildi. Dərhal şəhəri tərk etdilər. Ancaq agentin sonrakı hərəkəti X.Babanlını məcbur etdi ki, onu “mühakimə” etsinlər. Buna isə vaxt çatmadı. Xain onu arxadan güllələdi. Güllə səsinə geri döən Teymurzadə onu al-qan içində gördü.

X.Babanlı üç kəlmə söz deyə bildi: “Arvadımı... uşaqları... unutma...” X.Babanlını elə orada, Ukrayna çöllərində dəfn etdilər. Xaini dərhal cəzalandırdılar. Bir neçə gün sonra Xanları əvəz edən unter zabit Teymurzadə dostları ilə həmin kazinonun altını üstünə çevirdi. Yüzlərlə alman zabiti məhv edildi.

Bu o vaxt idi ki, 223-cü Qırmızı Bayraqlı Azərbaycan Atıcı diviziyası Krivoy Roqa daxil olurdu. Xanlarga il körpüləri partladib almanları mühasirədə qoymuşdu. Almanlar elə bildirdilər ki, Sovet ordusu arxaya keçib.

Azərbaycan Dövlət Tarix Muzeyində D.S.Konevanın belə bir məktubu var: “... Xanlar Babanlı tələbkər komandir, bacarıqlı və inadcıl siyasi rəhbər idi. ...Dəstəsinin adamlarından birinin Xanlarla arası yox idi, o, dəstəyə soxulmuş agent idi. 1944-cü ilin yanvarında Sovet Ordusunun Dnepropetrovskə gəlişinə az qalmış xain Xanları kürəyindən vurub öldürdü. Partizanlar Xanların qanını alaraq xaini güllələdilər...”

Dövlət təhlükəslik xidmətinin “Onlar başqa cür edə bilməzdilər” oçerklər kitabı Qərbi Ukraynada fəaliyyət göstərən partizanların həyatına həsr edilib. “Qafqaz varyetesi” sənədli povesti isə X.Babanlının rəhbərlik etdiyi qrupun fəaliyyətini əks etdirir. Burada sırf sənədlər əsasında yazılmış faktlar, əhvalatlar təsdiq edir ki, X.Babanlı və onun igid dostları dəfələrlə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq olan qəhrəmanlardır. Yoxsa, D.S.Koneva kimi mətin bir qadın xəbər tutanda (deyirlər

o heç vaxt ağlamazmı) hönkür-hönkür ağlamazdı. İllərlə onun ailəsini axtarıb, tapan kimi Bakıya gəlib. O, cümlədən Sofiya Qriqoryevna Palaquta da. Yazıçı Anatoli Tutık da bu məqsədlə Bakıya gəlib, povesti genişləndirmək üçün yeni faktlar toplayıb.

Bu yazıda Xanlar Babanlının qeyri-adi qəhrəmanlıqlarının hələ məlum olanın heç onda birini, bəlkə də yüzdə birini sadalaya bilmədik. 26 yaşında əbədiyyətə qovuşan bu azərbaycanlı igidi indi də Ukraynada hörmət və məhəbbətlə yad edirlər.

Mehdi Hüseynzadənin də cəbhə həyatı belə sirli qalmışdı. O illər DTK-də çalışan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev onun sənədlərini toplatdırır Moskvaya göndərdi. Onun məsləhəti ilə haqqında kitab yazıldı, kino çəkildi. “Sovet İttifaqı Qəhrəmanı” adına layiq görüldü. Mehdiyəmiz çox olub, “Adsız” qalıb. Onlardan biri də Xanlar Babanlıdır.

Vahid İMANOV,

“Xalq qəzeti”, 28 iyul 2004-cü il

ÖLÜM YAXIN DURA BİLMƏZ QƏHRƏMANA!

Mikayıl xatirəli yollarda ukraynalılar məni başqa həmyerlilərimizin hünərinə aid maraqlı bir məlumatla da tanış etdilər...

Sadovaya, 15. Krivoy Roq şəhərindəki bu evin keçmiş sirri indi çoxlarına məlumdur. Hazırda Dnepropetrovskda yaşayan Anatoli Tutukın böyük tirajla yayılmış “Onlar başqa cür hərəkət edə bilməzdilər” kitabı da bu evdə yaşayıb fəaliyyət göstərən Azərbaycan partizan qrupuna həsr edilib.

Mübaribənin qızgın vaxtında Domna Samsonovna Konyevanın evinə bir dəstə adam gəldi. Onlar faşist forması geysələr də, əslində faşistlərə qarşı mübarizə aparırdılar. Domna Samsonovna onların fəaliyyətini Ukrayna partizan hərəkəti qərargahı ilə əlaqələndirirdi. Onun qardaşı İvan Tyaqlı qərargahda kadr üzrə rəis işləyirdi. Azərbaycan qrupuna Xanlar Babanlı rəhbərlik edirdi. O, yaralı halda faşistlərin əlinə keçmişdi. Onları öz sədaqətinə inandırır və zabit rütbəsi qazanmışdı. Xanların alman dilini bilməsi və ən çətin vəziyyətdən dərhal çıxış yolu tapması qrupa müvəffəqiyyət qazandırır.

Cəsarətli döyüşçülərin iştirak etdiyi qrup pusqu qurub,

sursat daşıyan maşınları, mərmı yüklü eşelonları məhv edir, müxtəlif sənədlərlə əhalinin ərzaq almasına, sürgündən yaxa qutarmasına köməklik göstərir, faşistlərin əlinə keçmiş sovet döyüşçülərini xilas edirdilər. Yerli əhali Xanlar Babanlı və onun dostlarının igidliyi, cəsarəti barədə həvəslə danışır. Vilayət partiya komitəsində, Krivoy Roqda onların fəaliyyətinə aid maraqlı sənədlər saxlanılır.

Domna Samsonovnanın oğlu Vyacheslav Konyevin o vaxt 14 yaşı vardı. İndi Dnepropetrovsk şəhərindəki Oktyabr rayon Partiya Komitəsinin katibi işləyir. Qrup üzvləri öz əməliyyatlarında arabir kiçik Vyaskadan da istifadə edirdilər. Konyev həmin günləri xatırlayaraq deyir:

- Azərbaycan partizan qrupu öz üzərinə böyük, şərəfli bir vəzifə götürmüşdü və bu vəzifəni Vətən qarşısında namusla yerinə yetirirdi.

Xanlar Babanlı 1944-cü ildə həlak oldu. Lakin onun döyüş dostları Nadir Teymurzadə Bakının Xırdalan qəsəbəsində, İsmayıl Nəbiyev Şəkidə, Surxay Həsənov Qarabağda, Domna Samsonovna Kirovoqad vilayətinin Aleksandriya şəhərində, İvan Tyaqlı Krivoy Roqda yaşayırlar. Dostlar məktublaşır, tez-tez bir - birinə qonaq gedirlər...

Ukraynadan ayrılmağa hazırlaşırıdım. İstəyirdim müharibə qəhrəmanlarının qardaşlıq türbəsindən Vətənə ovuc-ovuc torpaq nümunəsi gətirim. Qardaş diyarında

ehtiramla saxlanılan Azərbaycan övladlarının məzarları bizim üçün əzizdir. Fikirləşdim ki, bu torpaqda uyuyan, ancaq hələ yeri bilinməyən igidlərimiz çoxdur. Ukraynanın elə bir yeri varmı ki, oraya Azərbaycan oğullarının nəfəsi dəyməmiş olsun?! Məgər bu torpağın hamısını daşıyıb aparmaq olar? Bu torpaq bütövlüklə bizim üçün əzizdir, müqəddəsdir!

Məmməd Kazım,
«Ulduz» jurnalı, №5 may 1971

Секретарю ЦК (б) АЗЕРБАЙДЖАНА

Тов. БАГИРОВУ

**От Ханлара Бабанлы Салман оглы,
бывшего артиста Аз. Гос. Естрады,
члена КПСС**

**проживающего Азерб. ССР г. Баку ул,
Первомайская, дом № 144.**

СВЕДЕНИЯ

Тов. Багиров! Я бывший артист Аз. Гос. Естрады участник артистов гос. Естрады Всесоюзного конкурса. В 1939 году Ворошиловским Райвоенкоматом г. Баку призван в очередную Военную службу.

То время я был кандидатом КПСС. После пребывания в Войсковой части которая находилась в западной Украине 13 с.к корпус Артиллеристского полка в результате своей положительной работы при Войсковых частях меня приняли в члены КПСС в 1941 году, партийный билет № 4-08-11-95. Примерно в августе или сентябре месяце 1941 году (во время

войны) в районе «Высокий» в боях с немцами наша войсковая часть была разбита, в этом деле повинность можно было вполне возложить главным образом на командующим которые командовали нашими войсками. В это время я был ранен и был брошен без сознания.

Спустя после 13 дней как я пришел в сознание, заметил что нахожусь на стационарном лечении в глубоком тылу врага. После моего выздоровления т.е. спустя 8 месяцев это было 18.11 - 1942 г. из больницы. Нахально меня взяли в ряд немецкой армии - чтобы после прохождения 9-месячной военной учебы меня направили на фронт для участия в боях против своего народа и войск. Несмотря на это молодой коммунист получивший Коммунистическое воспитание Ханлар Бабанлы принял решительные меры.

Уговорив 2-х товарищей мы дезиртировали из рядов вражеского войска и таким образом некоторое время себя спасали от врага.

В 1942 году в декабре месяце мы встретили тариста «музыканта» Кировабадской гос. Филармоний Теймурзаде Надир Теймур оглы проживающего г. Кировабаде кл. Трудовая дом № 6. Так как мы оба являлись работниками искусства Азербайджана кроме того ранее (до войны) были знакомы я решил его как своего брата выручить из плена.

Теймур-заде находился среди пленных их было

около 500 человек, которых немцы гнали в тыл, мне удалось его выручить так как я был одет в немецкую форму с того времени по настоящий момент он находился со мной, он мой самый верный друг. В результате молниеносного удара Героической Красной Армии и Военно-Морского флота над врагом.

С 1.1.1943 г. враг стал отступать как по всей линии фронта так и с кавкаского фронта. Такая создавшаяся паническое отступление врага для нас создала более благоприятную атмосферу, состав нашей группы увеличивался и отсюда же стали вести агитационную работу среди населения и по настоящее время о деятельности нашей группы все материалы хранились, наша группа в течении одного года в тылу врага в городах Крыма и Украины такого как Днепропет-ровск, Пятихатка, Знаменка, Долинская, Кривой Рог. ст. Долгинцева вели политагитационную работу и плотно ознакомились с народом.

Несколько месяцев тому назад я связался с одним крупнейшим политработником, его зовут «Тяглы». Тов. Тяглы в 1943 году был высаден с самолета парашутом в тыл врага ст. Кривого Рога 18 км. Он имел правительственное поручение, которое было поручено в г. Росове на Дону. В это время наша группа имела возможность ему оказать содействие связаться с Красными партизанами.

В настоящее время наш главный штаб находится

в г. Кривом Роге ул. Садовая, дом 15, где проживает руководительница подпольных тыловых организации т. Конева Домна Самсоновна, и она же является сестрой т. Тяглы.

Тов. Багиров! Мною получено театральное образование в г. Баку. В настоящее время для меня дала большую пользу, что благодаря этого я имею возможность в тылу врага вести против них работу.

Моя группа под маской как театральная группа проводит большую работу. Наша группа, чтобы не имела подозрение врагов приобрела 4 музыкальных инструмента и вербовали в группу 4-х женщин, женщины были вербованные из указанных городов.

В 1943 году 24 октября наша группа решила перейти линии фронта в сторону Красной Армии, что в это время линия фронта находилась вокруг г. Кривого Рога, но нам не удалось. В это время в гор. Кривом Роге шел сильный бой и в результате этого немцами был уничтожен наш Советский танк, а танкист лейтенант тов. Дронов и несколько солдат были раненные. Наши группы их смогли спасти и разместили их в квартиры жителей. Еще подобных случаев можно фиксировать. Группы наши 1 декабря 1943 года в 5 часов утра произвели взрыв снарядов в двух вагонах на станции Дольгинцева, котором и участвовал работник железной дороги, что ранее он был знаком с нашей группой. По этой произведенной работе

имеется протокол и подтверждающие материалы.

Тов. Багиров! Наша группа нашла возможность достать пишущую машинку на немецком шрифте и печать городского комиссариата и тем самым группа имеет большие шансы продолжать свою работу.

Например, с помощью всего этого выдаем разные справки от имени немецкой организации, освобождаем народ от эвакуации с немцами, оформляем разные документы на право получение от немецких складов разных товаров, продуктов и тем самым оказываем помощь населению.

Для оправдания перед нашим правительством наши группы в составе азербайджанцев и Украинцев имеют основательные и соответствующие материалы.

Тов. Багиров! Вы нас не считайте, что действительно сыновья Азербайджана изменники Родины, нет.

Сыновья Азербайджана в течение 25 лет воспитанные воспитанием Маркса, Энгелса, Ленина, Сталина. Мы являемся сыновьями цветущего орденоносного Азербайджана. Мы дали клятву, что до последней минуты своей жизни за Родину, за Сталина будем вести борьбу в тылу против врага и дождемся такого момента, что соединимся с Красной Армией и уничтожим врага так, что он в дальнейшем как правительство не существовало в мире. Нашу работу все в письме не можем писать.

Тов. Багиров! Если по окончании войны мы не встретимся тогда считайте, что сыновья Азербайджана уничтожены врагом.

Тов. Багиров! Настоящее письмо Вам высылает руководительница тыловой подпольной организации, которая проживает в гор. Кривом Роге. Кроме этого письма мы Вам еще писали несколько писем и оставляли их в местах уже ранее освобожденных от оккупации.

Да здравствует Маршал Советского Союза, Нарком обороны, Секретарь ЦК КПСС, Великий вождь мирового пролетариата тов. Сталин!

Да здравствует Героическая Красная Армия, Военно-Морской флот, которая беспощадно ведут бои и освобождают наши города и села от захватчиков.

Да здравствует счастливый Советский народ. Привет орденосному Азербайджану. Прошу Вас сообщить моей уважаемой матери, что я жив и здоров и в тылу врага работаю за честь, за любимую Родину.

До свидания. Большевикский привет.

Бабанлы Ханлар
(18.12.1943 г.)

VƏTƏN NAMİNƏ

Ölüm sevinməsin qoy.... O, 26 yaşında ikən canını vətən yolunda qurban vermişdir. Bu gənc almanlar tərəfindən zəbt edilmiş ərazidə “Qafqaz varyetesi” adı altında çıxış edən dəstənin rəhbəri Xanlar Babanlı idi.

Xanlar gənc yaşlarından musiqi və teatr həvəskarı idi. Teatr texnikumunda oxumuş, Naxçıvan Dövlət Dram Teatrında işləmişdi. 1939-cu ildə Xanları Qızıl Ordu sıralarına çağırdılar. İki ilə qədər hərbi xidmətdə qaldı. Ordudan buraxılma vaxtı yaxınlaşırdı. O, sərhəd yaxınlığındakı hərbi düşərgədə idi. 1941-ci ilin iyunun 22-də alman faşistləri Vətənimizin üzərinə qəfildən hücumə keçdilər. Sərhəddə top atəşinin səsinə oyanan Xanlar elə bildi ki, zəlzələdir. Birdən onun gözləri düşmən gülləsindən həlak olmuş batalyon komissarının cəsədinə di-kildi, həmin komissar idi ki, Xanlar onun əlindən partiya bileti almışdı. Kommunist Xanlar bu təsadüfdən sarsılma da dinmədi, düşməndən qisas alacağına ürəyində and içdi.

Xanlargil Kiyev ətrafında Suma çayı yaxınlığında vuruşurdular. Döyüşlərin birində 1941-ci ilin sentyabr ayında o, ağır yaralandı. Ayılanda özünü düşmən

düşərgəsində gördü. Burada hərbi əsirlərlə vəhşicəsinə rəftar edirdilər. Xanlar xeyli düşündü və qərara gəldi ki, imkan tapıb qaçmaq üçün alman ordusuna xidmətə girsin. Alman dilini bilməsi ona çox kömək etdi. O, yefreytor Xanlar Babanlıny Slavyanskaya göndərdi. Məzmunlu bir sənəd ala bildi. Verilmiş əmrə görə özünü hərbi hissəyə təqdim etməli idi. Bu vəsiqəyə Xanlar həmin iş üçün 8 nəfərin göndərildiyini özü əlavə etdi. Dəstə Krım yarımadasından keçərək Kerçə, oradan da Nikolayev şəhərinə gəldi. Burada Xanlar ikinci bir sənəd ələ keçirdi. Orada yazılmışdı ki, “Konsert dəstəsi Xanlar Babanlınyın rəhbərliyi altında Dnepropetrovsk, Nikolayev, Krivoy Roq yaşayış məntəqələrində çıxış edəcəkdir.”

Xanları “Kostya” deyə çağırırdılar. Bu onun Krivoy Roqda gizli adı idi. Alman paltarı geymiş azərbaycanlılar düşmənin əsgər və zabitlərini öldürür, anbar və hərbi sursatlarını dağıdır, məxfi sənədləri ələ keçirirdilər.

Xanların dəstəsində olan “artistlər” özlərini musiqi alətləri ilə də təmin etmişdilər. Onlar “Qafqaz varyetesi” adı ilə almanların qarşısında müxtəlif proqramla çıxış edir, əsgər və zabitləri əyləndirirdilər. Lakin bu hər dəfə almanlara baha başa gəlirdi.

Almanlar “Krivoy Roq” partizan dəstəsinin izinə düşərək onun qərargahına yol tapdılar. Bunu hiss edən Xanlar dəstəsi ilə birlikdə başqa şəhərlərə “qastrol” səfərinə çıxdı.

Bir dəfə zabitlər evində “Qafqaz varyetesi” konsert

verirdi. Konsertə gedərkən özləri ilə qumbara aparan “artistlər” binanı yerlə yeksan etdilər. Bu hadisədən sonra onları şübhə altına aldılar.

1943-cü ilin oktyabr ayında İkinci Ukrayna cəbhəsinin qoşunları almanların müdafiə xəttini yardıqlar. 223-cü Azərbaycan atıcı diviziyası Pyatixatka şəhərini azad edib Krivoy Roqa üz tutdu, Xanların dəstəsi ilə diviziya arasında 10 kilometr məsafə vardı. Krivoy Roq vətənpərvərləri Xanlara xəbər verdilər ki, almanlar vaqonlarla silah və hərbi sursat gətiriblər... Xanlar oraya tələsdi. Bir azdan partlayış oldu, alov aləmi bürüdü, almanlar bütün gecəni çalışdıqlarsa da yenə yangını söndürə bilmədilər.

Azərbaycan tarixi muzeyində bir məktub var. Bu məktubu 24 il bundan əvvəl Aleksandriya şəhərində yaşayan D.Koneva göndərmiş. Burada deyilir. “Xanlar tələbkər komandır, bacarıqlı və inadçıl siyasi rəhbər idi. 1994-cü ilin yanvarında Sovet Ordusunun Dnepropetrovsk şəhərinə gəlməsinə az qalmış dəstəyə soxulmuş agent Xanlar Babanlını kürəyindən vurub öldürdü. Yoldaşları Xanların qanını yerdə qoymadılar.”

Xanlar Salman oğlu Babanlının məzarı həmişə gül-çiçəyə qərq olur. Qəhrəmanın xatirəsi əbədi yaşayır.

M.Mürsəlov,
Müharibə veteranı
Bakı, 8may 1982

BÖYÜK ŞƏRQ KONSERT!

Bunları Xanlar Babanlının vuruş dostu, Gəncədəki həmin konsertdə onu tarla müşaiyət edən Nadir Teymurzadə söyləyir...

Xanlar Babanlının özünün Azərbaycanın şair və yazıçılarından əsərlərindən ibarət olan daimi repertuari olub. Evində qorunan sənədlərdən birində oxuyuruq.

Hazır əsərlər:

A.S.Puşkin. “Baxçasaray fantanı” (*musiqisi Asafyevindir.*)

S.Vurğun. “Komandan” (*musiqisi Felmanındır.*)

S.Vurğun. “Komsomol poeması”, “Anamın dərdi”, “26 Komissar”, “Sənət ustasına”, “Sevirəm” və başqa şeirləri...

1939-cu ildə Xanları əsgərliyə çağırıdılar...

“Biz qorxumuzdan əsir düşməmişik, əvvəl-axır almanların əllərindən yaxamızı qurtaracağımıza inanırdıq. Ona görə də mən də dostum Teymur adını hələ öyrənə bilmədiyimiz bir stansiyanın tanında alman gözetçisini öldürüb qaçdıq. Yolda Azərbaycandan olan əsgərlərlə görüşdük. Olduq altı nəfər. Rəhbərlik mənə tapşırıldı. Uzun götür-qoydan sonra Krivoy Roqdakı partizan dəstələrinə qoşulmağı qərar etdik. Yoldaşlarım da

mənimlə razılaşdı.”

Bunu Xanlar Babanlı Krivoy Roqdakı partizan dəstəsinin rəhbəri Domna Samsonovaya söyləyib. Axı onları inandırmaq lazım idi. Nə yaxşı ki, alman geyimli azərbaycanlılara inandılar.

“...onlar çox igidliklər göstərdilər. Düşməne qarşı son nəfəslərinədək mübarizə apardılar. Xanlar Babanlının dəstəsinə vərəqə verilmişdi. Bu gənclər - Azərbaycan artistləri istədikləri yerə gedər və çıxış edə bilərdilər. Biz bu “artistləri” lazımı musiqi alətləri ilə təmin etdik. Xanlar Babanlı və onun dəstəsinin qarşısında çətin sınaqlar vardı. Onlar “Qafqaz varyetesi” adı ilə almanların qarşısında müxtəlif proqramla çıxış edir, əsgərləri əyləndirirdilər. Bu əyləndirmə, bu “kef” almanlara baha başa gəlirdi.

Bu dəfə Azərbaycanlılardan ibarət “Qafqaz varyetesi”ni zabitlər evində konsertə dəvət edirlər. Özləri ilə qumbara aparan artistlər binanı yerlə yeksan edirlər.

Uzun axtarışlardan sonra almanlar Krivoy Roqdakı partizan qrupunun yerini öyrəndilər. Artıq burada qalmaq olmazdı. “Qafqaz varyetesi” musiqi alətlərini götürüb Nikolayev və Odessa vilayətlərinə “qostrola” çıxdılar...”

Bunu da Xanlar Babanlı söyləyir:

“Mən Azərbaycan Dövlət Estradasının artisti idim. Estrada artistlərinin umumittifaq konkursunun iştirakçısı olmuşam. 1939-cu ildə Bakı şəhərinin Vorosilov rayonun hərbi komissarlığının çağırışı ilə müharibəyə göndə-

rilmişəm. 1941-ci ildə qərbi Ukrayna döyüş hissəsindəki yaxşı işimə görə məni Sov.İ.K.P üzvlüyünə qəbul etdilər. Həmn ilin sentyabrında ağır yaralanıb, huşumu itirmişəm və əsir düşmüşəm.”

“..Biz qorxumuzdan əsir düşməmişik...”

“...əgər müharibə qurtarandan sonra biz görüşə bilməsək, onda Azərbaycanın oğullarının döyüşlərdə həlak olduğuna şübhə etməyin...”

Bu sətirələr Xanlar Babanlının 18 dekabr 1943-cü ildə Bakıya göndərdiyi məktubdan götürülmüşdü.

Xanlar Babanlı davaya gedəndə 21 yaşında idi. Yenicə ailə qurmuşdu. Həyat yoldaşı Böyükxanım onu davaya yola salanda 2 uşaqla qaldı. Onları boya-başa çatdırmaq, necə deyərlər, gəlinlik duvağını hələ üzündən götürməmiş Böyükxanıma nəsib oldu. O iki uşaq böyütdü.

Xanların qızı Aida Babanlı müəllimə işləyir. Oğlu Tofiq Babanlı boksçudur. O, SSRİ-nin idman ustasıdır. Dava qurtarandan sonra salamat qalanlar qayıtdılar. Onlardan biri də Xanlar Babanlının döyüş dostu Nadir Teymurzadə oldu. Nadir yaxın yoldaşlarının ailəsi ilə görüşdü. Xanlar Babanlının həyatı haqqındakı bütün bilgiləri öyrənmək üçün ailəsinə kömək etdi. Keçmiş partizan dəstəsinin üzvləri ilə məktublaşdılar. Gec də olsa, ağır da olsa gözləri yolda qalan bir ailə soraq aldı, Xanlar Babanlı qəhrəmancasına həlak olub.

Mayıl Alıcanov

BİR ARTİST VURUŞURDU

Onun ömürlüyü qısadır. Buna ömürlük də demək olmaz. Doğulub 1918-ci ildə Şuşada. Ölüb 1944-cü ildə. Doğulduğu, boya - başa çatdığı torpaq da yox, dost elində, qardaş diyarında. Krivoy Roqda. Ölüb dedim. Belə demək bir o qədər də doğru deyil. Onu öldürüblər. Harda? Nə vaxt? Bunları dedik. Kim öldürüb?

Saralmış bir sənədə baxırıq. Həmin vərəqdəki yazı parçasının azərbaycanca tərcüməsini verirdik. Bu sətirləri diqqətlə oxuyun: “Azərbaycan SSR Tarix muzeyinin direktor əvəzi D.Hacinski yoldaşa.”

Xanlar Babanlı tələbkər komandır, bacarıqlı və inadçıil siyasi işçi idi. Yoldaşlarından partizan sər-səhmanı, partizan dəyanəti tələb edərdi. Dəstəsindəki adamlardan birinin Xanlarla arası yox idi və bütün bunları onun gözü götürmürdü. 1944-cü ilin yanvarında Sovet Ordusunun Dnepropetrovskə gəlişinə az qalmış həmin adam Xanlar Babanlını kürəyindən vurur. Dostları Xanların qanını yerdə qoymurlar. Onlar xaini güllələyirlər...”

Bu məlumatı Aleksandriya şəhərində yaşayan D.Koneva 1961-ci ildə Bakıya göndərib. Uzaq eldəki başdaşına yazılıb. Xanlar Salman oğlu Babanlı...

O, uşaqlıqdan səhnəni sevib. Belə olmasaydı, 1935-ci ildə Şuşadan Bakıya gəlməzdi. Sənədlərini Bakı teatr

texnikumuna verməzdi. Texnikumu bitirəndən sonra işləmək üçün Bakıdan çox-çox uzaqda olan Naxçıvan Dövlət Teatrına getməzdi.

Onda hələ müharibə haqda səs-soraq yox idi.

Naxçıvanda Xanlar Babanlını pis qarşılamadılar. 1936-37-ci il teatr mövsümündə gənc aktyor bir neçə rolda çıxış etdi. Onlardan sevilən Cəfər Cabbarlının “1905-ci ildə” pyesində Aram obrazı olmuşdur. Bir müddət Naxçıvan Dövlət Teatrında işləyən Xanlar yenidən Bakıya dönür. Naxçıvan teatr afişlərində Xanların adına tez-tez rast gəlinir. Onun rejissorluğu ilə ADU-nun tələbə teatri V.Şkvarkinin “Özgə uşağı” tamaşasını hazırlayıb. Sonra Azərbaycan Sənaye Politeknikumunun türk birliyi Süleyman Rüstəmin “Yanğın” əsərini göstərir. Həmin pyesin də rejissorluğu X.Babanlıya tapşırılır. Gənclərin qüvvəsi ilə yaranan tamaşa baxanların xoşuna gəlir.

Xanlar Babanlının kiçik bükümlü sənədləri arasında o vaxtki afişlərə rast gəlirik. Gənclər bir əsərin tamaşasını hazırlayıb, o birini başlayır.

Bu illərdə onun daimi iş yeri Azərbaycan Dövlət estradası olmuşdur. O, estradanın artistləri ilə birgə şəhərbəşəhər, kəndbəkənd gəzir, müxtəlif yerlərdə çıxış edir. Azərbaycan Dövlət estradasında işləyərkən X.Babanlı Elmira Axundova, Cahan Talışinskaya kimi sevilən aktyorlarla birgə konsertlər verir. Günlər ötdükcə

gənc aktyorun səriştəsi artır, onu tanıyırlar, sevirlər. Nəhayət, Xanlar Babanlının ayrıca konsertini təşkil edirlər. Toplumumuzun bu nömrəsində həmin konsertin afişini veririk.

O, vaxtlar belə konsertlərə nə deyirdilər? Bilmirəm. İndi buna bir aktyorun teatri deyirlər. İttifaqın müxtəlif şəhərlərində bu gün belə teatrlara tez-tez rast gəlmək olur.

“...bir dəfə Xanlargil qastrol səfərinə getmişdilər. Mən də onlarla idim. Aktyorlar bir-birini əvəz edirdi. Söz Xanlara verildi. O, Cəfər Cabbarlının “Ana” şeirini söylədi. Həzin musiqinin sədalarında C.Cabbarlı şeiri elə qüvvətlə, elə məharətlə söyləndi ki...”

“Qobustan” jurnalı.

№4 (8) 1970

DÜŞMƏN ARXASINDA

(povestdən bir parça)

“Dayı” və “Bacıoğlu” bir aya yaxın idi ki, Tamanda məskən salmışdılar. Almanlarla üzləşəndə həmin sənədi göstərirdilər. Vəziyyət elə gətirmişdi ki, ona inanmamaq mümkün deyildi. Bir də arayışda tarix yox idi. Belə çıxırdı ki, döyüşçülər ola bilsin ki, arayışı dünən almışlar və öz hissələrini axtarırlar. Həmin hissələrin də əksəriyyəti “yaşıl xətt” boyunca Kırma tərəf irəliləyirdilər. Odur ki, deyirdilər:

- Axtarın, elə bu həndəvərdə olarlar.

Onlar da axtarırdılar, ancaq almanlara məxsus hissələr yox, buradan – Tamandan bir üsulla çıxıb ya partizanlara, ya da nizami sovet qoşunlarına qoşulmaq üçün. Lakin mümkün deyildi. Elə hey burada vurnuxur, çıxış yolu tapmırdılar. Bekarçılıq və fəaliyyətsizlik hər ikisini üzmüşdü. Sovet əsgərlərinin hər addım başında zəfər qazandıqları bir anda onlara bekarçılıq yaraşmazdı. Bunları özləri də yaxşı başa düşürdülər və o qədər də fəaliyyətsiz deyildilər. Rastlarına düşən tək-tək faşist əsgər və zabitlərini ovlayır, paltarını və sənədlərini götürüb cəsədlərini bataqlıqda batırırdılar. Bəzən xırda təxribat işləri də görürdülər. Lakin bütün bunlar az idi. Xanlar daha geniş miqyasda intiqam almaq istəyirdi. Bunun üçün hələlilik məqam və imkan yox idi. Ara sakit olanda gizləndikləri yerin yaxınlığındakı təpəyə çıxır və uzaqlara baxırdılar. Buradan Taman yarımadasının çox böyük bir sahəsi ovuc içi kimi görünürdü. Çılpaq qayalar, yaşıl qamışıqlar, qar altında qalmış boz çöl, Taman körfəzinin bir hissəsi və nəhayət, Qara dəniz və onun ağ qanadlı sahilləri... dalğaların səsi eşidilirdi oradan, körfəz tərəfdən yosunlu dənizin iyi gəlirdi... qağayılar xeyli aşağıdan uçar, öz dinc həzin nəğmələri ilə qəlb oxşayırdılar. Lakin bu sakitlik, dinclik haqqında duyğular o qədər də çox çəkmirdi. Haradansa ağır yüklü təyyarələr ucur, harayasa bomba salır, mərmir partlayır, döyüş sədaləri eşidilirdi. Belə anlarda Xanlar deyirdi

- Gör adamın başına nə kimi qəziyyətlər gəlir,

çətinliklə oxuyub peşə seçmişdik, işləyirdik. Bu məlunlar hər şeyi alt-üst eləyib bizi didərgin saldılar. Burada da elə bil, tələyə düşmüşük bir çıxış yolu görünmür.

- Hər halda ümitsiz olma, - deyər Teymurzadə onu sakitləşdirməyə çalışırdı.

- Bilirsən Nadir, mənə günahkar sayıb tutsalar da, hərbi məhkəməyə versələr də incimərəm. Bilərəm ki, özümüzünkülərin arasındayam.

- Həbsxana arzu edilən yer deyil.

- Düzdür, ancaq xəcalət çəkmərəm, çünki vicdanım təmizdir.

- Təkcə vicdanla iş görmək olmaz, özünü təmizə çıxarmaq üçün sübut dəlil də lazımdır.

- Bu da doğrudur. Bilirsən, “dayı”, daha bəsdir burada qaçaq kimi yaşadıq.

- Nə etmək fikrindəsən?

- İşləmək lazımdır, qardaş. Bu sakit gushədə çox sakit mətləblər haqqında fikirləşmişəm. Mən Taman yarımadası haqqında hələ onda 1939-cu ildə M.J.Lermontovun “Taman” povestini oxuyanda düşünmüşdüm. Nə biləydim ki, bir gün tale bizi bu torpağa atacaqdır. Həmin əsər o qədər xoşuma gəlmişdi ki, bir hissəsini əzbərləmişdim, tez- tez səhnədə oxuyurdum “ Bədirlənmiş ay, mənim yeni evimin qamış damını və ağ divarlarını işıqlandırır, ətrafında çay daşından hasar çəkilmiş həyətdə birincisindən daha balaca və daha qədim, bir böyrü üstə əyilmiş bir daxma da var idi...” dayı bir qulaq asırsan

necə gözəldir?

- Bəli, çox əladır. Sən elə adi sözləri də bu cür deyirsən, səsin də elə bil ovsun var, faşistlər də dərhal ram olur, bizə irad tutmurlar.

- Fikirləşirdim ki, imkan olaydı bu qədim torpağı qarış– qarış gəzib Lermontovun nişan verdiyi daxmanı axtarıb tapaydım. Kim bilir tale bizi bir də bu torpağa gətirəcəkmi?

- Təssüf ki, indi bunun yeri deyil.

- Bax elə buna görə də günü sabahdan fəaliyyətə başlamaq lazımdır..

- Nə fəaliyyət?

- Buradan çıxmağın çarəsini tapmışam. Xəlvətdə qaldığımız yetər. Ətrafımızda inanılmış adamlardan dəstə toplayıb işə girişməliyik. Çox güman ki, bizim kimi qaçqınlara rast gəlmək mümkündür, deyilmi?

- Əlbətdə, bəs onları necə tanıyırıq?

- Təsir göstərərək, inandıraraq. Arayışda düzəliş aparmaq da mümkündür. “ bir”in yanına bir dəfədə bir qoyarıq olar 11. Sonrasını da gələcək göstərer.

- Nə deyirəm ki?! Mən həmişə hazır!

Belə də etdilər, elə həmin gündən hərəkətə başladılar. Tezliklə Taman körfəzini keçib, Krım torpağına qədəm basdılar. Burada bir erməni kəndində möhür, şamp və lazımı ağ blanklar tapdılar. Müvafiq sənədlər yazdılar və özləri imzaladılar. Yavaş-yavaş öz ətraflarına xeyli adam toplayıb səkkiz nəfər oldular. Dörd gündə bir dəfə ərzaq

anbarına yanaşır, düzəliş edilmiş arayışa əsasən 11 nəfərlik ərzaq alırdılar. Özləri də yeyir, yerlii adamlara da verirdilər ki, onlarda rəğbət oyansın.

XERSON ƏHVALATI

Dəstə Kırım yarımadasını adlayıb, Kerçi arxada burax-dıqdan sonra daha da ehtiyatlı olmuşdu. Gündüzlər hardasa xəlvət bir yerdə daldalanıb, gecələr hərəkət etmək üçün yolları, düşmənin dislokasiya qaydasını, keşikçi məntəqələrini öyrənir, məsləhətləşir, vahid fikrə gəlir, yalnız bundan sonra yola çıxırdılar. Gecə qaranlığı hər

şeyin üstünə pərdə çəkir, onları öz qoynunda gizlədirdi. Hər cür təsadüfi hallardan yayınırdılar, çox vaxt çalışırdılar ki, - almanlarla üzləşməsinlər, onlarla çox münasibətdə olmasınlar. Düzdür, Xanlar qəti sürətdə düşünüb qərara gəlmişdir ki, daha onu axtaran olmayacaq ona görə ki, diviziya Krosnadardan uzaqlaşandan sonra güclü tələfata uğramış, canlı qüvvəsinin yarısından çoxunu itirmişdir. Deməli o, da həlak olmuşların sırasında siyahıdan silinmişdir. Buna baxmayaraq “tanış” döyüşçüyə, yaxud zabitə də rast gəlmək mümkün idi. Odur ki, daimi sayıq tərpənir, taleyini ona tapşırılmış dəstə üzvlərindən də bunu tələb edirdi. Hələ Tamanda başladıkları işi isə müntəzəm sürətdə davam etdirirdilər, yəni qarşılarına çıxan faşist əsgərlərini, yaxud zabitini dərhal basmarlayıb aradan götürürdülər. Belə anlarda yalnız soyuq silahlardan istifadə edirdilər ki, səs-küy olmasın. Başqa əlac yox idi, dəstəyə toplaşanları geyimlə, silahla təmin etmək lazım idi. İndi onlar həm də xeyli marka toplamışdılar ki, bu da acgöz faşist qulluqçularını ələ almaq üçün kara gəlirdi. Xanların əynindəki unter-zabit forması döş cibindəki vəsiqə, alman dilini təmiz bilməsi və faşist ordusuna məxsus ritual xidmət normalarını əlahiddə qaydada icra etməsi də həmişə kara gəlirdi. Lakin bütün bunlara tam ümid kompleksi kimi bel bağlamaq olmazdı. Vəziyyət elə gətirərdi ki, xırda bir ehtiyatsızlıq hər şeyi alt-üst edib dəstəni fəalkətə uğradardı. Hamılıqla çalışmaq lazımdı ki, belə hallara

qətiyyən yol verilməsin. Nadir Teymurzadə öz dostunun mülahizələrinə həmişə şərik çıxır, ondan öyrənir, yeri gələndə özü də ağıllı məsləhətlər verirdi. Onlar həmişə bir yerdə olur, ən çətin vəziyyətlərdən də birlikdə çıxış yolu tapırdılar.

Artıq Nadir də alman dilində sərbəst danışa bilirdi. İndi əsas məsələ dəstənin fəaliyyətini zahirdə “qanuniləşdirməkdən” ibarət idi, dostlar daha çox bu barədə fikirləşirdilər. Bu da bilirdilər ki, bir çox cəbhələrdə döyülmüş, əzilmiş və cənuba tərəf sıxışdırılmış faşistlər hiss ediləcək tərzdə əsəbi və dəymə düşər olmuşdular. Hər şeydən hirslənir, hamıya şübhə ilə yanaşır, əksər hallarda vecsiz axtarışlar aparmaqla adamları incidir, öz ağzınlıqlarından qalmırdılar. Hər halda belə labüd ehtimallar barədə də fikirləşmək lazım idi.

Döyüşlərdə faşistlərin həbs düşərgələrində olmazın əziyyətlərinə qatılmış 18 nəfərdən ibarət dəstədə dostluq, qardaşlıq, birlik yaranmışdı. Bu isə artıq döyüş dəstəsi idi. Sovet komandanlığından kənarda, lakin düşünülmüş əsaslarla yaranmışdı, özünün vahid döyüş proqramı vardı və rəsmiləşdirmək istəyirdi. Babanlı ilə Teymurzadə gündüzlər daldalandıqları yerdə bekar durmurdular. Öldürülmüş faşistlərin sənədlərindəki adların, famil-yaların yerində öz yoldaşlarının adlarını yazmaq üçün baş sındırır, müəyyən üsullar tapırdılar. Xanlar xırda rezin parçalarından sənədlərdəki möhürlərə uyğun şəkildə öz möhürlərini düzəldirdi. Onun “unter-

zabit” rütbəsi də bu yolla hasilə yetmişdi. Teymurzadə də lazımı sözləri ağ blanka əslində olduğu kimi yazı bilirdi. Sonra da möhürləyir, anlaşılmaz tərzdə imzalayır və bununla da şəxsi vəsiqələr, arayışlar, tələbnamələr hazır olurdu. Dəstə Xerson şəhərinə gəlib çatana qədər xeyli böyümüşdü. İndi onun ixtiyarında altı at, iki araba, bir qazalaq və xeyli silah vardı. Bu dəstəyə yeni adamlar müxtəlif üsullarla cəlb olunurdular. Onlardan biri də İsmayıl Mövsüm oğlu Nəbiyevdir...

Şəkiddə boya-başa çatmış igid uzun müddət ipəkçilik kombinatında çalışmış, iş yoldaşları arasında dərin hörmət qazanmışdır. Sadə və təvazökar bir şəxs kimi tanınan İsmayıl kişi indi təqaüdə çıxmışdır. Şəkiddə az adam tapılar ki, onun müharibədəki sərgüzəştlərindən xəbər tutmasın. İlk dəfə Kerç uğrunda döyüşən Nəbiyevin sorağı sonralar Ukraynadan gəlmiş, Rumınyaya, Yuqoslaviyaya, Bolqarıstan, Macarıstan torpaqlarında davam etmişdir. Bu cəbhə yolu, əlbəttə, rahat olmamışdır, müxtəlif maneələrdən keçmiş, qanlı suvarılmışdır. 1942-ci ilin Kerçdə keçən son yanvar gecəsini isə bütün ömrü boyu yadda saxlamışdır. Faşistlər anbaan yaxınlaşırlar, bizimkilər isə müvəqqəti olaraq geri çəkildilər. İsmayıl Nəbiyev onda bərk yaralanmışdı. Kerçdəki qospitalda yatırdı. Güclü atəş səslərini eşidərək çarpayıda o tərəf, bu tərəfə çevrilir, yerində qıvrılırdı. Qaysaq bağlanmış yaraları ona rahatlıq vermirdi. Belə bir vəziyyətdə əsir düşməkdən dəhşətli nə ola bilərdi. Yəqin ki, faşistlər

onların heç birinə imkan verməyəcək, elə yatdıqları yerdəcə güllə-ləyəcəkdilər. Bunu xəyalına gətirəndə başının tükləri biz- biz dururdu. İsmayıl burada tək deyildi, həmyerliləri Ələsgər Zülfüqarov, Məmməd Məmmədov, Cəbrayıl Ələsgərov da buradaydılar. Tez-tez məsləhətləşir, heç bilmirdilər bu burulğandan necə çıxınsınlar? Bir də yaralı halda haraya gedə bilərdilər ki?

Budur həmin gecə səhərin açılmasına bir saat qalmış qospital mühasirəyə alındı, darvaza qapıları taybatay açıldı, həyətə üstü brezentli maşınlar girdi. Pilləkənlərdə nallı ayaq səsləri eşidildi və bu taqqıltılar beyinlərə döyülürmüş kimi anbaan yaxınlaşmağa başladı, qapılar təpiklə vurulub açıldı, çölün qarlı, buzlu nəfəsi içəri axdı, vəziyyəti dəyişdi. Nədənsə Nəbiyevin çoxdan gözlədiyi atəş səsləri eşidilmədi. Yaralıların hamısını ayağa qaldırdılar, ağrılara, sancılara, çıxğırtılara, zırıltılara baxmayaraq hamısını çölə qovmağa və maşınlara doldurmaya məcbur etdilər. “Şnel”, “Şnel” kəlmələri yaralıların beynini dəlir, hamısını darıxdırırdı. Hətta yeriməyə təqəti qalmayan yaralıları da gətirib başqa bir maşına yığdırdılar və harasa götürüb aparırdılar.

İsmayıl Nəbiyev dərin qüssə içində “bizim hamımızı başqa yerdə güllələyib bir çalaya tökmək üçün aparırdılar, - deyə düşündü və beyni dumanlandı.- deməli ömrümüz buraya qədər imiş.” Lakin maşınlar elə hey yol gedir, heç yerdə əylənmirdi. Yaralılar taxta döşəmə üzərində sərilib qalmışdılar, bir-birinə toxunub silkələnirdilər, bu

məchulluq isə heç kimə bəlli deyildi, hərə öz halına qalmışdı. Yolun əziyyətinə tab gətirməyən yaralılar çoxdan keçinmişdi. Onlar daha heç nə barədə fikirləşmirdilər, donur, düşdükləri yerdə daha yırğalanmırdılar. Sağ qalanlar isə düşünmə qabiliyyətini itirmir, hələ nəyəsə ümid bəsləyirdilər. Maşınlar da öz növbəsində sürətlərini artırırdılar.

Heç nə anlamaq olmurdu. Bir də faşistlərin bəd əməlləri hər kəsə bəlli idi. Hər halda yaxşı fikirdə deyildilər, nağıllarda deyildiyi kimi bu “səfəri” gedərgəlməz adlandırırdılar və əlbəttə yanılmırdılar. Sonradan bəlli oldu ki, onları Rovna yaxınlığında həbs düşərgəsinə gətiribləmiş. Burada müalicədən söhbət salmaq, kiməsə də bel bağlamaq mümkün deyildi. Nə yaxşı ki, əsirlərin özləri insanpərvərlik duyğularını unutmur, faşist nəzarətlərindən oğrun-oğrun bir-birinə köməklik göstərirdilər. Burada – Rovna şəhəri yaxınlığında ağır katorqa işləri gedirdi. Əsirləri səhərdən axşama qədər dərin xəndəklər arasında işlədir, torpaq qazdırır, tunelsayağı lağımlar atdırırdılar. Bu barədə də müxtəlif mülahizələr söylənilirdi, guya burada Hitler üçün gizli bunker, şərqdə işləmək üçün yeni iqamətgah tikilirdi. Hələlik yalnız ucuz yolla torpaq qazdırır, hər şeyi də gizli saxlamaq üçün mühafizə usullarını gücləndirirdi. Heç yana çıxmaq və yaxud qaçmaq heç cürə mümkün deyildi. İsmayıl Nəbiyev isə öz dostları ilə birlikdə elə hey bu barədə fikirləşirdi. Xoşbəxtlikdən deyəsən yaraları da yavaş-yavaş sağalırdı. İsmayıl hardasa bu yaxınlarda, bəlkə də meşələrdə

partizanlar olduğunu da bilir, qaçıb onlara qoşulmaq üçün müxtəlif yollar, üsullar fikirləşirdi. Axır ki, belə bir fürsət yarandı və İsmayıl Nəbiyev ondan dərhal istifadə etdi.

“Sonra gec olar” deyə riskə yol verdi. Dəstə yamacın döşü ilə düşərgəyə qayıdırdı. Nəzarətçilər axşam toranlığında daha da sayıq idilər, əsirlərin hamısını nəzarət altında saxlayırdılar. İsmayıl bir də gördü ki, onun yaxınlığındakı nəzarətçi arxasını dəstəyə çevirib başını əydi, kibrit çöpünü küləyin səmtindən qorumaq məqsədi ilə ovuclarının arasında papirosunu yandıрмаğa çalışdı. Bu bircə anın içində İsmayıl yerində oturdu, yumurlandı və yamacla aşağı yumurlandı. Xoşbəxtlikdən torpaq yumşaq idi, daşlı-süxur təbəqəsi xeyli uzaqda qalmışdı. Buna görə də nə daşlara toxunub yaralandı, nə də səs saldı, lap yumşaq tərzdə daha da aşağı diyirləndi, sonra da iməkləyə - iməkləyə, sürünə - sürünə özünü döngəyə yetirib gözdən itdi. Buna baxmayaraq qulağı səsdə qalmışdı, elə bilirdi ki, təqib olunur, indicə atəş açılacaq və o, düşdüyü yerdə hərəkətsiz qalacaq. Lakin bunların heç biri baş vermədi. Dəstə ötüb keçdi və bir azdan tam sakitlik çökdü...

İndi sürətlə həmin zonadan qaçmaq, uzaqlaşmaq və haradasa daldalanmaq lazımdı. İnsan belə hallarda da tədbirli olur və çox iş görür. İsmayıl Nəbiyev də arxaya baxmadan elə hey irəli gedir, meşələr də, uçuq daxmalar da daldalanır, qüvvə toplayır və yenə də tələsirdi. Çalışdı ki, yenidən düşmənin əlinə keçməsin. Nədənsə axtardığı adamlara rast düşmürdü. Nəbiyev belə tədbirli, ehtiyatlı davranışlarla gəlib Xerson şəhərinə çıxdı. Burada da rahatlıq tapmadı, çünki şəhər hələ də faşistlərin əlində idi.

İsmayıl burada da ehtiyatlı davranır özünü şəhər sakinlərinin biri kimi göstərmək istəyirdi. Belə tədbirli günlərdən birində qəflətən bir almanla rastlaşdı və özünü itirdi. Alçaq boylu, sıx geyimli və sərrast yerişli faşist düz ona tərəf gəlir, çox diqqətlə bütün hərəkətlərini izləyirdi. Nəbiyev tinə burulub gözdən itmək istəyəndə onu çağırırdı:

- Ey, kom, kom, - deyə əli ilə yanına gəlməsini tələb etdi. Bununla da elə bil Nəbiyevin ürəyi üzürlü ayaqlarının altına düşdü, “daha hər şey bitdi, bütün zəhmətim hədəm getdi” – deyə qüssə içində irəlilədi. Alman onu xəlvət yerə çəkib soruşdu.

- Oğlan haralısan?
- Şəkiliyəm, necə məgər?
- Mənimlə gedəcəksən, əgər itaətkar olsan xeyirə çatacaqsan, oğlan...

İsmayıl Nəbiyev yalnız indi ayıldı, hiss etdi ki, onlar azərbaycanca danışır. Necə də qərribə idi, onu yanına çağıran alman bu dildə çox gözəl, bəlağətli bir tərzdə danışır, xəfifcə gülümsünürdü. İsmayıl elə bil yuxudan ayılmışdı və gördüyü səhnədən çaşmışdı, odur ki, gözlərini döyür və çaşqın nəzərlərlə müşahidə aparır, bilmirdi nə desin....

- Getdik!- deyə unter-zabit irəlilədi və onu da özü ilə apardı. Oxucu isə Nəbiyevin artıq kimə rast gəldiyini duymuş və əlbəttə yanılmamışdır.

Redaktor E.A.Mehrəliyev

“ONLAR BAŞQA CÜR EDƏ BİLMƏZDİLƏR” (povestindən)

Böyük Vətən müharibəsi illərində düşmənin arxasında fəaliyyət göstərən sovet partizanları faşistlərə qarşı mübarizədə müxtəlif üsul və metodlardan məharətlə istifadə edirdilər. Bu üsullardan biri də alman əsgəri forması geyib leqal şəkildə faşistlər arasında kəşfiyyat-təxribat işləri aparmaqdan ibarət idi. Sovet Ordusunun zabiti **Xanlar Salman oğlu Babanlı**nın rəhbərliyi altında Ukraynanın Dnepropetrovsk, Krivoy Roq, Nikolayev, Xerson və başqa şəhərlərində kəşfiyyat-təxribat işləri aparan azərbaycanlı partizanların fəaliyyəti buna parlaq misaldır.

Alman dilini mükəmməl bilən Xanlar Babanlı əsir düşərgəsindən qaçan bir neçə azərbaycanlını öz ətrafına toplayıb faşist komendaturasına gəlmiş, özünü onların əsgəri kimi qələmə verib, hərbi hissələrindən guya geri qaldığını söyləmiş və hərbi hissəyə getmək üçün lazımı sənəd almağa müvəffəq olmuşdu. Bundan sonra, X.Babanlı alman komendaturasından aldığı sənəddəki bir rəqəminin sonuna iki rəqəmini əlavə etmiş, beləliklə 11 nəfər azərbaycanlını saxta sənədlə təmin edib, onların düşmən arxasında mübarizəsinə rəhbərlik etmişdi. Doğma eldən uzaqlarda olan Azərbaycan xalqının oğulları körpüləri partladır, telefon-teleqraf xətlərini kəsib sıradan

çıxarır, faşist əsgərləri və hərbi sursatla dolu olan qatarları qəzaya uğradır və yerli əhali arasında təbliğat-təşviqat işləri aparırdılar. 1943-cü ilin fevralında onlar Dolinsk stansiyasında qərargahın tapşırığı ilə növbəti əməliyyatı yerinə yetirən zaman sovet partizanlarını həbs etməyə nail olan faşist əsgərlərini öldürmüş və partizanları azad etmişlər.

Yerli şəraitə bələd olmayan azərbaycanlı partizanlar müstəqil fəaliyyət göstərməkdə çətinlik çəkdikləri üçün Krivoy Roq şəhərində gizli fəaliyyət göstərən D.S.Kon-yevanın qrupu ilə əlaqə yaradıb onunla birləşmişdilər. Bundan sonra, azərbaycanlı partizanlar faşist komenda-

turasından alman şrifti ilə yazan makina, möhür və ştamplə keçirib, bunların vasitəsi ilə saxta sənədlər tərtib edir, Almaniyağa zorla aparılan yüzrlrlə oğlan və qızı faşist köləliyindən qurtarır, anbarlardan çörək və ərzaq alıb yerli əhaliyə paylayırdılar. Faşist komandanlığı anbarlardan artıq məhsulların alındığını hiss etdiyi üçün hər bir döyüşçüyə ancaq kartoçka ilə gündəlik ərzaq buraxırdı. Bu hadisədən xəbəri olmayan partizan Qrişa 150 nəfər əsgər adına ərzaq alan vaxt gestapoçular tərəfindən həbs olunmuşdu. O, bütün işğəncələrə dəyanətlə dözüb silah yoldaşlarını ələ verməmiş və qəhrəmanlıqla həlak olmuşdu.

Silah yoldaşlarının işğəncə ilə öldürülməsi partizanların faşistlərə qarşı kin və qəzəbini daha da artırmışdı. Azərbaycanlılardan ibarət partizan dəstəsi X.Babanlının rəhbərliyi altında almanların Krivoy Roqdakı “Oktyabr” adına kömür mədəninə gizli saxlanılan yeni silah növünün -“vanyuşa”- nın yerini müəyyənləşdirmiş, parolu öyrənərək faşist gözetçilərini sakitcə aradan qaldırmış, rabitə xəttini kəsdikdən sonra hərbi sursat saxlanılan bazanı minalayıb partlatmışdılar. Bunadan əlavə, onlar “Oktyabr” mədəninəki kömür saxtasını su ilə dondurmuş və 17 elektrik motorunu partlatmışdılar. Saxta sənədlərlə təmin olunmuş azərbaycanlılardan ibarət partizan dəstəsi alman hərbi formasında gəzdikləri üçün faşistlər özləri belə onlardan şübhələnmirdilər. Bu isə X.Babanlının dəstəsinə bir çox

hərbi obyektlərin yerini öyrənməyə, dəmiryol stansiyalarında dayanan qatarların yükünü, hərəkət cədvəllərini müəyyənləşdirməyə və onların qəzaya uğradılmasına imkan verirdi. 1943-cü ilin dekabrın 1-də X.Babanlı, N.Teymurzadə, İ.Nəbiyev və başqaları maşinist F.Danilenkonun köməyi ilə düşmənin hərbi sursat yüklənmiş vaqonlarını Dolqintsevo dəmiryol stansiyasında partlatmış və vaxtında aradan çıxmışdılar. X.Babanlı bu hadisədən bir neçə gün sonra həmin stansiyada bir qrup partizanla yanacaq dolu olan xeyli sisterni partlatmışdır.

Azərbaycanlılardan ibarət partizan dəstəsi əhali arasında vərəqələr, Sovet Məlumat Bürosunun xəbərlərini yayır və alman komandanlığı tərəfindən həyata keçirilən bir çox tədbirləri pozurdular. 1943-cü il avqustun 14-də partizanlar Krivoy Roqun bolşeviklərdən “azad olunması”nın iki illiyini təntənə ilə qeyd etməyə hazırlaşan alman komandanlığının tədbirlərini pozmağa müvəffəq olmuşdular.

Анатоли Тутык

«ОНИ НЕ МОГЛИ ИНАЧЕ»

***

Sovet Ordusunun zabiti X.Babanlı yerli komunistlərin köməyi ilə 1942-ci ilin dekabrında əsir düşərgəsindən qaçıb, saxta sənədlə, alman zabiti libasında Krivoy Roq şəhərində kəşfiyyat-təxribat əməliyyatları aparmışdı. Alman dilində sərbəst danışan X.Babanlı tamahkar və rüşvətxor faşist zabitləri ilə “dostluq” edir, onlardan mühüm hərbi sirlər öyrənib gizli təşkilata çatdırırdı. O, özündən başqa 1 nəfər sovet hərbi əsirinə də alman əsgəri geyimi geyindirmiş və onların Krivoy Roq rayonunda ot tedarükü ilə məşğul olmaları haqqında saxta sənədlər düzəltmişdi. X.Babanlı və onun dostları Nikolayev, Dnepropetrovsk və Krivoy Roq şəhərlərində, eləcə də ətraf kəndlərdə sərbəst hərəkət edir, faşistlərə qarşı yerli vətənpərvərlərlə birlikdə mübarizə aparırdılar. X.Babanlının dəstəsi Krivoy Roqdakı “Oktyabr” mədənindəki kömür şaxtasını su ilə doldurmuş və 17 elektrik motorunu partlatmışdı. O, gizli təşkilatın tapşırığı ilə sovet-alman cəbhəsindəki həqiqi vəziyyət haqqında şəhərdə 5000 nüsxədən çox vərəqə yaymışdı. 1943-cü ilin yayında Babanlı sərxoş alman komendantından Krivoy Roq

yaxınlığındakı faşist qarnizonuna 7 araba hərbi ləvazimat və ərzaq göndərəcəyini öyrənmiş, gecə öz dostları ilə birlikdə faşistlərin yolunu kəsib 15 əsgəri məhv edib, hərbi ləvazimatı kömür mədəninə tökmüş və ərzağı isə gizli təşkilat üzvlərinə paylamışdı. O, öz dəstəsi ilə növbəti əməliyyatların birində 5 faşist tərəfindən aparılan 2 nəfər partizanı xilas etmiş və faşistləri öldürmüşdü.

Cəsur kəşfiyyatçı yerli əhalinin hörmət və məhəbbətini qazanmış, buna görə də o, ələ keçməz, məğlub edilməz olmuşdur. O, Krivoy Roqa yaxınlaşan Sovet Ordusunu ləyaqətlə qarşılamaq üçün əlindən gələni etmişdi. Lakin bu xoş saat ona nəsib olmamışdı. 1944-cü ilin yanvarında X.Babanlı onun dəstəsinə soxulmuş gestapo agentini tərəfindən xaincəsinə öldürülmüşdü.

Qaraş Mədətov,
«Azərbaycan Böyük Vətən müharibəsində»
Kitab – Bakı – 1965 (şifr F-61/m 47)

ПАМЯТЬ О НИХ ЖИВЕТ

КЛЯТВУ СВОЮ СОДЕРЖАЛИ

Театр был главным увлечением Ханлара Бабанлы уже с мальчишеских лет. Его неудержимо влекла сцена, ее таинственная, полная очарования жизнь. Окончив театральный техникум, Ханлар работает в Нахичеванском драматическом театре, затем выступает мастером художественного чтения в Азгосфилармонии.

Но все дальнейшие планы перечеркнула война. Ханлар в числе первых уходит на фронт. Нелегким был его ратный путь. Тяжелое ранение, плен, немецкий лазарет.

Отличную службу сослужили Ханлару знание немецкого артистическое прошлое. Собрав вокруг себя азербайджанцев схожей с ним судьбы Ханлар Бабанлы возглавил кунстгруппу (концертную бригаду) кавказцев, программа которой обещала экзотическую восточную музыку и танцы. Под этим видом с охранными грамотами от немецких властей «артисты» объехали почти всю оккупированную Украину. Но их «концерты» дорого стоили гитлеровцам. Там, где пролегал путь группы Ханлара Бабанлы, там летели под

откос эшелоны с фашистскими солдатами и боеприпасами, взрывались мосты, взлетали «красные петухи» над домами предателей.

В кривом Роге группа Х.Бабанлы влилась в подпольный отряд, руководимый замечательной украинской патриоткой Домной Коневой. «Кавказское варьете», как называет теперь себя бригада азербайджанцев, «концертирует» по всей Днепропетровщине, в Николаевской и Одесской областях. Выполняя задания партизанского руководства, они освобождают украинских парней и девочек от немецкой каторги, распространяют листовки, совершают диверсии.

В письме, адресованном Центральному Комитету Компартии Азербайджана, мужественные патриоты клялись бороться с немецко-фашистскими захватчиками до последней капли крови. И клятву свою они сдержали. В бескрайней украинской степи похоронен Ханлар Бабанлы павший от руки предателя. В боях с оккупантами смертью героев пали Мирага Джафаров, Ахад Абдуллаев и другие участники группы.

О деятельности наших земляков в рядах украинского партизанского подполья рассказано в книге документальных повестей писателя Анатолия Тутька «Они не могли иначе», вышедшей в издательстве «Проминь» в Днепропетровске.

«Бакинский Рабочий», 11 сентября 1969 года

НА РОДИНЕ БОЕВЫХ ДРУЗЕЙ

Всегда улюбчивый, жизнерадостный тренер был в этот день особенно оживлен. Еще бы: восемь воспитанников его вышли в финал Пятой спартакиады Азербайджанской ССР, а пятеро стали чемпионами.

Уже после поединков на ринге тренер попросил фотографа запечатлеть, своих питомцев из общества «Трудовые резервы» - победителей прошедшей спартакиады.

- Этот снимок я подарю родным мне людям с Украины!

Украина... Ученики заслуженного тренера Азербайджанской ССР **Тофика Ханларовича Бабанлы** знают, что значит для него это слово, как дорога ему каждая весть из братской республики, воскрешающая события Великой Отечественной войны. Ведь на украинской земле погиб его отец – **Ханлар Вабанлы**.

Вечерний «Баку» уже рассказывал о подвигах на Украине в годы оккупации концертной группы Ханлара Бабанлы. А в прошлом году газета представила своим читателям украинского писателя Анатолия Тутыка, посвятившего мужественным подполщикам из Азербайджана документальную повесть «Они

немогли иначе». Один из главных героев этой книги участница партизанского подполья Домна Самсоновна Конева, сегодня гость нашего города. Вместе с боевыми подругами Софьей Григорьевной Палагутой – Майоренко и Просковьей Самсоновной Лаврентьевой она приехала на родину своих боевых друзей – азербайджанцев, с которыми вместе вела борьбу против ненавистного врага.

На семейный «огонек» собрались все члены семьи Тофика Бабанлы, близкие, друзья, специально приехал из Шеки бывший помощник Ханлара Бабанлы, 64 летний пенсионер Исмаил Набиев с супругой.

Внимательно слушают все рассказ Домны Самсоновны о подвигах «Кости» - так звали подпольщики Ханлара Бабанлы. И много в ее рассказе того, что не вошло в книгу Тутыка...

Делятся воспоминаниями и Софья Григорьевна и Прасковья Самсоновна.

- Мы знали Ханлара мужественным бойцом, умным и находчивым в борьбе с врагом, необыкновенно веселым и жизнерадостным человеком. Теперь по приезду в Баку мы видим: было за что саражаться славному сыну вашего народа. Красива родная земля героя, красивы люди этой земли... Нам, бывшим

участницам украинского подполья хотелось бы видеть маленького Ханлара и Эльчина внуков своего боевого товарища – такими же смелыми, честными и благодарными, каким навсегда остался в нашей памяти незабвенный Ханлар Бабанлы.

Только пусть они всегда знают о войне понаслышке, пусть никогда не слышать тревожную сирену, разрывы бомб, вражескую речь. Ведь за это и отдала жизнь их дед – Ханлар Бабанлы.

А.Нурджаханоглы

НИКТО НЕ ЗАБЫТ И НИЧТО НЕ ЗАБЫТО

ГЛУБОКО В ТЫЛУ ВРАГА

Метели под откос фашистские эшелоны, исчезали офицеры и солдаты вермахта, у предприятий совершались диверсии, на стенах домов, телеграфных столбах расклеивались листовки; призывающие бороться с фашистским режимом. Так встретил Кривой Рог аккупантов...

Два года гестапо искало виновников дерских диверсии, но так и не напало оно на след отважных мстителей. А руководители подполья жили под самым носом у гестаповцев; в центре города. Соседом подпольщиков через стенку был переводчик гебитскомиссара, и напротив явки у подъезда дома свячили солдаты в черной форме. Они охраняли общежитие снов жандармерии гестапо.

Подпольем руководила Домна Самсоновна Конева. Боевым отряда были азербайджанцы. Так ближайшим помощником Коневой был Бабанлы Ханлар Салман оглы, бывший артист Азербайджанской госэстрады.

Перед войной он служил в Советской Армии. А с лета сорок первого – на фронте. В сентябре южнее города Лубны Полтавской области был тяжело ранен и попал в плен. Лечили его в немецком лазарете для военнопленных. Когда поправился, согласился служить в немецкой армии, чтобы завладеть оружием, бежать и мстить ненавистным фашистам. В первом же бою, в декабре 1942 года под Краснодаром, воспользовавшись паникой немцев, бежал. Пытался перейти линию фронта, по наткнулся на фашистский патрульный отряд. Пришлось вновь уйти в тыл.

Знание, немецкого языка выручало Ханлара и предохраняло от всяких неприятностей, давало возможность передвигаться. Скитаясь по оккупированной-

территории, он встретил восьмерых советских военнопленных, бежавших из фашистских концлагерей, Среди них был знакомый музыкант Кировабадской госфилармонии Теймурзаде. Восьмерка отважных начала действовать. Убивали фашистов, поджигали дома комендантов, полицейских чинов и старост, подпиливали телефонные столбы, разбирали рельсы, охотились за оккупантами, полицейскими... В марте сорок третьего попали в Кривой Рог.

К тому времени восьмерых советских людей крепко спаяла дружба. Это был уже боевой отряд. В своем распоряжении он имел шесть лошадей, две повозки, тачанку; оружие. Выдавали себя за концертную бригаду. Документы имели самые настоящие. Бабанлы мог вырезать из куска резины любую печать или штамп... Расквотировались рядом с домом, в котором жила Домна Самсоновна Конева. Она, опытная подпольщица сразу сумела распознать, что за музыканты стали ее соседями. Так Бабанлы со своими боевыми товарищами влился в местную подпольную организацию. Концертный ансамбль разъезжал по населенным пунктам Днепропетровской, Николаевской, Кировградской, Запорожской и Херсонской областей, старательно выступали перед немецкими офицерами и солдатами. А потом закатывали такие, «концерты», что слушать их могла вся область... Немцы даже не подозревали что этот обходительный и услужливый чернявый унтер (у Ханлара

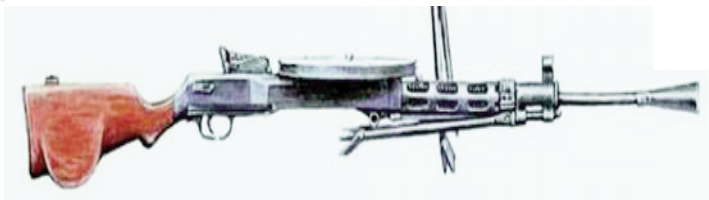

была немецкая форма) их враг номер один. 22 июня 1943 года в Кривой Рог советскими органами госбезопасности был, заброшен брат Коневой Иван Самсонович Тяглый с радисткой Клавдией Ивановой для сбора и передачи разведывательных сведений. С ними познакомились Бабанлы и Теймурзаде которые стали помогать и им, снабжал Тяглого необходимыми развед данными.

...Забегали по Кривому Рогу немцы и их прислужники, засуетились. На фасадах административных зданий повешивали знамена с научей свастикой; портреты Гитлера, лозунги с приветствиями в адрес «освободителей». На улицах города, в поселках и на рудниках устанавливались громкоговорители. Немцы решили встретить 14 августа 1943 года вторую годовщину «освобождения» Кривого Рога от большевиков. А подполье приняло иное решение - сорвать это как пышно задуманное мероприятие. Павел Земцов и Григорий Стреколь подключили электрический ток высокого напряжения в главную трансляционную линию радио. Несколько дней молчало местное радиовещание.

С наступлением комендантского часа группа подпольщиков во главе с Бабанлы, имея при себе пропуска, ходила по улицам и срывали знамена, лозунги, портреты, а вместо них расклеивали листовки, в которых разоблачали затею гитлеровских оккупантов и их пособников, призывая народ к борьбе с поработителями.

Листовки печатали на своей машинке. А добыл ее Ханлар. Небольшая группа, которую он возглавлял, ночью совершила налет на биржу труда. Охранник спал, а когда проснулся, стал молить о пощаде. Его связали, заткнули рот кляпом и положили у стены. В помещение биржи проникли через окно. Уничтожили документы и прихватив с собой пишущую машинку, ушли.

Листовки печатала Евгения Рябчук. Чтобы не было слышно стука пишущей машинки, хозяйка квартиры Эмилия Неугомонная целыми днями крутила швейную машинку. Оккупанты были в ярости – антифашистские листовки печатались на их же машинке. Они усилили патрульные посты, гестаповцы шныряли по всему городу, но смельчаки были неуловимы.

На широкую ногу поставил Бабанлы и дело изготовления различных фиктивных документов, которые использовались не только для нужд подполья, но и выдавались местным жителям.

Одним они давали право на жительство, других освобождали от угона в Германию. Благодаря документам «фирмы» Бабанлы были спасены многие люди. Ханлар не остановился на достигнутом. Он стал подделывать карточки, по которым отпускались продукты, Для отоваривания карточек в магазины и на склады ездили друзья Ханлара. Однажды с такой миссией выехал на подводе Абасали Мамедов. Он должен

был получить продукты, на 15 человек. Когда он подал карточки, кладовщик сказал, чтобы Мамедов немного обождет: надо взвесить продукты. Ничего не подозревая, Абасали остался ждать. Кладовщик исчез за дверью конторки. И оттуда сразу же выбежали два жандарма. Они схватили подпольщика и ничего не объясняя, доставили в жандармерию. Подпольщики не знали распоряжения оккупационных властей о том, что продуктовые карточки будут отовариваться только на одного человека сроком на два дня. Такой приказ отдали фашисты, обнаружив, что продуктов отпускалось больше, чем положено по карточкам.

На допросах Абасали избивали, жгли его тело паяльной лампой. Он молчал. Фашисты расстреляли героя, так и не услышав от него ни единого слова.

К сажелению разыскать семью Мамедова мне не удалось. До войны он проживал в Баку, где оставались его жена и дети...

Не дожил до освобождения города и Ханлар Бабанлы, 24 января 1944 года он был убит предателем. Друзья похоронили его в степи за селом Кучубеевка Высокопольского района Херсонской области.

Как сложилась в дальнейшем судьба участников подполья? Домна Самсоновна Конева живет в Днепропетровске и несмотря на свой преклонный возраст, ведет большую общественную работу. Подвиг ее отмечен правительственной наградой. Сын ее

Вячеслав Иванович (в период оккупации был мальчонкой, но участвовал в борьбе) – инженер, возглавляет партийную организацию Днепропетровского завода прессов. Большинство членов организации сейчас живут в Кривом Роге...

Не скоро азербайджанцы возвратились в родные края. Дорога к родине проходила через страны Западной Европы, через Берлин... И не все вернулись... Из азербайджанской группы я разыскал четырех: ТЕЙМУРЗАДЕ НАДИРА ТЕЙМУР ОГЛЫ (ОН ЖИВЕТ В СЕЛЕ ХУРДАЛАНЕ АПШЕРОНСКОГО РАЙОНА, РАБОТАЕТ ЗАВЕДУЮЩИМ ЗООВЕТУЧАСТКОМ), НАБИЕВА ИСМАИЛА МАСИМ ОГЛЫ (ГОРОД СУМГАИТ, АППАРАТЧИК НА ХИМИЧЕСКОМ ЗАВОДЕ), АСКЕРОВА ДЖАБРАИЛА МАМЕД ОГЛЫ (ГОРОД КИРОВАБАД, РАБОТНИК ТАРГОВЛИ), ГАСАНОВА СУРХАЯ НАДИР ОГЛЫ (СЕЛО ДЖАНГАСАН СТЕПАНАКЕРТСКОГО РАЙОНА, ПЕНСИОНЕР), СЕМЬЯ БАБАНЛЫ (ЖЕНА, ДОЧЬ, СЫН) ПРОЖИВАЕТ В БАКУ ПО УЛИЦЕ 11-Я НАГОРНАЯ, 118, КВ 51.

Остальных, я думаю, разыщут азербайджанские красные следопыты. И дополнят мой рассказ об отважных сынах Азербайджана, ставших сыновьями Украины.

А.Тутык

Днепропетровск – Кривой Рог.

«Молодежь Азербайджана», 28 ноябрь 1967 год

**Стихотворение написано рукой Бабанлы Х.С.
на открытке на азербайджанской языке.**

Ханлара Бабанлы терзает рана,
Но ей недолго брать меня в тиски.
Я вспомнил красоту села родного...
Не плач-найдется средство от тоски.

Что делать-далеко от вас я ныне.
Не заглушить дорогам боль в груди ,
Пришла пора, как видно и Ханлару
Сквозь испытанья тяжкие пройти.

Любимая, ты жди меня бессонно,
И в нашу встречу непременно верь.
Надейся, что вернусь я на рассвете,
Знакомую распахивая дверь.

Оторван был я от земли родимой,
Едва успев на свадьбе отгулять.
О, до чего же мир несовершенен!..
Мой сын, ты должен знать, что на чужбине
Сегодня твой отец грустит опять.

Пускай весна в свои права вступает,
Пусть полухают сотни лепестков..
Пусть эхом отзовется плач дечурки
В рыданных сыновей моих врагов.

23.05.1942. – Х.Бабанлы

Перевод Александра Халдеева.

07.12.1963 г.

КЛЯТВУ СВОЮ СДЕРЖАЛИ ХАНЛАРА БАБАНЛЫ

Театр был главным увлечением Ханлара Бабанлы уже с мальчишеских лет. Его неудержимо влекла сцена, ее таинственная, полная очарования жизнь. Окончив театральный техникум, Ханлар работает в Нахичеванском драматическом театре, затем выступает мастером художественного чтения в Азгосфилармонии.

Но все дальнейшие планы перечеркнула война. Ханлар в числе первых уходит на фронт. Нелегким был его ратный путь. Тяжелое ранение, плен, немецкий лазарет.

Отличную службу сослужили Ханлару знание немецкого артистическое прошлое. Собрав вокруг себя азербайджанцев схожей с ним судьбы. Ханлар Бабанлы возглавил кунстгруппу (концертную бригаду) кавказцев, программа которой обещала экзотическую восточную музыку и танцы. Под этим видом с охранными грамотами от немецких властей «артисты» объехали почти всю оккупированную Украину. Но их «концерты» дорого стоили гитлеровцам. Там, где пролегал путь группы Ханлара Бабанлы, там летели под откос эшелоны с фашистскими солдатами и

боеприпасами, взрывались мосты, взлетали «красные петухи» над домами предателей.

В кривом Роге группа Х.Бабанлы влилась в подпольный отряд руководимый замечательной украинской патриоткой Домной Коневой. «Кавказское варьете», как называет теперь себя бригада азербайджанцев, «концертирует» по всей Днепропетровщине, в Николаевской и Одесской областях. Выполняя задания партизанского руководства, они освобождают украинских парней и девочек от немецкой каторги, распространяют листовки, совершают диверсии.

В письме, адресованном Центральному Комитету Компартии Азербайджана, мужественные патриоты клялись бороться с немецко-фашистскими захватчиками до последней капли крови. И клятву свою они сдержали. В бескрайней украинской степи похоронен Ханлар Бабанлы павший от руки предателя. В боях с оккупантами смертью героев пали Мирага Джафаров, Ахад Абдуллаев и другие участники группы.

О деятельности наших земляков в рядах украинского партизанского подполья рассказано в книге документальных повестей писателя Аматолия Тутыка «Они не могли иначе» .

AİLƏSİ, QOHUMLARI VƏ CƏBHƏ YOLDAŞLARI XANLAR BABANLI HAQQINDA

**Xanlar Babanlının həyat
yoldaşı Böyükxanım
Babanlının dedikləri:**

“Mən Xanlar Babanlı ilə cəmi
3 il yarım ömür sürmüşəm. O,
sənətini, yəni aktyorluğu çox
sevirdi. Səhnədə çıxışların
birində o, Hüseyn Cavidin
hansısa bir şeirini söyləmişdi.
Buna görə onu çox incitdilər, ora-
bura aparıb sorğu-suala çəktilər.
Həmin vaxtdan sonra müharibə
başladı və Xanlar cəbhəyə getdi...”

**Xanlar Babanlının oğlu Tofiq Babanlının
dedikləri:**

“Atam haqqında çox şeylər
danışa bilərəm, amma bunların
hamısı eşitdiklərimdir. Çünki
atam müharibəyə gedəndə, uşaq
idim, iki yaşım vardı. Mənim
ancaq o yadıma gəlir ki, atam
əlində balaca çantasını yerə
qoyub məni qucağına alaraq
bərk-bərk sinəsinə sıxdı. Sonra
hər iki yanağımdan öpdü. Mən
onun gözlərində yaş gördüm.

Bəlkə də iki yaşlı uşaq üçün bu o qədər də başa düşülən deyildi. Mən indi başa düşürəm ki, bu son ayrılıq vaxtı imiş. Müharibə qurtarandan sonra digərləri kimi bizim də gözüümüz yoldaydı ki, atamız müharibədən qayıdacaq. Amma o, bir daha geri qayıtmadı. Müharibədən sonra atamız haqqında məlumat aldığımız ki, o, itkin düşüb. Biz isə onun sağ olmasına inanırdıq, ümid edirdik ki, o, nə vaxtsa qayıdacaq. Xüsusən mən atamın itkin düşməsinə qətiyyənlə inanmırdım. Çünki hər bir ata oğlan övladı üçün evdə mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Ailədə hər bir ata onun oğlan övladı üçün bir nümunədir. Mən də istərdim ki, atam mənim yanımda olsun. Mən hətta ona da razıydım ki, onun əli də, ayağı da olmasa, amma kaş ki, yanımda olaydı. Əfsuslar olsun ki, bütün ümidlərim puçla çıxdı və atam müharibədən qayıtmadı.

Atam haqqında ilk dəfə məlumatı 1959-cu ilin yanvar ayında Ukraynada Krivoy Roq şəhərində yaşayan, müharibə dövründə Ukraynada partizan hərəkatının rəhbəri olmuş Domna Samsonovna Konevadan bizə gələn məktubdan aldım. Məktubda yazırdı ki, o, çoxdandır ki, bizi axtarır. O, məktubda atam və atamla bir yerdə fəaliyyət göstərən partizanlar barədə ətraflı məlumat vermişdi. Sonra mən özüm Ukraynaya getdim və məktubda adı çəkilən partizanlarla görüşdüm. Həmin görüşdə mən atam haqqında daha çox məlumat və daha çox sənədlər əldə etdim. Anatoli Tutukin "Onlar başqa cür edəbilməzdilər" adlı kitabında atam Ukraynada partizan hərəkatında fəaliyyət göstərərkən Mir Cəfər Bağirovun adına bir məktub göndərir. Atam həmin məktubda göstərən ki, Azərbaycan oğulları döyüşlərdə layiqli qəhrəmanlıqlar göstərirlər, Vətən yolunda canlarından keçməyə hazırdılar və böyük işlər görməyə qadirdirlər.

Hamı bildiyi kimi müharibədə Vətən çoxlu övladlarını itirmişdi. Nə yaxşı ki, Vətəni itirməmişik. Mən fürsətdən istifadə edərək, bütün Sovet xalqını Qələbə bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Arzu edərdim ki, həmişə sülh, əmin-amanlıq olsun. Heç bir uşaq atasız böyüməsin. Mən indi fəxr edirəm ki, mənim belə bir qəhrəman atam olub. O, qanlı döyüş meydanlarında Azərbaycanın şərəfini la-yiqincə qoruyub, xalqımızın adına ucalıq gətirib. Mən də həmişə çalışmışam ki, işlədiyim hər hansı sahədə ölkəmin, Vətənimin şərəfini qoruyum, atamın yolunu davam etdirim. Dörd oğlum var, onların hamısı Vətən qarşısında hərbi borcunu ləyaqətlə yerinə yetiriblər...”

Xanlar Babanlının bacısı Rəna Əliyevanın dedikləri:

“Xanları əsgəri xidmətə çağırmışdılar. Hamımız bir yerə yığılmışdıq ki, sabah onu yola salaq. Həmin gün onun həyat yoldaşı xəstəxanadan təzəcə gəlmişdi evə. Tofiqin bacısı, Aidə dünyaya gəlmişdi. Xanlar əvvəlcə

körpə Aidanın alnından öpdü, sonra da iki yaşlı Tofiqi qucaqlayıb bərk-bərk bağrına basdı. Biz onun gözlərində yaş gilələri gördük.

O zaman rayonda olurduq. Kənd yeri ydi, kiçik evlər vardı. Xanlar bizi və kiçik uşaqları bir yerə yığıb deyirdi ki, mən sizə tamaşa göstərəcəyəm. O, özünə kömürdən bığ düzəldir, köhnə çərkəzi geyim geyinir və qonşu evin böyründə əlində bir pərdə tutub deyirdi ki, bu pərdə açılan kimi, mən görünəcəyəm və deyəcəyəm ki, Xanlar Babanlının konsertinə başlayırıq. Siz tamaşaçısınız, mən səhnədə görünən kimi, əl çalmağa başlarsınız. Xanlar şeir deyirdi, məzəli əhvalatlar danışır və bizi də həm güldürür, həm də əl çaldırırdı. Mən o zaman anama deyirdim ki, ana Xanlar deyəsən artist olacaq”.

Xanlar Babanlının xalası Kübra Ələsgərovanın dedikləri:

“Xanların çox gözəl xasiyyəti vardı; üzügülər, dostcanlı, mehriban, ağıllı, diribaş, çalışqan və tərbiyəli idi. Onun hər yerdə hörməti vardı. Amma mənim böyük qardaşım hərbiçi idi. O, xoşlamırdı ki, Xanlar aktyor olsun. O, istəyirdi ki, Xanlar onun kimi hərbiçi olsun. Hansı küçəyə çıxırdın Xanların afişası ilə qarşılaşırdın. Biz də baxıb onunla fəxr edirdik, ürəyimiz açılırdı. Afişalarda onun şəkli verilirdi və yazılırdı: “Aktyor Babanlı Xanların konserti.”

Xanlar Babanlının qızı Aida Mustafayevanın dedikləri:

“Atam çox mərd, qorxmaz, ağıllı, sadə, savadlı və yetim-yesirə əl tutan bir gənc olub. O, heç vaxt özündən kiçiklərlə oturub durmazdı. Xanlar həmişə özündən on-on beş yaş böyüklərlə oturub-durardı ki, onlardan nəsə bir şey öyrənsin. Öz üzərində çox çalışırdı, elə hey oxuyurdu,

irəli getmək istəyirdi. Xanlar həm Azərbaycan, həm də Rus dramında səhnəyə qoyulan tamaşalarda həmişə baş rollarda oynayırdı. Məsələn, Azərbaycan dramında Süleyman Rüstəmin “Yanğın”ında, “Arşın mal alan”da, “Leyli və Məcnun”da, Rus dramında “Riqoletta”da, “Çujoy rebyonok”da, “Aida” operasında Aidanın nişanlısı Radomes rolunda oynayırdı. O, “Aida” operasını çox sevdiyindən anasına tapşırıb ki, əgər qızım olarsa, adını Aida qoyarsınız...”

Xanlar Babanlıının nəvəsi Xanlar Babanlıının babası haqqında dedikləri:

“Mən 14 fevral 1961-ci ildə Bakı şəhərində dünyaya göz açmışam. Mənə babamın adı verilmişdir. Mən çox fəxr edirəm ki, bu gün onun adını fərəh hissi ilə daşıyıram və çalışıram ki, babama layiqli bir insan kimi cəmiyyətdə

faydalı və fərqli olum, babamın arzularını qismən də olsa yerinə yetirim. Böyük Vətən müharibəsi illərində babam Xanlar və onun silah dostları alman faşizminə qarşı amansızcasına mübarizə aparmışlar, partizan-kəşfiyyat hərəkatında bir çox qəhrəmanlıq nümunələri göstərmiş babam çox gənc yaşında - 26 yaşında həlak olmuş və onun məzarı Ukrayna torpağındadır. Hər dəfə babamın məzarını ziyarət etdikdə bir azərbaycanlı vətəndaşı olaraq böyük qürur hissi duyuram. Ehtiyatda olan zabitem, vətənpərvər ruhda tərbiyə almışam. Bu gün torpaqlarımızın erməni işğalçılarından azad olunması və doğma Vətənimiz uğrunda mübarizəyə qoşulmağa, lazım gələrsə canımı Vətən yolunda fəda etməyə hazıram.”

Xanlar Babanlının döyüşçü dostu İsmayıl Nəbiyevin dedikləri:

1943-cü ildə Krım cəbhəsində ağır yaralandım və almanlara əsir düşdüm. Onlar məni Rovna şəhərinə gətirdilər. Orada bir müddət xəstəxanada qaldım. Sonra məni Dnepropetrovsk şəhərinə gətirdilər. Almanlar bizi şəhərdən iki kilometr uzaqlığa apararaq orada bizə yer qazdırırdılar. Biz ayrıca iki nəfərdik.

Hər birimizə bir keşikçi təyin etmişdilər.

Onlar bizə hər bir saatdan bir 5 dəqiqə istirahət verirdilər. Biz istirahət edərkən keşikçilər də yanımızda avtomatlarını qucaqlarına alaraq otururdular. Öz-özümə

düşündüm: “Biz cəbhəyə düşməndən intiqam almaq üçün gəlmişdik, yer qazmağa deyil.” Mən yoldaşıma dedim ki, hər birimizə bir keşikçi düşür. Onları aradan götürüb, buradan qaçmaq lazımdır. Yoldaşım Məmməd fikrimi bəyəndi və hər birimiz cəld yerimizdən sıçrayıb keşikçilərin başına bir bel zərbəsi endirdik. Almanları öldürdükdən sonra onları soyundurduq və onların paltarlarını geyindik, avtomatlarını götürdük. Sonra almanların meyitini yeri qazıb basdırdıq. Şəhərin lap qutaracağına Jenya adlı bir qoca qarının evinə gəldik. Qarı bizi evində 20 gün saxladı. Sonra şəhərin əhalisini köçürməyə başladılar. Çünki cəbhə günü-gündən şəhərə yaxınlaşırdı. Biz şəhərdən çıxandan sonra Məmmədlə yollarımız ayrıldı. Mən alman əsgəri paltarında olduğum üçün yoldan keçən bir alman əsgəri maşınına əl elədim. Maşın dayandı. Onlar alman formasında olmasına baxmayaraq azərbaycanca danışdılar. Onlardan zabit formasında olan birisi mənə yaxınlaşıb dedi:

- Sən cəbhədən qaçmısan, mən sənənin başını bədənindən ayıracağam.

- Alman faşistlərinin əlində ölməkdənsə, mənimçün öz azərbaycanlının əlində ölmək daha xoşdur - dedim.

Sonra onlar məni bir yerə gətirdilər və xeyli sorğusuala çəkildilər. Sorğular bitdikdən sonra Xanlar məni öz dəstələrinə üzv qəbul etdilər. Dəstəyə üzv qəbul ediləndə hər bir şəxs bu dəstəyə axıradək sədaqətlə xidmət edəcəyi barədə and içirdi. Mən də sədaqət andı içdim.

Ertəsi gün Xanlar mənə dedi ki, Konyevadan göstəriş gəlib. Dolqintsevo stansiyasında dayanmış iki qatarda almanların döyüş bölgəsinə apacaqları ağır hərbi texnikaları var. Nəyin bahasına olursa-olsun həmin

qatarlar partladılmalıdır, bu döyüş texnikası alman cəbhəsinə çatmamalıdır. Stansiyaya getmək üçün Xanlar məni, Nadir Teymurzadəni, Surxay Həsənovu və Cəbrayıl Əsgərovu seçdi. Mən dedim ki, bizə bir qız da lazım olacaq. Çünki qız olmadan bu əməliyyatı həyata keçirmək çətin olacaq. Xanlar təklifimə etiraz etmədi və bizə Zinaida Molçanova adlı bir qız da verdi. Mən fikrimdə tutduğum planı uşaqlara açıqladım. Həmin plana əsasən mən və Zinaida özümüzü almanlara sərxoş vəziyyətdə olduğumuzu göstərməliyik. Sözsüz ki, bu zaman almanlar Zinaida ilə maraqlanacaq. Bu fürsətdən istifadə edərək, digər yoldaşlar həmin vaxt ərzində minaları qatarlara yerləşdirməlidirlər. Düşündüyümüz plan baş tutdu və biz qatarları partlatdıq. Bu cür tapşırıqları çox yerinə yetirmişik.”

**Xanlar Babanlının
döyüşü dostu Nadir
Teymurzadənin dedikləri:**

“Mən onu deyə bilərəm ki, 3-cü Ukrayna Cəbhəsində bizim gizli partizan hərəkəti Sovet Ordusuna qələbənin gətirilməsində çox böyük köməyi oldu. Xanlar gözəl

insan, etibarlı və sədaqətli yoldaş idi. O, qorxmaz, cəsur kəşfiyyatçı və igid bir partizan idi. Xeyirxah olduğu qədər də ciddi və tələbkər bir rəhbər idi. Xanlar xain gülləsinə tuş

gələndən sonra dəstənin rəhbərliyini mən öz üzərimə götürdüm. Çünki Xanların sona çatdırmadığı işləri biz davam etdirməliydik. 1944-cü ildə Qızıl Ordu gizli fəaliyyət göstərdiyimiz kəndi azad etdikdən sonra biz də Orduya qoşulduq. Mən Budapeştdə yaralandım və mənə Moldavaya göndərildilər. Oradan da evə tərxis olundum...”

**Xanlar Babanlının döyüşçü
partizan yoldaşı Vyacheslav
Konyevin dedikləri:**

“Alman zabiti formasında gəzən Xanlar Babanlı azərbaycanlılardan ibarət qrupa rəhbərlik edirdi. O, öz adamları ilə Dnepropetrovsk, Xerson vilayətlərində gizli hərəkət edərək, işğalçılara güclü və sarsıdıcı zərbələr endirirdi. 1943-

cü ilin mayında sovet kəşfiyyatçısı İvan Samsonoviç Tyaqlı Xanlar Babanlıdan xahiş edir ki, ona Dnepropetrovskə girmək üçün buraxılış vərəqəsi hazırlasın. O zaman ciddi rejim hökm sürürdü. Şəhərə giriş almanlar tərəfindən ciddi yoxlanılırdı. Şəhərə giriş və çıxış buraxılış vərəqəsi ilə həyata keçirilirdi. Xanlar Tyaqlıya söz verdi və tezliklə buraxılış vərəqəsini hazırladı. Mən Xanlarla silah-sursat, radiostansiya daşıyanda çox hadisələr baş verirdi. Şəhərdə axtarışlar başlamışdı. Şəhər ətrafında, mədən ərazisində radiostansiyamız vardı. Onun yerini dəyişmək lazımdı. Hər tərəf almanlarla, polisrlərlə dolu idi. Mən

radiostansiyanı götürüb şəhərin küçəsiylə addımlayırdım. Arxamca isə əlində silah, alman formasında olan Nadir Teymurzadə gəlirdi. O, Xanlar Babanlının dostu və köməkçisi idi. Xanlar Babanlının gizli adı “Kostya” idi. Oktyabrın 5-də sovet tankları şəhərə daxil oldu. Amma sovet tanklarının şəhərə hücumu uğursuz alındı və almanlar 3 sovet tankını vurdu. Xanlar Babanlı öz dəstəsiylə şəhərin mərkəzində vurulmuş tankdan ağır yaralanmış tağım komandiri Qromovu çıxarıb təhlükəsiz yerə apardı. Almanlar tank vurulan yerə gəlib axtarış apardılar. Adamlar onlara dedilər ki, başqa almanlar gəlib tankçıları apardılar. Almanların izlərinə düşdüklerini hiss edən konsert briqadası Krivoy Roq şəhərini tərk edərək, Nikolayevskə getməyə məcbur olurlar. Nikolayevskdə almanlar onların qarşısında konsert proqramı ilə çıxış etməyi tələb edirlər. Konsert pis alınmasa da, almanlar Xanlar Babanlıni şübhəli şəxs qismində komendantlığa aparırlar. Komendantlıqda onu çox sorğu-suala tutsalar da, Xanlara heç nə sübut edə bilmirlər. Əksinə, Xanlar həmin komendantlıqdan daha bir tutarlı sənəd almağa nail olur.”

Xanlar Babanlı haqqında Krivoy Roqdakı gizli təşkilatın rəhbəri **Domna Samsonovna Konevanın dedikləri:**

“Bir gün bir alman zabiti mənə yaxınlaşdı. Mən özümçün narahat deyiləm, amma yanımda olan insanlara yazığım gəlir.

Mən əsirləri yığaraq kiçik bir dəstə yaratmışam. Bizə yerləşmək üçün etibarlı bir yer lazımdır ki, fəaliyyət göstərə bilək. Mən ona inandım. Birgə işləməyə başladıq. Mən riskə girdim. Mən onların aktyor qruppası kimi fəaliyyət göstərmələri üçün onlara kömək etdim. Onlar Dnepropetrovskinin demək olar ki, bütün kəndlərini gəzir və almanlar qarşısında konsert proqramlarıyla çıxışlar edirdilər. Əlbəttə ki, əsas gizli tapşırıqlar da öz yerində. Onlar bizə lazım olan gizli məlumatları çatdırır, biz də düşməne gözləmədən arxadan zərbə vurmaq üçün planlar hazırlayırdıq. Dəstə üzvləri evimin zirzəmisində görüşür, gizli iclaslar keçirir və lazımi tapşırıqlar alırdılar. Elə həmin zirzəmidə Xanlar Babanlı düzəltdiyi saxta möhürlərlə ərzaq kartoçkaları və müxtəlif sənədlər hazırlayırdı. Xanlar Babanlının düzəltdiyi bu sənədlər əsasında neçə-neçə şəhər sakini Almaniyaya aparılmaqdan və sürgün olmaqdan xilas edilirdi. Xanların hazırladığı ərzaq kartoçkaları təkcə partizanlar üçün deyil, həm də yerli əhəlinin dadına çatırdı.”

**Xanlar Babanlının qəhrəmanlığı haqqında
yazılmış kitablar, çəkilmiş sənədli filmlər
TV verilişləri və kitabda çap olunmayan
məqalələr:**

1. «Они не могли иначе». (А.Тутык. – Днепропетровск-1969.)
2. «Когда пушки гремели». (П.С.Дорненко. – Москва-1973.)
3. «Azərbaycan döyüşçülərinin partizan hərəkətində iştirakı». (M.Alıcanov. Bakı -1975.)
4. «Azərbaycan Tarixi» (IX-X siniflər üçün dərslik. Bakı - «Maarif» nəşriyyatı - 1986)
5. «Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası» II cild. (Bakı - 1978)
6. Qaraş Mədətov. «Azərbaycan Böyük Vətən müharibəsində». (Bakı-1965)
7. F.Kazımova, F.Səfiyev. «İgidliyin əbədidir sənin...» sənədli film («Azərbaycanfilm», Bakı-1971)
8. «Имя твой бессмертно». «Азерфильм», Бакы - 1971.
9. «Qələbə bayramının 40 illiyi» – Televerliş, Bakı -1985.
10. «El bir olsa» – Televeriliş, Bakı -2004.
11. «Qafqaz varyetesi» – Televerliş, Bakı -2006.
12. «İgid partizan» – Televerliş, Bakı - 2007.
13. «Dalğa» verilişi – Bakı – 1982.
14. «Qəhrəmanlığın əbədidir sənin» - «Azərfilm», Bakı, 1971.
15. Анатолий Тутык. «Храбрый Бабанлы и его друзья». Газета «Зоря», 24 жовтня 1982. №202 (16254) (Ukrayna dilində)
16. О.Тай. «Дорогою вирности». Газета «За техничный прогрес», 21 лютого 1963 року, №8 (280) (Ukrayna dilində).

MÜNDƏRİCAT

AZƏRBAYCAN BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ.....	4
BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ AZƏRBAYCANLILARIN PARTİZAN HƏRƏKATINDA İŞTİRAKI.....	12
İSTEDADLI ARTİST, İGİD PARTİZAN, CƏSUR KƏŞFİYYATÇI.....	18
DÖYÜŞLƏRDƏ BƏRKİYYƏN DOSTLUQ.....	33
KƏŞFİYYATÇININ İGİDLİYİ.....	35
YENİ SƏNƏDLİ FİLMLƏR.....	43
ПОБЕДА КОВАЛАСЬ В БОЮ, В ТРУДЕ.....	44
БРАТИ ПО ЗБРОИ.....	76
“SƏFƏRBƏRLİYƏ HƏR AN HAZIRIQ”.....	79
DÜŞMƏN ARXASINDA DÖYÜŞ.....	81
ПОСЛЕДНЯЯ НОЧЬ В КЕРЧИ.....	88
MUSIQİ DÜŞMƏNİ DƏ OVSUNLAYIRDI.....	91
Anatoli TUTIK. QAFQAZ VARYETESİ.....	94
ŞƏRQ KONSERTİ.....	135
“QAFQAZ VARYETESİ”NİN MÜHARİBƏ “QASTROLLARI”.....	145
NƏSİLLƏRƏ NÜMUNƏ...151	
“QAFQAZ VARYETESİ”NİN DÜŞMƏN ARXASINA “QASTROLLARI”..	155
“QAFQAZ VARYETESİ”.....	159
ÖLÜM YAXIN DURA BİLMƏZ QƏHRƏMANA!.....	172
Секретарю ЦК (б) АЗЕРБАЙДЖАНА Тов. БАГИРОВУ.....	175
VƏTƏN NAMİNƏ.....	181
BÖYÜK ŞƏRQ KONSERT!.....	184
BİR ARTİST VURUŞURDU.....	187
DÜŞMƏN ARXASINDA.....	190
“ONLAR BAŞQA CÜR EDƏ BİLMƏZDİLƏR”.....	203
Анатоли Тутык. «ОНИ НЕ МОГЛИ ИНАЧЕ».....	207
ПАМЯТЬ О НИХ ЖИВЕТ.....	209
НА РОДИНЕ БОЕВЫХ ДРУЗЕЙ.....	211
ГЛУБОКО В ТЫЛУ ВРАГА.....	214
Стихотворение написано рукой Бабанлы Х.С.	222
КЛЯТВУ СВОЮ СДЕРЖАЛИ ХАНЛАРА БАБАНЛЫ.....	224
AİLƏSİ, QOHUMLARI VƏ CƏBHƏ YOLDAŞLARI	
XANLAR BABANLI HAQQINDA.....	226
Xanlar Babanlının qəhrəmanlığı haqqında yazılmış kitablar, çəkilmis sənədli filmlər TV verlişləri və kitabda çap olunmayan məqalələr:.....	238

Camal Zeynaloğlu

Camal Zeynaloğlu: “Cəsur kəşfiyyatçı, igid partizan”

Bakı, “UniPrint - S” nəşriyyatı - 2016, - 252 səh.

Nəşriyyatın direktoru: **Bəxtiyar Əlili**
Rəssam: **Süleyman Mustafaoğlu**
Operator: **Ruhiyyə Mirəli**
Korrektor: **Sevinc Quliyeva**

Çapa imzalanmışdır: 16.06.2016
Kağız formatı: 60 x84 1/16
Şərti çap vərəqi: 15.1
Sayı: 200 nüsxə
Sifariş: 59

“Print-S” mətbəəsində çap edilmişdir.

Cəsür kəşfiyyatçı, igid partizan

Camal Zeynalöglu

